

pár poznámek k rozhovoru s v. bělohradským str. 5
radikalismus, a sice bez uvozovek str. 6
dopravní přestupky karla baumanna str. 8
předčítání v terezínském ghettu str. 10
knihovny ve veselí n. l. a kynšperku n. o. str. 12
na počátku byl obraz str. 14
verše jany šilerové a radka fridricha str. 16 a 17

29/10/2009, 25 Kč

www.itvar.cz

ticho a hluk

ROZHOVOR S MILANEM URZOU

foto Tvar

Viktor Dyk

Kapitola z konkrétní logiky

VII.

*Ruku v ruce půjdou, jak už starým zvykem,
básník s filosofem jako s politikem.*

*Sedne vrabec k vrabci, takto štěbetá:
Jaké je to lumen, ten náš poeta!*

*Sedne vrána k vráně, vydá divný křik:
Jaký je to chytrák, ten náš politik!*

*Sedne básník, píše, nenalézá slov.
Jaký je to mudrc, ten náš filosof...*

*Tak jdou, ruku v ruce. A clown zvonky řinčí:
Jak jsou všichni hezcí, bum tarara, činčí!*

Květen 1905

(Satiry a sarkasmy, 1905)

Milan Urza se narodil roku 1983 v Jičíně „pod pseudonymem“ Milan Kudyn. Vystudovaný historik umění se specializací na dějiny architektury v současnosti pokračuje v doktorském studiu na Univerzitě Palackého v Olomouci. Žije a pracuje v Praze. Je skladatel, zpěvák, kytarista a textař skupin *První hoře* (která letos získala za desku *Lamento* cenu Anděl), *Sínuhet* a *Kaspar Melichar*. Vydal básnické sbírky *Uprostřed noci* (*Es-ma* 2003) a *Pukliny* (*Větrné mlýny* 2008), své texty publikuje v nejrůznějších časopisech, zejména ve *Tvaru*. V poslední době je pohlcen vášní pro psaní románů.

Na začátku se tě zeptáme na to, co se ptáme většiny mladých autorů: Jak ses dostal k literatuře?

K literatuře jsem se dostal přes hudbu. Sám jsem hudebník, a když jsem ve svých třinácti založil svou první kapelu, tak bylo potřeba začít skládat texty. Přes písňové texty jsem se tedy dostal k poezii. Začalo mne zajímat, jak texty vznikají a jak se dají psát. Možná jsem měl štěstí, že mě chytli hned na začátku *Psí vojáci*, ti mě nasměrovali k poezii Jáchyma Topola a tak to u mne začalo. Jako čtenář jsem pak propadl poezii naprosto vášnivě.

Jaká je podle tvého názoru úroveň současných písňových textů?

Je dost špatná – navíc většina kapel na češtinu dost naráží a bojí se jí. Psát české texty na hudbu je hrozně obtížné a málokdo se dneska dovede s češtinou popasovat.

Dovede to určitě Filip Topol a naprosto bezchybně Pavel Zajíček. A abych nezůstával jen u bývalého undergroundu, tak s textem – v té čistě „písničkářské“ poloze – umí výtečně zacházet třeba Robert Křestan nebo Vlasta Redl. V rockové hudbě, která je mi nejbližší, musím vyzvednout textařské umění Míry Wanka (ze skupiny *Už jsme doma*); jedním z mých osobních velkých objevů poslední doby je pak Martin Kyšperský a jeho tvorba pro skupinu *Květy*.

Jaký je rozdíl v psaní poezie a písňového textu?

Pro mě obrovský – písňový text nepíšu nikdy dopředu, ale „vkládám“ slova do jakési nazpívané hatmatilky, která vznikne při hraní. A to je obrovská práce, trvá to strašlivě dlouho. Poezie je pro mě neomezená, můžu se rozmáchnout, jak chci – i když v poezii mám také nějaké hudební

vize, které mi hrají v hlavě. Text by neměl být krkolomný, musí být zapamatovatelný, ale zároveň to nesmí být fráze. Na samotný hotový text bych asi nedovedl napsat hudbu. Napsat hodně dobrou píseň na text je podle mě strašně těžké, je to vážně kumšt.

A kdo písňové texty psát neumí?

Odstrašující případy jsou podle mého ty texty, které jdou ruku v ruce s mainstreamem, tedy s tím, co slyšíme denně z rádií. To je naprosto tristní. Ale netýká se to jen popových hvězdiček. Například děsivé je, co provedli *Support Lesbiens* s Máchou, když dělali hudbu pro Brabcův film *Máj*. Dokonale se mi při poslechu obrátil žaludek – *Máj* by si zasloužil jiné pojetí, konceptuálnější, komornější, ne typ rozhlasové písničky. *Máj* není

NAD NOVOU EDICÍ DURYCHOVY KORESPONDENCE

1 Kdo od komentované edice převážně rodinné korespondence Jaroslava Durycha očekává rozšíření a prohloubení poznání jeho díla, inspiračních zdrojů, neznámých souvislostí kritických sporů o ně či např. o vývoji jednotlivých jeho textů, ten bude zcela nepochybně zklaman.

Více než třísetstránkový svazek s vloženou samostatnou obrazovou přílohou je bezeskytku koncipován jako příspěvek biografický a apologetický. Jeho editor a vykladač Durychova díla Karel Komárek shledává pro publikaci této části korespondence, držené z větší části členy Durychovy rodiny (netýká se dvou souborů 28 listů obdivovatelům a mecenášům Janu Brabcovi a Bohumilu Braunerovi, zařazených do *Dodatků*, s. 269–295, zamýšlené pravděpodobně jako bonus), především dva rozhodující důvody: jednak „*současný nápadný zájem o autentické (nefiktivní) zdroje informací o slavných lidech a veřejně známých osobnostech*“ (s. 7) včetně již nežijících, jednak je mu její reálný obsah tím neúčinnějším a nejspolehlivějším opravným instrumentem proti více či méně ustáleným představám o spisovateli, jenž „*z mnoha literárněkritických portrétů vychází... jako člověk s netolerantní bojovnou povahou a spisovatel se zálibou v líčení násilí. A i když tato osobní charakteristika jistě není úplná,*“ domýšlí se Komárek, „*může nás nad ní napadnout otázka: Jaký byl Jaroslav Durych v soukromí?*“ (s. 7)

Důvod první je nehledaný; nabízí se sám sebou, automaticky a bez spekulací, a snad jen příliš reklamuje svoji podmíněnost nejapnou všetečností dneška. Důvod druhý je naopak poněkud překvapivý, dokonce vícenásobně. Jednak české literární dějiny přece neoplývají mnoha portréty Jaroslava Durycha, a vůbec už ne mnoha portréty kvalitními, jednak je-li tu řeč o toleranci, pak je také třeba hned vysvětlit, vůči čemu a komu. Jistěže nikdo nemohl očekávat, že by se Durych vyloupil z rodinné korespon-

dence jako nějaký Jonáš Lauretz. Ovšem zase naopak nelze předstírat, že byl vzorem tolerance v otázkách světonázorových. Jako každá jiná výrazně vyprofilovaná intelektuální osobnost své ideové oponenty nikterak nehýčkal, ale právě tak oni nešetřili jeho. Řečeno s Theodorem Haeckrem, člověk je *quodammodo omnia*, tedy v jistém smyslu všechno. Nebo snad tu máme co do činění s pokusem o senzaci naruby, *non-senzaci*, jejímž posláním je převrácení nastavených stereotypů? K tomu jediný svazek korespondence nebude mít dostatek sil.

Jak u korespondenčních souborů bývá pravidlem, ani jediný z těch, jež tvoří obsah *Listů drahým*, není úplný. Zcela zde chybí korespondence Durychových protějšků, jejíž případné existenci a stavu či neexistenci editor nevěnuje ani dost malou pozornost, ba ani slovem se o ní nezmiňuje. Vlastně ani nelze říci, že jde o důsledek jeho původní koncepce, neboť tu převzal od Mojžíry Trávníčka – srov. s. 297. Absence korespondenčních protějšků, lépe řečeno jejich naprosté vyloučení se v každém případě mění v překážku porozumění Durychovým listům. Ještě tíživější je torzovitost listů samotného Durycha. Vysvětlení, že edice přináší „*z dochovaných dopisů jen reprezentativní výběr*“ (s. 298), z něhož byly předem vyřazeny „*listy, které obsahují pouhá všední sdělení a nebyly by užitečné ani k dokumentaci autorova životopisu*“ (s. 298), je samozřejmě zcela srozumitelné, třebaže by prospěchu věci neublížilo, kdyby editor uvedl počet těchto vyloučených z oněch 239 otištěných. Nelze také vyloučit, že rozsah korespondence nemohly ovlivnit zásahy z vůle jejích držitelů. A je tu konečně ještě ta „*obecná nesnáze, která postihuje každou korespondenci, že je totiž ze samé podstaty neúplná, že jen část, často menší část dialogu mezi oběma partnery se odehrává písemně, jinak si všechno říkají při osobních setkáních ústně*“ (Oldřich Králík: *O textologických problémech v edici Karla Čapka*)

A aby těch komunikačních hiátů v Durychově korespondenci nebylo málo, je tu obtížně vysvětlitelná citelná přestávka od jara roku 1917 (poslední přetištěný dopis

manželce je dokonce z 27. 11. 1916), shodná s dobou působení kapitána MUDr. Durycha jako sekundáře v posádkové nemocnici v Krakově, následovaná pobytem v zajeckém táboře v Brucku – Királyhidé v době od 16. 8. 1917 do 1. 8. 1918 ve funkci šéflékaře. Rovněž ostatní, již dříve dostupné soubory jeho korespondence z toho období (s Otokarem Březinou, Jakubem Demlem, Hanušem Jelínkem a Miroslavem Ruttem – první přerušení korespondence se Starou Říší je mnohem staršího data) shodně vykazují mimořádný materiálový deficit. Životopisec zůstává proto nadále odkázán na jiné informační zdroje, především na příslušné pasáže Durychových periodických, autobiografických a esejistických inventur nežli na korespondenci. Přitom je zcela nepochybné, že nedošlo k jejímu definitivnímu ukončení, nýbrž že pokračovala dál.

Nejrozsáhlejší z obsažených souborů korespondence, který také osvědčuje nejzřetelnější dynamiku, jsou Durychovy listy manželce Marii, rozené Kaisrové (1890–1955), s níž se Durych seznámil za svých gymnazijních studií v Příbrami, když po svém vyloučení z konviktu byl nucen hledat bydlení v soukromí a nalezl je v domě jejích rodičů. Kromě skutečnosti, že se s rodinou Kaisrových sžil tak, že se stal doslova dalším členem jejich rodiny a po nějakém čase též perspektivním a poté faktickým nápadníkem starší z jejich dvou dcer. První z otištěných dopisů souboru, datovaný editorem do roku 1908, zachycuje vztah mladých lidí ještě v jeho počáteční fázi: mladí lidé si dle dobových společenských uzancí vykaží, on ji oslovuje „*milá Mařeno*“, tedy buď láskově, ale spíše důvěrně, jménem v domácím prostředí pro ni obvyklým, na navrhovanou společnou vycházku nepůjdou sami, nýbrž jak dobový měšťanský mrav žádal, v doprovodu jejích kamarádek, které má ona k tomu

účelu shromáždit. Již i tento první dopis z předmanželského období jejich vztahu nese v podstatě všechny rysy Durychovy korespondence se ženou v následujícím bezmála půlstoletím: vedle něžnosti, později otevřeněji orientovaných na děti, pozastřené, ale i nezastírané milenecké erotiky, také silně vyvinutý smysl pro realitu a organizační schopnosti a vůli. Tyto rysy postupem doby zesílily, takže projevy starostlivosti, rady, doporučení a požadavky nabyly zcela zřejmě vrchu. Jasně z nich vysvítá silná Durychova fixace na rodinu, která pro jeho dětství nebyla samozřejmostí, na manželku a stálý zájem o zabezpečení chodu domácnosti. Nad jejím pojetím a uspořádáním s tradičně vymezenými rolami jejích členů snad někdo může skepticky potřást hlavou, ale to už tak patří k době.

Hloubku a vělost vztahu k manželce dobře ukazuje dopis z Mariánských Lázní z 8. října 1952, tedy po bezmála čtyřiceti letech manželství. Oč méně zdobná a vzletná je jeho dikce, o to je dojemnější. „*Miláčku, psaní od vás z domova mi dosud sice nepřišlo, ale doufám, že už je na cestě, a zatím tedy píšu o tom, jaké to tu je a co dělám. Předně tedy mám starost o Tebe, o Tvou ruku, o ten tělocvik, o to, kdo Tě provází a opatruje, když já nejsem doma, a o to, jak to u nás teď chodí...*“ (s. 157) Podobná starostlivost plní i stránky mnohem pozdějších dopisů dětem. Upoutávají především otcovým individuálním přístupem k dětem.

Po stránce jazykové je edice soukromé korespondence Jaroslava Durycha (srov. *Ediční poznámku* (s. 297–299) i důkladný *Rejstřík* (s. 302–317)) realizována s pečlivostí pro editora obvyklou, avšak její faktický přínos budoucímu životopisci nebude v žádném ohledu hodnotou nespornou ani nenahraditelnou.

Petr Hora

JAROSLAV DURYCH NEZNÁMÝ

2 Durychova korespondence rodině představuje vedle vzpomínek jeho blízkých (Bártková, Bálková/Durychová: *Paměti Jiřiny a Jaroslavy Durychových*, MCM, Olomouc 1998; Václav Durych: *Vzpomínky na mého otce, Votobia*, Olomouc 2001) neobyčejné svědectví o jedné z nejvýraznějších osobností české, nejen tzv. „katolicky orientované“ literatury. Obsah těchto listů nejen že dokresluje v povědomí čtenářů autorovu osobnost, jak by se dalo očekávat, ale přímo modifikuje představu o Jaroslavu Durychovi jako člověku. Durych je obecně znám jako neúprosný polemik, kritik, ironik – slovy Arneho Nováka „*katolický individualista, tkvějící přísně v půdě církevního dogmatu*“. Jeho osobní korespondence proto může v mnohém působit překvapivě.

Listy drahým nejsou pouhým souborem dopisů, jak se v případě vydávání osobní korespondence stále častěji stává, ale kvalitně uspořádanou a propracovanou edicí, kterou k vydání podle prvotního návrhu Mojžíry Trávníčka připravil Karel Komárek, přední znalec Durychovy osobnosti a jeho díla.

Komárkův úvod *Jaroslav Durych jako manžel a otec v dopisech a vzpomínkách* je pro danou knihu velice funkčním vstupem do Durychovy biografie, soustředující se na rodinnou část. Čtenář je tak nejprve přehledně seznámen s životopisnými údaji, které mu při čtení korespondence mohou usnadnit lepší orientaci nejen v Durychových osobních poměrech, ale i ve společensko-politických událostech. I dlouhodobějším zájemcům o Durycha přinese nepochybně tento úvod nové, nezkrácené informace ze soukromého života.

Vlastní soubor dopisů pak zahrnuje listy snoubence, později manželce Marii Kaisrové-Durychové, v jejíž rodině v Příbrami bydlel jako student gymnázia. Další dopisy jsou adresovány dětem Marii, Jaroslavě, Jiřině a Václavovi. Na konec je zařazeno i několik dopisů dvěma přátelům, Janu Brabcovi a Bohumilu Braunerovi. Z otcovy osobní korespondence vycházely částečně Durychovy děti při sestavování vzpomínek, v nichž můžeme sledovat i některé úryvky z těchto listů; kompletní Durychova rodinná korespondence však nebyla publikována. Jak uvádí Komárek, edice přináší výběr z dochovaných dopisů, ne všechny se tedy zachovaly a ne všechny editor považoval za vhodné k zařazení.

Korespondence je roztržena velmi systematicky. Prvotní uspořádání vychází z okruhu příjemců listů (manželka, děti), důležitou roli v řazení hraje i místo odeslání, dále je uplatněno tradiční chronologické řazení. Editor se však musel vyrovnat i se skutečností, že ne všechny dopisy byly opatřeny datací a že ne na všech obálkách těchto listů byl rozeznatelný obsah razítka. Editor proto musel na základě vnitřních textových souvislostí jednotlivých dopisů a vlastních znalostí vnějších reálií identifikovat časovou posloupnost neoznačených dopisů.

Okruhy adresátů, jak jsme uvedli, jsou primárním kritériem řazení, a tvoří tedy jakoby jednotlivé části korespondence. Pokračuje se tu v tendenci naznačené už v úvodu knihy: začátkem každého okruhu, vymezeného příjemcem listu a následnou lokalizací, jsou dopisy opatřeny přehlednou charakteristikou konkrétní osoby, Durychova vztahu k ní, stručným popisem Durychovy situace (studium, zaměstnání, místo pobytu, lite-

rární činnost aj.). Korespondence se tím stává přehlednější, poutavější; upozorňuje se na drobné zajímavosti v dopisech, které by čtenář mohl v neznalosti přehlédnout. Tyto faktografické informace vedou zejména k doplňování čtenářových znalostí, k udržení jeho pozornosti a k nepochybnému zvýšení atraktivity dopisů, které by samostatně mohly působit stereotypně. Oblast soukromého života je v dopisech skutečně dominantní, komentáře k vlastní tvorbě a reflexe politicko-společenských poměrů jsou minimální, což může nepochybně poukazovat také na jeden z rysů Durychovy osobnosti, a sice, že vlastní tvorbu nestavěl nad tradiční rodinné hodnoty.

Od roku 1909 do roku 1961 tak postupně sledujeme vývoj vztahu k (budoucí) ženě Marii, později k dětem a dvěma blízkým v souvislostech Durychova studia, zaměstnání, kratších či delších pobytů, které se pojí k jeho lékařskému působení na frontě. Překvapivě může působit, že Durych jen málo reflektuje válečný stav, budování republiky atd. Například Olbrachtova baladická Podkarpatská Rus tak získává zcela odlišné kontury. Korespondence zachycuje i složitou situaci, která vyvstala poté, co byl Durych obviněn z kolaborace, a po Únoru proto nemohl publikovat.

Z četnosti dopisů, ale zejména z jejich obsahu je patrné, že Durych byl velice pečlivý, starostlivý a pozorný manžel i otec. Už v prvních dopisech je zjevný jeho opravdový zájem a touha účastnit se nejvšednějších záležitostí života jeho milé (nákup šatů, doplňků, později budování domova ve všech vnějších detailech). Na růstu Mariiny osobnosti se snažil podílet i duchovním rázem, opětně ji vybízel k četbě, studiu jazyků.

I přesto, že Durych budoval klasický rodinný model, v němž žena zastávala pozici méně vzdělané pečovatelky o rodinný krb, Marie mu byla patrně rádkyní a podporovatelkou i v literární činnosti, jak je patrné z toho, že jí manžel často ze svých zahraničních působení zasilal aktuální části svých prací.

Stejněho zájmu se dostávalo i jeho dětem, i když už byly dospělé. Nepochybně byl přísným a respektovaným otcem, ale v dopisech ženě i dětem vždy můžeme pozorovat silný altruismus, což zvláště u osobnosti, která je obecně vnímána jako zcela nekompromisní, může působit nečekaně. Po stylistické stránce jsou jednotlivé dopisy velmi bohaté: nacházíme něžné, jemné tóny formované košatým jazykem, sdělení přísnějšího charakteru i listy stručné, jasné povahy. A jak uvádí Komárek: „*Takové stránky nám užitečně připomenou, že autor infernálních historických výjevů a bojovný publicista byl v soukromí citlivým člověkem se zájmem o své blízké a jejich »obyčejné« životy...*“

Durychovi byla už v meziválečném období obecně přisuzována povaha nekompromisního individualisty a podobně nekompromisně bývá posuzován i v sekundární literatuře. *Listy drahým* se tak podílejí na dotváření a rozšíření Durychova portrétu, jenž je v povědomí veřejnosti jednostranný a neúplný. Závěrem záměrně citujme z Durychova dopisu tchyni Marii Kaisrové z března 1955, kdy zemřela Durychova žena: „*Milá máti, když už se všechno podle vůle Boží a v milosti Boží skončilo, obrácím se k Tobě, abych Ti vroucně poděkoval za to, že jsi mi před více než čtyřiceti lety světila svou dceru jako nejdražší věc, kterou pro mne ve Svě nevyšlovně dobrotě určil sám Bůh, aby mi byla světlem na cestě tímto slzavým údolím.*“

Kamila Příkrýlová

Jestliže Stanislav Beran něco umí, tak je to napsat krátký, několikastránkový a někdy i mírně vypointovaný text, situační momentku evokující téměř bezvýznamný okamžik ve zcela bezvýznamném životě naprosto bezvýznamného člověka. Jeho hrdinové jsou typičtí ve své útrpnosti až trapnosti: sami v sobě a sami pro sebe se cítí jako zcela zbyteční, osamělí i mezi nejbližšími. Partnerské vztahy navazují jen z nouze a setrvačnosti. Chybí jim motivace k činu, a jsou tudíž neschopni jakéhokoli aktivního jednání. Cizí jsou jim nejen velké nadosobní ideje, ale i docela malé člověčí sobectví, které hledá uspokojení v lásce, sexu, v hromadění majetku a jiných dostupných materiálních rozkoších. Nežijí, žijí. S trochou nadsázky by se snad dalo říci, že vegetují jako prvoci: od své přítomnosti nic nechtějí, nic pro ni nedělají, a přirozeně proto také od ní nic nedostanou. Prostoupení vědomím vlastní neschopnosti a nedůležitosti utápějí se v bezcílné každodennosti a jen někdy, za mimořádných okolností si uvědomí krásu neopakovatelné chvíle. Od prvků se však tyto Beranovy postavy přece jenom v jednom odlišují: ve veskrze lidské potřebě štěstí, indukované zde bolestným pocitem jeho absence, vědomím, že přítomné živení není zcela normální a že by se – snad – dalo žít i jinak.

Pokud byla takováto výpověď o lidské existenci autorovým záměrem, kritikovi nezbývá, než aby mu vzdal hold a konstatoval, že se mu tento temný mollový životní pocit podařilo vyjádřit velmi dobře a přesvědčivě. Potíž je v tom, že jde o gesto, které literárně vystačí jen na pár povídek a při dalším opakování bez kontrastního protipólu působí stereotypně. Není tedy divu,

že autor, který chtěl s beraní úporností do přítomné knihy takových textů zařadit rovnou jednadvacet, musel přemýšlet, jak je propojit v organický celek. Potřebný scelující princip pak našel v možnosti provázat jednotlivé texty knihy tak, aby každý z nich představoval samostatnou momentku a přitom všechny společně z různých úhlů rekonstruovaly příběh jediné postavy: jako „střípky událostí skládaly hořkou mozaiku jednoho podivuhodně zmarněného života“.

Osud Jana (Johana) Švarce zcela potvrzuje to, co jsem o Beranových hrdinech napsal výše, ostatně míra jeho autorského prokletí je patrná již ze zvoleného „černého“ jména. Záměrnou útržovitost výpovědi o jeho životě přitom posiluje to, že příběh je vyprávěn na přeskáčku: autor v dílčích momentkách přeskakuje mezi přítomností (rokem 2005) a jednotlivými body minulosti (počínaje rokem 1946). Čtenář tak hrdinu nejprve poznává jako promoklého bezdomovce živořícího kdesi na smetišti, po prudkém stříhu jej ale uvidí jako malé dítě těžko hledající svůj vztah k rodičům, nebo také jako neúspěšného a rutinního lékaře, jehož vnitřní prázdnota se promítá i do vztahu k profesi a pacientům, případně jako mladíka neschopného vybojovat si lásku. V jedné epizodě je Švarc občanem neschopným se vzepřít manipulaci mocných funkcionářů, v další synem starajícím se o svou stárnoucí matku a v jiné například pacientem protialkoholní léčebny. Důležitou součástí autorovy mozaikovitě poetiky přitom je také to, že obratně střídá vyprávění v první a třetí osobě a svou postavu střídavě nahlíží „zevnitř“ – tedy se znalostí jejího vnitřního světa – a „zvenku“ – tak, jak ji vidí ti druzí. V této souvislosti jsou do

celku knihy organicky včleněny také kapitoly, jejichž ústředními postavami jsou otec, matka, „kamarád“ z dětství, komunistický funkcionář či jiní bezdomovci a které Švarcův osud vykreslují z různých úhlů, případně se jej dotýkají jen zčásti anebo dokonce vůbec ne.

Popsáno takto, vypadá Beranova kniha nepochybně velmi zajímavě a mohla by být z řady dílčích perspektiv složeným mnoho-rozměrným obrazem jedné lidské existence na okraji dějin. K naplnění této možnosti však nedošlo, neboť autor nepřijal jím zvolenou formu jako provokativní výzvu, ale jen jako věšák, na nějž navěsil to, v čem se cítí silný.

Ve výsledku se tak vzdal možnosti konfrontovat plusy a minusy, různé nesouměřitelné vesmíry a hodnotové postoje, které každý jedinec v sobě nese, a všechny své figurky zkonstruoval podle stejnéhoustru. Ať se tu vypráví o komkoli, ať už je postava v jakékoli osobní a historické situaci, způsob jejího myšlení a základní životní pocit jsou vždy shodné: neschopnost, temno, nuda, nuda, šed, šed. Absence jistoty a cíle jako norma všednodennosti. Ani záblesk naděje, ani okamžik radosti z existence, z přítomnosti těch druhých a z možnosti být s nimi, ani stopa po nějakém pábitelství. V jednostrunném proudu vyprávění tak náznak pozitivního tónu zazní teprve až v poslední větě – zjevně jako výraz autorské potřeby uzavřít text kontrastním motivem. Bezdomovec živořící na hromadě městských odpadků si tu tak nečekaně uvědomí, „že konečně přišlo jaro“.

Monotónnosti Beranova psaní si ostatně povšiml také autor textu na záložce, když se pokusil čtenáře přesvědčit, že za vši tou

šedi je přece jen něco pozitivního: „*Kniha do omrzení opakující, že štěstí je nesouměřitelné a relativní a láska může mít podobu skrytou i nehezku.*“ (zdůraznil P. J.)

Druhou možností, kterou autor navodil a vzápětí odvrhl, byla možnost vnímat individuální bytí na pozadí proudu dějin druhé poloviny 20. století. Výsledná próza ovšem prozrazuje, že nejpřirozenějším časoprostorem jeho způsobu konstruování lidských existencí je bezčasí – a když už se pokusil své momentky časově ukotvit, tak prostřednictvím „historických reálií“, jejichž ilustrativnost koresponduje se současnými konvencemi a stereotypy. Tak jako kdysi k oblíbeným rekvizitám českých próz patřily postavy zlých Němců a mravně pochybných kapitalistů, tak pro současné prozaiky jsou oblíbenou rekvizitou zlí Rusové (kteří sem v roce 1945 přijeli proto, aby znásilňovali ženy), jakož i příkladně ubozí komunisté, jejichž pokleslá morálka svědčí o tom, že nikdy nebyli schopni upřímnějšího citu. Pro upřesnění, netvrdím, že Rusové znásilňovali a komunisté byli vzorem mravnosti – jen mám pocit, že lidský život a dějiny lidstva jsou veličiny vnitřně rozporuplné a protikladné, a proto neredukovatelné na oblíbené konvenční znaky a ideologická klíše. (Historickou bezradnost prozrazuje i záložka knihy, v níž se o druhé polovině 20. století hovoří jako o salonním komunismu. Pánové, to přece byl komunismus v praxi. A jaký!)

Závěr? Na Beranově knize oceňuji autorovu dovednost v tom, co nepochybně umí. Škoda však, že se nepokusil vnímat existenci člověka a jeho místo v dějinách jako problém hodný pokusu překročit sám sebe.

Pavel Janoušek

JEDNA OTÁZKA PRO

JIŘÍHO PEŇÁSE

Od října jste se stal vedoucím redaktorem kulturní rubriky *Lidových novin*. Co byste oproti stávajícímu stavu rád změnil?

Vlastně ani nevím, já o tom tak nepřemýšlím, prostě jsem si 1. října sedl v *Lidovkách* za stůl a od té doby se snažím dělat kulturní rubriku v deníku, což je sice trochu jiné než v týdenících, kde jsem byl minulých třináct let (*Respekt*, *Týden*), ale ne zas tak moc, protože tady i tam člověk musí něco psát, něco redigovat, u někoho škemrat o články; v novinách je na to sice trochu víc lidí, zato vycházejí každý den, že ano – i když tuto výhodu zkazil internet. Jestli je něco nového, tak to, že do *Lidovek* přišli tři noví lidé: Ondřej Štindl, Jáchym Topol a já, což by snad mělo být nějak vidět. Rád bych, aby v kulturní rubrice nebyly úplně nudné, zbytečné a špatně napsané články, ale tomu se, jak vím, stejně v novinách nevyhnete.

Jo, chtěl bych zrušit to pitomé hvězdičkování, ale to jen tak mezi námi, dělám to evolučně... **miš**

S ÚCTOU

PORCOVÁNÍ MEDVĚDA. Deset let se dědicové A. A. Milna rozhodovali, jestli autorizují pokračování příběhů medvídky Pú. To nakonec vyjde letos na Vánoce, víc než osmdesát let od vydání druhé (poslední) knížky s hloupoučkým hrdinou. Při vši úctě se zdá, že nakladatel a dědicové s vidinou zisku – porcují medvěda. Naše dobrá rada všem autorům: zabíjejte si svoje postavy sami; nejdě-li to přirozenou smrtí, vezměte na ně dopravní nehodu, choleru, kulovnici. Jinak hrozí, že je pár let po vašem pohřbu se souhlasem vašich příbuzných literárně zabije nějaký pisálek. Připouštíme ovšem, že jsou vzácné případy, kdy pokračování cizím perem funguje. Přejeme K. Robinovi a přátelům (včetně nové vydry Lottie), aby to byl tenhle případ. **g**

SOROKIN POHLCEŇ JIROUSOVÝM SMRADEM. Zasedací sál pražského Klementina praskal v pátek 9. 10. 2009 ve švech;

do české kotliny se tu slavnostně vyprovázela próza *Den opričníka* (přeložil Libor Dvořák) ruského spisovatele Vladimira Sorokina, jenž se události osobně účastnil. Zdánlivě neprodyšnou masou lidí tísnicích se u dveří probořil notně se opozdívší a notně podnapilý Ivan M. Jirous, který šíře kolem sebe dosti nepříjemný odér, zasedl k autorovi a jal se s ním těžkým jazykem diskutovat, respektive diskutovat s celým publikem, přednášet své oblíbené pasáže z Lermontova a odpovídat na otázky položené Sorokinovi. Při odchodu jsem tak byl na pochybách, komu byl večer vlastně určen – zda tichému a rozváznému Sorokinovi, nebo trapnému exhibicionistovi Jirousovi. **miš**

ZASLÁNO

Vážený pane šéfredaktore, nad rozhovorem s Václavem Kahudou (*Tvar* č. 17/2009) jsem si znovu uvědomil, co už dávno vím a co jsem už ostatně v rozhovoru právě pro *Tvar* kdysi řekl: Nejvýznamnějšími našimi autory po roce 1989 jsou Michal Ajvaz a Václav Kahuda. Přátelsky **Jiří Kratochvíl**

OZNÁMENÍ

Textologické kolokvium
věnované otázkám současné ediční praxe se uskuteční ve čtvrtek 19. listopadu 2009 od 11.00 hod. v zasedacím sále Ústavu pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., Na Florenci 3, Praha 1, vchod C, 2. patro. Pořádá Ediční a textologické oddělení ÚČL AV ČR. Vystoupí např. Robert Adam, Karel Palek, Antonín Petruželka, Michael Špirit či Daniel Vojtěch.

NEKROLOG

ODEŠEL JEDEN Z TVŮRCŮ NAŠEHO LITERÁRNÍHO ZÁZEMÍ

V minulých dnech ubyla v českém literárním životě opět jedna z osobností, které pomáhaly utvářet náš literární život od poloviny minulého století – zemřel dlouholetý nakladatelský pracovník a redaktor **Jan Řezáč** (1921–2009).

Nakladatelská a redaktorská činnost byla jedním z hlavních úběžníků Řezáčova života. Začínal u avantgardního nakladatele *Fromka* a po válce mu bylo souzeno zažít nesnadné období socialistické „přestavby“ nakladatelských podniků v čele nakladatelství s krkolomným názvem *SNKLHU* (*Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění*), jež se mu posléze podařilo přetvořit v známou značku literární kvality, jakou bylo nakladatelství *Odeon*. Shromáždil v něm kolektiv

výborných a odborně zdatných redaktorů, kteří byli zárukou i záštitou kvalitní literatury v dobách, kdy kultura byla vystavena tuhému ideologickému tlaku. Výbornou úroveň ve vlastní profesní oblasti se mu dařilo udržet i v období takzvané normalizace, kdy se vypracoval na šéfredaktora nakladatelství *Pressfoto*.

Řezáč nebyl jen schopným pracovníkem ve sféře knižní produkce, nýbrž byl i zapáleným ctitelem moderního umění vůbec. V knize *Deliria* vydané v roce 2005 se vyznal ze své mladistvé lásky k surrealismu a k jeho zakladateli André Bretonovi, jakož i k čelnému českému vyznavači tohoto uměleckého směru Karlu Teigovi (to nebylo v dobách, kdy tohoto modernistu dogmatická kritika pohřbila do jámy uměle zapomenutých osobností, jistě jednoduché). Vztah k moderně se u Řezáče promítal do láskyplného vztahu

(mezi českými intelektuály nijak výjimečného) k Mekce avantgardy první poloviny 20. století – k Paříži. Bylo to pro něho město milované proto, že se v něm na každém kroku mohl setkat se hřbitovy, ulicemi, budovami i kavárnami poznamenanými literaturou, někdejší přítomností velkých osobností francouzské i světové poezie a prózy. To byl také patrně jeden z důvodů, proč si Řezáč tak oblíbil fotografii (pro niž vytvořil i samostatnou edici) umožňující nejen zachytit a uchovat faktickou stránku našeho světa, ale i postihnout to, co uniká běžnému pohledu a co objevuje jinou skutečnost, jak to dokázali avantgardní experimentátoři. V jeho osobě pozbyla česká kultura a literatura jednoho ze vzácných profesionálů knihy, jenž se zapsal specifickým způsobem do jejich dějin.

Aleš Haman

ticho a hluk

ROZHOVOR S MILANEM URZOU

možné zpívat, umím si ho představit scénicky, ale ne jako odrhovačku na tři akordy. Přitom právě hudba by mohla být jedním ze záchranných člunů pro poezii: Text by měl nad hudebním doprovodem plout, nesmí se nechat spoutat a okleštit. Cestu vidím třeba v nějaké podobě scénických večerů zhudebněné poezie, tak nějak jako to dělali beatnici... Jsem skeptik, poezie osamělá na bílém papíře už dnes nemůže mít dostatečnou sílu, lidská představivost v tomhle zrychleném křiklavém světě je už prostě nastavená jinak.

Podle toho, co říkáš, si tedy myslíš, že poezie umírá?

Myslím, že ano – dost dlouho jsem si to odmítal připustit, ale je to tak. Ostatně *Tvar* před časem otiskl na tohle téma podobnou úvahu, tuším, že v rozhovoru se Štefanem Švecem. Jsem přesvědčený, že poezie si musí hledat nové cesty. Jednou z možností je zmiňované spojení s hudbou nebo také slam poetry. Mnohem optimističtější jsem v případě prózy, ta ještě stále může působit velmi silně i na dnešního člověka.

Shodneme se asi na tom, že poezie ztrácí publikum – ale je otázka, zda tento stav poezie zavinila... Potřebuje poezie nový, „mimobásnický“ impuls pro svou další existenci?

Potřebuje a já věřím, že forma takového impulsu na sebe nenechá dlouho čekat. Ze svého okolí – a to se pohybují ve studentském světě – neznám skoro nikoho, koho by poezie oslovovala, kdo by ji četl. Poezie se nepochybně čím dál víc vzdaluje současnému myšlení. Málokdo má odvahu ponořit se do básnického textu. Ale za to nemůže ani poezie, ani ti, kteří ji píšou, anebo se jí věnují jako kritici – dnešní svět sklouzává do stále větší povrchnosti, i když paradoxně současný člověk kráčí stále trnitějšími cestami. A tak se poezie podobá výkřiku na poušti.

Když tohle tvrzení o vzdalování vztáhněš k sobě jako autorovi poezie, potvrzuje se ti to?

Víceméně ano, absolutně třeba nemám představu, nakolik se moje sbírka prodávala, resp. kolik lidí si ji přečetlo. Dostal jsem nějaké autorské výtisky a najednou jsem si uvědomil, že je nemám pořádně komu dát, že vlastně nevím o lidech, které by moje sbírka zajímala. Rozdal jsem pár kusů svým nejlepším známým, o nichž vím, že je zajímavá, co dělám... Způsob lidského vnímání je posunutý jinam, k vizuálnímu a zjednodušujícímu a poezie ztrácí svou společenskou funkci. Příznivci poezie mi připomínají egyptology.

Čtenáři poezie coby egyptologové – to je dobře, nebo špatně?

Mně je to spíš líto, než aby to bylo špatně. Poezie, stejně jako muzika nebo výtvarné umění, prohlubuje pohled na svět, učí člověka nové věci. Ale je to učitelka melancholická, která obohacuje člověka skrz bolest, již v něm odhaluje, a to je něco, čeho se většina lidí bojí a neumí s tím pracovat. Úplně na vymření snad poezie není, ale já sám sotva můžu posoudit daný vývoj, na to se literaturou zabývám příliš krátce. Naopak, osobně by mě zajímalo, jestli situaci vidím jen já takhle skepticky, nebo jestli je skutečně taková tendence... Navíc sám na sobě vidím jistý útěk od poezie.

Jak to myslíš?

Začal jsem se daleko víc věnovat próze a poezii se vlastně vzdaluju. Zůstávám samo-

zřejmě jako autor hudebních textů pro svoje tři skupiny, ale samotná poezie se z mého psaní už vytrácí. I z pohledu čtenářského – ještě si sice tu a tam koupím sbírku básní, ale už to zdaleka není taková vášně jako kdysi. Pohltila mne próza. Ale není to najednou, u mě šla próza a poezie ruku v ruce. Básně jsem začal psát ve svých třinácti čtrnácti letech a posléze jsem se pustil i do prózy, takže za posledních deset let mám v šuplíku slušnou řádku románů a novel. Poezie mě prostě momentálně opouští.

Poezie a próza jsou jak čtenářsky, tak i autorsky naprosto rozdílné disciplíny. Poezie má pro mne blízko k vizuálnímu umění. V próze je kázeň a systematická práce, což sice může být i u některých básníků, ale já poezii chápu spíš jako výkřik, potřebu náhlého sdělení, které v danou chvíli nejde říci jinak. Próza je zklidněnější. Člověk si musí sednout, donutit se a postupovat po malých krůčcích dopředu. S rozevřatostí má próza málokdy a máloco společného. Vidím to i na sobě, musím často strašlivě zatínat zuby, abych se dostal do chvíle, kdy mne psaní prózy začne bavit, kdy mne strhne. Poezie je radostnější...

...a přesto od ní utíkáš.

Próza, nebo ještě lépe forma románu, je pro mne ohromná výzva a práce. Strašně rád bych napsal jeden román, který by se dal dobře číst a který by třeba někdy i vyšel. Román mě zajímá jako věc, kterou bych rád zvládnul. Poezie se vzdaluje, aniž bych sám chtěl: vzpomínám si, jaké jsem měl zvláštní vidění světa, když jsem byl v zajetí poezie. Tohle vidění ale nahradila prozaická systematickosti. Je mi to líto? Není? Sám nevím... Něco jsem na chvíli ztratil, ale doufám, že se to zase vrátí.

Jak se díváš na diskuze kolem románu a příběhu?

Naprosto souhlasím s takovým tím kunderovským pohledem na román. Román založený na modernistické tradici bez příběhu nebo postmoderní rozbíjení děje – tak to je mi hrozně vzdálené. Román musí mít podle mě děj a spád, je to určité velmi konzervativní pohled, ale podle všeho by měl takový román být, to je jeho výsostné pole. Zjednodušeně řečeno: poezie by měla zachycovat statickou, snivou polohu života, próza pak jeho běh a dynamiku.

Z tvých odpovědí vyplývá, že ohlas „běžného“ publika je pro tebe důležitý, ostatně jako hudebník jsi na bezprostřední kontakt s publikem zvyklý.

Ano, je to přece jediný ukazatel, jestli moje snaha má smysl. Hudba má obrovskou výhodu v tom, že se ti dostane zpětné reakce okamžitě. A musím se přiznat, neznám v životě krásnější a plnější chvíle než pohled na rozesmáté a spokojené tváře fanoušků pod pódiem. Když za tebou potom někdo přijde a řekne ti třeba, že mu tvoje hudba pomohla překonat nejtěžší životní chvíle (jak se mi to nedávno stalo), tomu se prostě nic nevyrovná. Psaní, to je úplně jiný svět, to je osamělá noční práce, výkřik do ticha. Váhavé kráčení po neznámé cestě, jejíž konec nemůžeš vidět ani tušit. K životu potřebuju obě tyhle naprosto protikladné polohy, den a noc, ticho a hluk.

Existuje však i ohlas kritický. Nerozhodilo tě rozporuplné recenzentské hodnocení tvých sbírek?

Kdepak, naopak mě potěšilo. Jak v psaní, tak v hudbě jsem na rozporuplné reakce

foto Nathanella

Milan Urza během koncertu skupiny První hoře

zvyklý – například každá moje nová deska je recenzenty i posluchači buď až nehorázně chválená, anebo zase rovnou zašlapána do ohně pekelného. To je ale přesně to, co chci! I sbírku *Pukliny* jsem psal s vědomím, že někoho může oslovit a jiného pohoršit. Nejvíce mě potěšila jedna ze dvou recenzí ve *Tvaru*, první byla „hodná“, ta druhá „zlá“, recenzent mě obviňoval z kýchů a klišé. Ten druhý to totiž přesně pochopil, a to nemyslím ironicky.

Jaké jsou tvé zkušenosti s nabízením prozaického rukopisu (konkrétně *Jeremiáše*, z kterého *Tvar* přináší na str. 18 a 19 ukázkou) v nakladatelstvích?

Zatím špatně, v próze ještě dvakrát úspěšný nejsem. Nejčastější odpověď bývá, že nakladatelům se rukopis líbí, ale pro současného čtenáře by prý mohl být příliš obtížný. Zajímavý rozpor. Ale pořád mě to ještě nedokázalo odradit a беру to jako výzvu pro sebe. Hledám teď takovou formu románu, který by se skutečně dobře četl, a zároveň bych do něj dokázal propašovat myšlenky a úvahy, které mi leží na srdci a kvůli nimž vlastně píšu. Dosud jsem psal příliš intuitivně, divoce, rozevřátě. Teď si ohmatávám řemeslo, učím se. A doufám, že se na mě brzo usměje i nějaké to nakladatelské štěstí.

Co si myslíš o publikování na internetu?

Těm, kdo by jinak neměli možnost nic publikovat, nabízí internet obrovské možnosti. Internet literatury pomáhá. Já si ale pořád myslím, že knížku nic nenahradí. Navíc mě nebaví klest se tou záplavou balastu k něčemu kvalitnímu. Sám už dneska na internetu nepublikuju, neláká mě to.

Dokázal by tě nezájem publika a neprůstřednost nakladatelství od psaní odradit?

Jak už jsem řekl, psaní je pro mě takový výkřik do tiché noci. A psaní bez odezvy je podivná forma masochismu, podobá se poněkud nešťastné modlitbě.

Mrazí mě až do morku kostí, když si představím tu nedozírnou tragičnost osudů „prokletých“ autorů, kteří strávili svůj život v osamělé a zarputilé službě Dílu, aniž se dočkali jediné satisfakce. Teď jsem třeba dočetl fascinující černočernou novelu *Neonová bible* od Johna Kennedy Toola... Tenhle génius si nakonec musel pustit plyn, aby ukončil to nekonečné čekání na odezvu! To si nikdo neumíme představit. Ne, pracovat věčně do šuplíku bych nedokázal (snad i proto, že já naštěstí génius nejsem), a tak mě nad vodou krásně drží právě ta hudba.

V tvé poezii, ale i při vašich koncertech na pódiu se často objevuje klaun. Co je to za úchylku? Klaun je něco, co bylo zkonstruováno kvůli smíchu, ale dovede vyvolávat taky smutek, strach, hrůzu.

Po koncertech si vozíme cvičeného klauna a motiv smutného mima prochází i sbírkou *Pukliny*. Tragický klaun je mi symbolem života a nejlépe vystihuje právě můj pohled na humor. „*Kdo chce být šaškem, je ctěn a vážen / Kdo hledá obdiv, ten navěky je idiot*“, zpívám v jedné písni. Život je černý i bílý zároveň, smích je škleb – podívejte se na scény zpomaleného němého smíchu ve filmech Godfreye Reggia (*Naqoyqatsi* a d.). Šťastný smějící se člověk se nápadně podobá křičícímu zoufalému bláznu – a proto smích a vůbec humor nejlépe vystihuje tragikomickou podstatu života, jak tvrdil už Henri

Bergson. A tak se směju rád a často, jen se obávám, že z mého humoru se někomu může leckdy i obrátit žaludek.

Ty jsi vystudoval kunsthistorii, takže můžeš alespoň rámcově srovnávat: Jsou na tom kunsthistorici lépe než literáti?

Kunsthistorie je v lecčems pitoreskní žabomyší rybníček, taková zvláštní enkláva lidí, kteří si dost nesmyslně hrají na vědce. Kunsthistorie se snaží ze všech sil být exaktní vědou (a tohle směřování je mi v současnosti víc než protivné). Tím víc se totiž kunsthistorie podle mě stahuje do sebe... Zároveň musíte k uměleckému dílu přistupovat s jakousi poetikou, abyste o něm dovedli něco napsat. Já osobně se zabývám architekturou, která je dnes

hodně populární. Což s sebou jednak nese hodně kunsthistorických publikací, jednak se psaní o architektuře sofistikuje. Vzniká nyní hodně publikací i výstav, které mají slušnou odezvu...

Jak se k sobě má architektura a psaní? Literární kritika si z architektury dokonce občas vypůjčuje výrazivo: „román je vystavěn“, „půdorys díla“... Daly by se najít i méně prvoplánové analogie?

Jsem hrdý na to, že jsem žák pana profesora Šváchy, který ve svých přednáškách rád uvádí architekturu a literaturu do souvislosti. Architektura modelově obrazí ducha doby a podstatu myšlení a kultury dané společnosti, podle mě dokonce nejlépe ze všech druhů umění; jen je v ní velmi těžké číst. A proto analogie s literaturou jsou nasnadě.

Třeba u baroka je to jasné – Bridel, Komen-ský, jejich psaní je vystavěné na stejných principech jako třeba křivky a půdorysy Dienzenhoferových chrámů. Ale platí to i pro architekturu moderní. Uvedu příklad: ve 20. letech minulého století u nás vznikla pozoruhodná odrůda funkcionalismu zvaná český poetický purismus (Karel Honzík, Evžen Linhart...). Tyhle stavby jsou ztělesněné básně Wolker a raného Nezvala! Nebo Vít Obrtel, jiný architekt z tohoto okruhu, byl zároveň vynikající básník. A skutečně, jeho poezie, to je zase mluvící architektura. S nadsázkou lze jít i do současnosti – copak romány některých úspěšných českých best-selleristů nepřipomínají podnikatelské baroko tzv. domů na klíč?

Připravili Lubor Kasal a Michal Jareš

ÚVAHA

veřejný statek, veřejný prostor atp.

PÁR POZNÁMEK K ROZHOVORU S VÁCLAVEM BĚLOHRADSKÝM

Dne 4. 5. 2008 poskytl Václav Bělohradský obsáhlý rozhovor stanici Vltava Českého rozhlasu. V debatě s Janem Vedralem hovořil o mnohém; a mnohé mne velmi zaujalo. Dovolím si proto podělit se o několik úvah, k jejichž sepsání mě poslech rozhovoru inspiroval.

Bělohradský charakterizuje veřejný statek takto: „*Když ho dám jednomu, dal jsem ho všem; když ho konzumuji, druzí ho mohou konzumovat také*.“ Jako typický příklad veřejného statku uvádí maják: i když postavím maják jen pro jednu loď, jako bych ho postavil pro loď všechny, a zároveň když svou loď řídím podle světla majáku, druzí mohou podle téhož majáku řídit zase svoje loď.

Jak je na tom literatura?

Literární dílo napůl

Že to s literaturou není tak jasné jako s majákem, ukazuje už právní postavení literárního díla. Právníci si s literaturou de facto nevědí rady. Ponecháme-li stranou takové typy, jako je vousatý dědeček Mrázík ze Západočeské univerzity, pak je možno říci, že právníci se obecně snaží, aby byla ze světa vyloučena dvojznačnost. Nelze někomu něco přisoudit jen napůl, nelze např. prohlásit polnosti za něčí majetek, a aniž by se cokoliv v dané kauze změnilo, po několika letech mu tytéž polnosti odebrat. S literárním dílem se ale přesně toto děje. Svému autorovi, resp. jeho dědicům patří dílo z právního hlediska jenom do jisté míry. Sedmdesát let po autorově smrti dílo už nikdo nevlastní a je dáno k dispozici úplně všem – změnil se ze soukromého statku ve statek veřejný (byť podepsaný tím, komu původně patřil). Tato dichotomie je vidět i na dvojakém vztahu autorů k honorářům – v dějinách literatury najdeme dlouhou řádku významných básníků a spisovatelů, kteří svůj honorář naprosto neřešili, a neméně dlouhou řádku neméně významných autorů, pro něž byl honorář podstatnou součástí jejich životů a motivací k tvorbě.

Mnohem jednoznačnější je postavení nositelů literárního díla – knih; ty jsou vždy soukromé a lze je např. dědit ad infinitum stejně jako polnosti. A přesto i do nich ona dichotomie literárního díla proniká. Tak jsou zřizovány instituce (knihovny, čítárny, dnes také internetové knihovny atd.), jejichž účelem je omezovat soukromou podstatu knih a natlačit je do oblasti veřejných statků. Koneckonců knihy – na rozdíl od guláše se šesti – po zkonsumování nezmizí, stejně jako nezmizí maják poté, co nějaká loď „zkonsumovala“ jeho navigaci. To souvisí jistě také s tím, jak se historicky utvářel veřejný prostor po vynálezu knihtisku. Literatura – jakkoli ambivalentní z hlediska pojmu *veřejný statek* – je cele sou-

částí *veřejného prostoru*: Bělohradský mluví o „*společenství, které čte stejné knihy*“ a ve srovnání s předgutenbergovskou érou jde o „*imaginární společenství, které je loajální vůči kulturnímu modelu*“.

Knihy – nositelé knihovitosti

Současné fedrování všeho, co je soukromé, což je u nás ještě umocněno neblahou zkušeností z minulosti, kdy byl i nejposlednější švec přřavec z Dolní Lhoty znárodněn, způsobuje, že knihy přestávají být nositeli literatury a stávají se primárně „nositeli knihy“ („nositeli materiální knihovitosti“). Nově vydávané knihy tendují k tomu, být především reprezentativními artefakty: vnější úprava na sebe strhává pozornost, sazba se rozvolňuje (povídka mívá fyzickou podobu románu a román vypadá jako obsáhlá saga) a akcentuje se výtvarná podoba knížky (ilustrace bytní a např. „plakátové“, „titulkové“ bezpatkové písmo se nerozpakují použít pro sazbu beletrie ani zkušení grafičtí úpravci – viz pětisetstránkový Ajvazův román *Cesta na jih* vydaný renomovaným nakladatelem; mimochodem láska současných grafiků k bezpatkovému písmu hraničí až s obsesí). Tohle je nepochybně také důsledek obecného příklonu k obrazu na úkor textu, ale snaha udělat z knihy materiál zásadně se neliší od věci, jejíž hlavní a někdy, žel, jediný smysl existence tkví v tom, aby byla co nejsnadněji obchodovatelná, je zřejmá. Ostatně i mnozí knihkupci působí dojmem, jako by jim bylo jedno, jestli prodávají knihy anebo brambory (tím pochopitelně nechci snižovat úsilí těch, kteří svou profesi vykonávají ještě po starobylém způsobu).

Tlak na to, aby se kniha proměnila vhradně na zboží běžné denní spotřeby, hezky ilustroval televizní klip lákající k hlasování v anketě *Knih mého srdce* a k následnému sledování estrády: v upoutávce herec Jaroslav Dušek ukusoval z knihy, jako se ukusuje z chleba. Jakkoliv šlo o humorně inscenování idiomu vyjadřujícího velkou oblibu (*já to žeru*), lépe ukázat, že kniha nemá ani jednu vlastnost majáku, snad ani nelze.

Ludvíci a Josefové

Zatímco literární kritika sama sebe jakoby znevěrohodňuje tím, že se jednotlivé kritické soudy vzájemně popírají, trh je průzračný a v „postmoderní relativitě“ je vlastně jediným „objektivním“ měřidlem. Jakub Vaníček na okraj polemiky mezi Pet-

rem Králem a Jiřím Trávníčkem trefně píše o *neoliberálně pojatém trhu* jako místu, „*na němž se estetická hodnota buď transformuje v Zisk, anebo zanikne jako společensky nepotřebná*“ (Tvar č. 12/2009). A Bělohradský zase mluví o „*bezmoci kritiky, bezmoci kritických obrazů*“. Reklama se stala autoritou a trh je arbitř pravdy.

Co literární kritice v téhle situaci zbývá? Jsou kritici vůbec ochotni podívat se na českou literaturu i jinak než prizmatem konce 80. let minulého století? Mnozí určitě nikoliv – ponechme je proto ve šťastném klidu, ať si dál poplácávají po zádech zasloužilé umělce.

Ta část – bojím se, že velmi malá část – české kritiky, jež se pokouší obzírát, co se v současné literatuře opravdu odehrává, zaujala v zásadě dva protikladné postoje, které se nejzřetelněji manifestovaly právě ve zmíněné polemice Král-Trávníček a které si označují jako *strategii Ludvíka XVI.* a *strategii Josefa II.* Na jednu stranu kladou Ludvíci záporné znaménko. Prostě budeme odporovat a pojedeme pořád postaru. Víme, že existují jisté hodnoty, jež se utvořily během předlouhého literárního vývoje a jejichž proměnu v jednotlivých dílech budeme zkoumat spíše z hlediska jakési vnitřní logiky než na základě momentálního reklamně-tržního vanutí. Na stranu druhou kladou Josefové plus. Prostě budeme vstřícní. Víme sice, že existují jisté literární hodnoty, ale intenzivně si uvědomujeme jejich časovou omezenost. A protože nelze čurat proti reklamně-tržnímu větru, pokusíme se v jednotlivých dílech hledat to, co odpovídá novým poměrům a co přitom nese nespornou literární hodnotou. Ti první mají pěkné vyhlídky: po vzoru Ludvíkově můžou všem ukázat, že i na popravě se lze cho- vat důstojně a s vědomím převahy. Ti druzí mají vyhlídky stejně pěkné: po vzoru Josefové umrou z přepracování a s myšlenkami, co všechno se ještě mohlo udělat, kdyby se neumřelo. Výsledek ale, obávám se, bude v obou případech stejný.

Podle Bělohradského by se kritika měla „*udržet na hraně mezi kolaborací a tím nebýt nepřítelem. Nejsem nepřítelem společnosti a současně s ní nechci kolabovat. Udržet se na té hraně je velmi obtížné*.“ Ludvíci ale sklouzávají k nepřátelství a Josefové zas ke kolaboraci.

Aktivisté a básníci

Je zajímavé, čeho si Bělohradský na umění všímá. Jako skutečnost hodnou zvláštní pozornosti jmenuje akci skupiny Ztohoven: skupina se nabourala do přímého televizního přenosu a do záběrů idylické krajiny

vmontovala záznam výbuchu bomby; na první, nepozorný pohled se tak zdálo, že v Čechách vypukla válka. Má to snad znamenat, že pro excelentního kritika současných společenských pořádků sestává umění z jednoduchých nápadů, kterak pobouřit měšťáka, reprezentovaného v tomto konkrétním případě pracovníky televize? Skoro to vypadá, jako by se pro Bělohradského umění smršlo na reklamu občanského postoje – jako bychom měli jen dvě možnosti: buď idealizující interpretace *Babičky*, anebo agitka aktivistů ze Ztohovna. Ale co další možnosti? Ano, *Paní Bovaryová*...

Umění samo sebe ovšemže nedehonestuje, pokud je takříkajíc angažované, a co se týče současné české poezie, souhlasím s Karlem Pioreckým, že by jí trochu toho „aktivismu“ či otevření se společenským problémům, jež nás denně a bezprostředně obklopují, neuškodilo. A odmítám názor Jakuba Řeháka, že básník by se neměl dopouštět „*příliš vědomých aktualizací*“ a že v *dobré časové poezii „doba může být uzavřena jako ve vitríně, ale tím se její funkce naplňuje“* (Tvar č. 16/2009). Naopak: je-li časová poezie vskutku dobrá, pak se její dávná aktualita *naplňuje* v každé době, neboť jak známo, podstata člověka se od dob kromaňonců nezměnila, a jak to tak vypadá, ještě dlouho se nezmění.

Přesto se zdráhám příliš nadšeně tleskat zbustrovanému drnkání na sociálně-politickou strunu, ta totiž může právě nyní – v čase omezování veřejného prostoru a rušení veřejných statků – vést až k neuváženému vyhánění (nekomerční) poezie z rodiny normálních kulturních aktivit. Ale takový postoj doufejme není postojem Bělohradského. Vždyť sám zdůrazňuje, že žádné *vně jazyka* neexistuje a současně charakterizuje globalizaci jako „*schopnost vidět Zemi jen jako malý modrý bod ve vesmíru*“. Jaké jiné výroky než právě tyto dva by měly dokládat oprávněnost a smysluplnost žánru *poezie* v dnešním světě?

Znepokojení

Statky, jež jsou víceméně nebo zcela veřejné, se zatím nepodařilo úplně vytěsnit, proto ani snaha omezit veřejný prostor na zarostlý plácek mezi činžáky zatím nebyla korunována úspěchem, i když příkladů takových snah každý český kulturní a sociální pracovník může snést desítky. Ale znepokojení je na místě; omezování veřejného prostoru je totiž zároveň omezováním svobody, neboť jak ve zmíněném rozhovoru Bělohradský řekl (a aktualizáčních či politizujících komentářů, myslím, netřeba): „*Veřejný prostor je takový prostor, kde se dozvíš i to, co ses dozvědět nechtěl*.“

radikalismus, a sice bez uvozovek

Anarchista a novinář Michal Mareš (1893–1971) se stal po roce 1945 i přes své levičové smýšlení dopisovatelem Peroutkova časopisu *Dnešek* a redaktorem na volné noze v tehdejších *Svobodných* (čili *Lidových*) *novinách*. Jeho články, publikované zejména na stránkách těchto tiskovin, ukazují poněkud odvrácenou stránku poválečného budování Československé republiky. V počátcích se týkají divokého odsunu sudetských Němců a řádění novodobých zlatokopů v opuštěném pohraničí. K Sude-tům měl Mareš velmi silnou citovou vazbu. Jako bilingvní rodák z Teplic a spolu-pracovník předválečného *Prager Tagblattu* viděl za odsunem vždycky osudy. To, co hlavně kritizoval, byla zejména sadistická zvěrstva některých národních správců a jejich zlodějské chování, překračování zákona páchané často ruku v ruce s tehde-jším nově ustanoveným Sborem národní bezpečnosti. Není divu, že tyto články byly chápány často mylně jako ryze „proněmecké“ a vyvolaly zejména v komunistickém tisku nemalou pozornost. Posléze způsobily i to, že byl Mareš, člen KSČ od roku 1921, na přelomu let 1946 a 1947 vyloučen ze strany.

Podle reakcí čtenářů i novinářů mimo komunistické tiskoviny byla jeho práce vítaná pro otvírání některých sporných a trvajících problémů v poválečné společ-nosti. Marešova publicistika z té doby zůstávala dlouhou dobu jen na stránkách dobového tisku. V tomto konání byl Mareš vedle okruhu autorů kolem Pavla Tig-rida a lidoveckých časopisů *Obzory* a *Vývoj* a vedle nemnoha krajských novinářů (často členů jiných politických stran než komunistické) takřka osamocen, což byl také jeden z důvodů, že byl hned v březnu 1948 zatčen StB a odsouzen na sedm

let vězení. Dalším bodem Marešova odsouzení bylo někdejší přechování německého občana Karla Prochasky ve dnech Květnové revoluce. Prochaska byl považován za agenta gestapa, kvůli čemuž byl Mareš omylem zatčen NKVD v květnu 1945, což velmi účelově zneužívali již v předúnorovém období komunističtí novináři pro své dezinformační články.

V letošním roce se nakladatelství *Academia* rozhodlo vydat výbor z Marešových článků z let 1946–1948, nazvaný *Přicházím z periferie republiky*, který je doplněn řadou dalších dobových dokumentů, a to jak dokumentů z tehdejšího tisku, tak i materiálů doposud netištěných a neznámých. Díky nim bude mít případný zájemce pohromadě zprávy o době, která se v mnohém ukazuje jako problematická a dodnes vlastně otevřená a nevyřešená. Z této edice jsme se rozhodli vybrat několik uza-vřenějších ukázek. První část, zahrnující Marešovy články z *Dnešku* (*Špatná paměť* a *Odhalování zločinu je zločin, jeho zamlčování ctnost*), které ukazují na denunciační postupy komunistického tisku, jak je ostatně vidět z reakcí Gustava Bareše (*Případ Michala Mareše*) a Františka Miškovského (*Proč píše Michal Mareš?*) z *Tvorby*. Tyto diskuze mezi komunistickým a nekomunistickým tiskem v tehdy ještě demokratic-kém státě měly i právní dohru, Marešův zástupce JUDr. Kamill Resler později žádal na *Tvorbě* tiskovou opravu. Za tyto ukázky jsme se rozhodli zařadit i druhou část, pocházející ze zprávy pro ministra vnitra Václava Noska z roku 1947, pocházející z Archivu bezpečnostních složek (složka 305–345–2) a představující osobu Michala Mareše z pohledu tehdejší Státní bezpečnosti.

Michal Jareš

I. Michal Mareš: Špatná paměť

(*Dnešek* I, 12. 9. 1946, č. 25, s. 400)

K mému psaní v *Dnešku* se roze-psala komu-nistická *Tvorba*. Nesouhlasí s mým názorem na odsun. Nutno konstatovat, že to, co jsem napsal k odsunu, je pro mne věc skončená, třeba bych měl ještě leccos říci. Byl jsem však požádán, abych mohl-li, toto téma opustil. Nebylo mi řečeno, že dále nesmím projevit o odsunu své názory, nebylo nijakého kate-gorického imperativu, po určitých vysvětle-ních uložil jsem sám sobě nepsat. Jde však nyní o formu, jakou polemizuje *Tvorba*. Píše například o bývalém redaktoru Michalu Marešovi, redaktoru *Prager Blatt*u. Co to má znamenat? Chce snad říci, hle, pisatel v *Dne-šku* je onen Mareš, který pracoval v *Prager Blatt*u. Nezasvěcený čtenář, domyslí se, to byl nacistický list, tak takový je ten Mareš. To není onen Mareš, který pracoval dvacet let s *Rudým právem*, ne, to není on, který byl pražským redaktorem soudružské *Rov-nosti*, spolupracovníkem *Halo novin*, on je to bývalý redaktor *Prager Blatt*u. Jde-li o indo-lenci, budiž odpuštěna. Na obálce *Tvorby* je uvedeno sedm jmen, pět tam jmenovaných dobře ví, kdo jsem a že jsem s nimi pracoval v těchž listech. – Pisatel, dopustil-li se věci nevědomky, budiž poučen: Někjaký *Prager Blatt* vůbec neexistoval. Před okupací vychá-zel v Praze deník *Prager Mittag*, list vydávaný protihitlerovskými uprchlíky. Myslím, že jsem se ničím neprovinil, když jsem tomuto bojovníku proti hnědému barbarství propůj-čil na čtvrt roku své jméno jako odpovědný redaktor, poněvadž jím nemohl být občan zahraniční. Pak tu vycházel *Prager Tagblatt*, pokládaný obecně za nejčtenější list. Nuže, k redakčnímu štábu tohoto listu jsem patřil přes dvacet let. K tomu se hlásím s hrdostí. Ostatně jsem tam byl se souhlasem strany a rudého tisku, jemuž jsem z *Tagblattu* poskytoval veškeré informace, jichž si pro svou chudobu nemohl zaopatřit. *Prager Tagblatt* již neexistuje a jeho redaktory stihl týž osud jako redaktory *Rudého práva*. Přes dvacet obětí, redaktorů *Tagblattu*, stalo se kamarády smrti se soudruhy z *Rudého práva* a *Halo novin*. Ještě jich příležitostně vděčně vzpomenu, padli za vlast jako tak mnoho novinářů českých. To je mé vysvětlení. Jinak mi není v tomto případě směřodaté, co o *Prager Tagblattu* píše poslední *Tvorba*, ale to, co píše Maxim Gorkij ve své biogra-fii o Leninovi. Citátem z *Prager Tagblattu*, superlativní pochvalou tohoto listu ihned v prvních řádcích, zahajuje svou knihu – tím je o *Tagblattu* řečeno vše. Bylo mi ctí být redak-torem tohoto statečného listu. Nebylo třeba tak trapných polemik, jako je tato. Ostatně otiskne-li mi *Tvorba* to, co *Dnešek*, pak není příčiny, abych do *Dneška* psal to, co pokládám za nutné sdělit v nejryzejším úmyslu naší veřejnosti. Názorově jsem se vůbec nezměnil,

ale formát redaktorů rudého tisku, s nimiž jsem po celá desetiletí v dělnickém tisku pracoval (na kteroužto etapu svého bojov-nického života neustále a s láskou vzpomí-nám), onen formát u porovnání s fazónou, jak ji projevují někteří nově zrození soudruzi v tisku nebo v úřadech – to bychom se těžko dohodli. – Zbývá ještě odpověď na otázku trochu infamní: koho chci svým psaním před odsunem zachraňovat. Nuže, od toho jsou zde úřady, aby *Tvorbě* otázku zodpověděly. Těch několik Němců, které bych rád zachrá-nil, kdyby zde byli, ti již nejsou. Myslím na ony německé soudruhy, kteří se mnou stáli na hranicích roku 1938 jako dobrovolníci pro Československou republiku. Hitler s nimi nedělal nic jiného než s námi, kdož jsme mu padli do ruky. Ti nepotřebují již odsunu a zachraňování. (...) – A bývalým čtenářům, starým soudruhům, přátelský pozdrav.

–gb– (Gustav Bareš): Případ Michala Mareše

je smutným případem člověka, který svlékl hadry „pana Václava, českého trhana v cizině“¹ a vyměnil je za šat s rolníckami, jimiž cinká v *Dnešku* a ve *Svobodných novi-nách* proti Sboru národní bezpečnosti, proti lidovědemokratickému režimu a proti komu-nistům – pro potěchu reakčních salonů, kde se sbírají všechny klepy a potouchlosti proti budovatelskému dílu svobodné republiky. Bylo stěží možno předpokládat, že někdejší anarchista-bouřlivák, který později se značně uklidnil v zátiší redakce *Prager Tagblattu*, na stará kolena nalezne v sobě dostatečnou zásobu „radikalismu“, aby dělal šaška těm, proti nimž s mosteckými horníky kdysi bojoval. Nevíme, zdali si dostatečně uvědo-muje, jaké věci slouží a komu je nástrojem.

Jeho někdejší přátelé chtěli věřit v jeho naivitu i loni po květnu, když bylo zřejmo, že během pražského povstání vyvolal proti sobě velmi závažné podezření. Nynější cho-vání Michala Mareše budí jisté pochybnosti, zdali víra v jeho naivitu byla oprávněná. Vždyť i nyní dále hájí Němce před důsledky porážky nacismu a očerňuje lidový bezpeč-nostní sbor, který zasáhl proti Němcům, zrádcům, šmelinářům a kolaborantům.

Jeho dnešní činnost je tedy namířena proti vlastní lepší minulosti a proti všem jeho někdejším přátelům, mrtvým i živým.

(*Tvorba* XV, 9. 10. 1946, č. 41, s. 653)

Michal Mareš: Odhalování zločinu je zločin, jeho zamlčování ctnost

(*Dnešek* I, 17. 10. 1946, č. 30, s. 480)

V mezích naší tiskové svobody má jediný list patent na vycházení jako list humoru, satiry, sarkasmu a podobných ulevujících výlevů: *Dikobraz*. Tento výsadní list zaslouží si však plně svou existenci, již kdyby nic

jiného v dosud vyšlých číslech nebylo otiš-těno než tento jediný verš: „*Ať žije teror ve jménu Svobody!*“² Bravo, bravissimo! Tato věta se mi hodí pro odpověď na akci pana –gb– v *Tvorbě*. Za touto značkou vězí bývalý redaktor *Rudého práva* slavné paměti Gustav Breitenfeld, který se jako šéfredaktor téhož listu v lidové republice změnil na občana Gustava Bareše. (...)

Ano, na stará kolena nalezl jsem v sobě dost radikalismu, a sice bez uvozovek, abych se postavil tam, kam by patřil Breitenfeld a jeho druzi. Avšak co činí zdrcující většina dnešní mládeže? Mlčí. Zmlkli i věční mladíci jako Stanislav Kostka Neumann nebo bojují zoufale jako Zápotocký nebo ministr vnitra Nosek. A vůbec mnoho z mé a ještě starší generace k necti těch mladých nemá stará kolena. Nemůže patřit obdiv této mládeži blazeované.

Pokud jde o mé zadržení po revoluci, nebudu se zpovídat znovu panu Breitenfeldovi, v té věci jsem se vyzpovídal jiným kapacitám. –gb– má možnost nahlédnout do příslušných protokolů, dejme tomu třeba v ústřední Kádrové komisi komunistické strany. Ví dobře, že šlo o tragický omyl a že na příslušných místech je materiálu dost o této truchlohrě. Jedno budiž konstatováno, že kdyby na mně byl zůstal stín provinění, že jsem se dopustil jako revolucionář nedo-statku ostražitosti, tedy jsem dnes s panem Breitenfeldem už asi nepolemizoval.

K tomu cinkání rolníckami pro potěchu reakčních salonů: co je to, proboha? Spíše pozoruji, že na salonních parketách dovede se velmi dobře pohybovat tak mnohý neo-komunistický buržuj a bohužel i tak lec- který starý soudruh. S takovými salony ani s takovými, jež míní občan Bareš, nemám co společného. Pozoruji však, že to moje cinkání jde republice více k duhu než tak-tika Breitenfeldova a jemu podobných. Proti SNB že jsem psal a jej hanobil? Jako celek nikdy. Naopak v zájmu SNB a se sou-hlasem všech slušných elementů jsem psal jen proti členům nehodným, pověst sboru poškozujícím. Proti straně, že jsem psal? Kde, kdy? Ovšem, neznám ohledu na stra-nickost lidí darebných a ty pranýřuji bez zájmu o jejich politickou legitimaci. A těch se –gb– zastává? Kde jsem co napsal proti dvouletce a proti lidové vládě? To, že jsem napsal, aby páni ministři šli mezi lid, to snad je onen zločin? A Němců že jsem se zastal? To tedy je onen zločin, že jsem zavčas žádal, aby odsun se dál tak, aby bylo na polích Němci vše sklizeno a dáno do pořádku, letos při tak úžasné úrodě, kdy každé dítě vidělo, že na vše ještě nestačíme? Nebo že jsem měl slova uznání pro Němce, kteří padli proti Hitlerovi za Československou republiku? Co s takovým šovinismem, Slovane Brei-tenfelde, jehož politická ideologie by nebyla bez Němců Engelse, Marxe, Liebknechta,

Thälmana, Rosy Luxemburgové a tuctu jiných jako Lassalle a Mehring?³ Ano občane, mám úctu před jmenovanými, i když to jsou i Němci. – Ať třeba jsem svými názory bližší čistě slovanským revolucionářům Kropot-kinovi, Fignerové, Bakuninovi.⁴ Za to jsem tedy germanofil a pan Bareš-Breitenfeld rozený Slovan. Jak bláznivý je svět. (...)

Franta Miškovský: Proč píše Michal Mareš?

(*Tvorba* XV, 6. 11. 1946, č. 45, s. 715–716)

Mlčet o zločinu je skutečně zločinem.

A nelze dále mlčet o činech, jichž se dopus-til během Květnové revoluce 1945 Michal Mareš, který se nyní vydává za bohorov-ného soudce lidí i věcí, za „neodvislého“ a nikomu neodpovědného žurnalistu, který si bere právo obviňovat vládu, národní výbory, Sbor národní bezpečnosti a jiné lidovědemokratické instituce ze všech mož-ných zločinů, hlavně pak proto, že jsme pro-vedli odsun Němců, který špiní a pomlouvá kdekoho, zejména pak komunisty.

Mnozí lidé se ptali, jak se stalo, že někdejší anarchista se ocitl v pestrobarevné společ-nosti *Dnešku*?

Skutečně, Michal Mareš se hlásil loni krátce po osvobození jako redaktor komu-nistického tisku. Byl však odmítnut, když se zjistilo, že na něm lpí vážné podezření z napomáhání významnému nacistickému špionovi.

Podle vlastního doznání, které Michal Mareš napsal později vedení KSČ – asi 14 dní před květnovým povstáním –, přišel k němu důstojník Nachrichtenregimentu německé armády (tj. nacistické špionážní služby), Prochaska, bývalý Marešův kolega z *Prager Tagblattu*, a žádal úkryt, aby prý zachránil svůj život. Byl pak u Mareše scho-ván i přes všechny dny květnových bojů až do příchodu Rudé armády. V den příchodu Rudé armády si pan Prochaska vyžádal od Mareše „dovolenou“ ze svého úkrytu, že prý přinese důležité dokumenty (!). U Mareše zanechal velkou peněžní částku – asi 300 000 korun. A přirozeně špion Prochaska zmizel.

O této závažné věci útěku nacistického špiona dozvěděla se sovětská vojenská poli-cie a Michala Mareše vyšetřovala. Jestliže sovětské orgány nečinily proti Marešovi žádné další kroky, pak to bylo proto, poně-vadž šlo o československého občana, jehož činy posuzují čs. úřady a soudy.

Zdá se, že si později Michal Mareš uvě-domil dosah svého činu. Vysvětloval jej však vlastní hloupostí a ve svém písemném doznání se bil v prsa a psal: „Já starý osel...“

Úkolem komunistické strany není, aby posuzovala, zdali Michal Mareš jen z hlou-posti, nebo vědomě napomáhal k útěku nacistickému špionážnímu důstojníkovi. To je úkolem úřadů a soudů.

foto archiv Pavla Koukala

Marešova pozdější fotografie (60. léta)

Bylo tedy pouze posuzováno, zda člověk, který se takového činu dopustí, může psát do novin v osvobozené republice. A bylo mu řečeno, že to není možné, zejména není-li dosud celá záležitost vyjasněna.

Buď se Michal Mareš ve dnech Květnové revoluce skutečně projevil jako „starý osel“ (jak sám sebe kvalifikoval) a je těžko předpokládat, že by mohl pak vystupovat jako žurnalista-učitel a vychovatel národa. Anebo je chytřejší, než předstírá, a pak nemá co dělat ve slušné společnosti. V žádném případě nemá psát do novin. To bylo stanovisko komunistů, kteří střeží vždy čistotu svých řad.

K tomu bylo zjištěno, že také jeho činnost za okupace nebyla plně vyjasněna.

Bylo nutno přinejmenším tedy vyčkat určité doby, až se Marešova záležitost vyjasní.

Ukázalo se však něco docela jiného. Michal Mareš sám „nepochopil“, že člověk, na němž lpí tak vážné podezření, má mlčet. Mimo to s velikánským křikem poslal vládě telegram, v němž žádá okamžité zastavení odsunu Němců! A když vláda jej, Michala Mareše (představte si to!), neposlechla, učinil vše, aby pošpinil veliké dílo osídlení našeho pohraničí. V zájmu koho jednal a jedná? Proti zájmům lidu a republiky, v zájmu Němců. A to po jeho chování loni v květnu vrhá velmi podivné světlo na jeho osobu.

Druhá okolnost je pak – chování redakce *Dnešku* a *Svobodných novin*. Zde se opakuje případ Vajtauera, Borina a podobně.⁵ Člověka, který byl komunisty vyvržen z tisku pro věc tak závažnou z hlediska národa a státu, přijala s otevřenou náručí redakce těchto listů a dala mu k dispozici neomezené množství místa. Proč? Zdá se, že z téhož důvodu redakce těchto listů nedává slovo mnoha významným a čestným představitelům naší kultury a vědy. Michal Mareš pomlouvá komunisty, vzbuzuje nedůvěru vůči lidově-demokratickému režimu – a k tomu je tedy třeba i takový Michal Mareš vítán! Naproti tomu valná většina významných představitelů naší kultury a vědy jde s pokrokovým, demokratickým vývojem naší země, anebo je dokonce v komunistické straně, a pravděpodobně proto k nim nemůže nalézt cestu redakce těchto dvou kulturních časopisů. Zato úvodníkářem a hrdinou těchto listů se stal Michal Mareš, jehož hospodské klepy musí pak redakce na zadních stránkách dodatečně vyvracet – ovšem nonpareillovým písmem. On se stal „sudidlem charakterů“ a takřka „národním svědomím“!

Zaslepenost a zášť dovede značně posunout smysl pro objektivitu, ale děje-li se tak podobnou měrou jako v *Dnešku* a *Svobodných novinách*, pak to musí zarazit i nejbližší přátele těchto listů. Jak mají čtenáři pak věřit všemu ostatnímu, co se jim k věření předkládá?

Jak mají posuzovat skutečnost, že úvodníkářem se zde stává někdejší anarchistický cynik, potomní redaktor listu pražské

německé buržoazie *Prager Tagblattu* a posléze člověk, jemuž bylo jasně řečeno, že nemá právo psát do novin vzhledem k jeho chování během Květnové revoluce?

II.

Informace pro pana ministra

Předmět: Josef Michal Mareš, čtyřiapadesátiletý, ženatý, novinář a spisovatel, bytem v Praze VII, Veletržní 21.

Jako novinář zahájil Mareš svoji činnost v *Prager Tagblattu*, nejprve jako mladý (patnáctiletý) spolupracovník redaktora Löwa, s nímž se seznámil při jedné demonstraci v roce 1908 a jemuž od té doby podával nejprve zprávy o různých pražských událostech a později o všech pražských shromážděních a demonstracích. Za tuto práci byl placen. Navštěvoval německou obchodní akademii, maturitní zkoušky však nevykonal a vyučil se obchodním příručím. Živil se jako obchodní cestující s žárovkami.

Brzy přišel do styku s anarchistickým hnutím. Jako anarchista házel do kroupenek anilínové barvy, stavěl krabice se zápalnou sirou do kostelů, rozhazoval výbušné žabky při slavnostech Božího těla atp. Byl několikrát zatčen a zadržen c. k. policií pro kolportáž zakázaných letáků, účast na demonstraci proti německým studentům a neuposlechnutí strážce. Ze spisů je patrno, že se při výsleších celkem dobře hájil, což mu usnadňovali hlavně čeští policejní úředníci. Mareš říká, že prý byl pro anarchistickou činnost také daktyloskopován, ale kartu s otisky prstů prý v roce 1922 vyzvedl z kartotéky tehdejší policejní prezident Bienert. Není proto možno toto jeho tvrzení zatím ověřit.

Podle jeho vlastního doznání nebyl prý v první světové válce odveden proto, že místo něho šel k odvodu tuberák, kterého nemohli odvést. Jindy však tvrdí, že byl u zelených kádrů na Moravě.

V roce 1919 byl při jedné pouliční demonstraci poznán „jako jediný český redaktor v *Prager Tagblattu*“ a napaden „zdivočelými husitskými ženami“ – jak píše v tomto časopise dne 15. 12. 1935.

V roce 1921 stal se redaktorem časopisu *Tribuna*. V té době se také pohyboval v kruzích intelektuálů – komunistů, bývalých anarchistů a tehdejší pražské bohémy. Živil se také, jako Franta Sauer, pašováním cukérů, a různými tzv. „kšeftíky“. Styk s literáty, již tehda uznávanými jako E. E. Kischem, Haškem aj., vedl ho k zintenzívnění literární činnosti, vyčerpávající se až dosud jen drobnými fejetony. Vydal knihu *Pan Václav*, která měla být jakýmsi protějškem Haškova *Dobrého vojáka Švejka* a román *Zelená garda, Anděličkářka, Přicházím z periferie, Oasa, Zápisky z Afriky*⁶ aj. Jeho literární práce – vesměs sociálně motivované – zůstaly však širokou čtenářskou obcí nepovšimnuty, ač si Mareš zejména od *Pana Václava* mnoho sliboval a těšil se, že se dočká *Švejkovy* popularity, ba že *Švejka* předčí. Snažil se také svoje literární práce popularizovat. V roce 1927 recitoval na literárním večírku v Mozarteu výňatky ze svých knih a fejetonů. Pokoušel se také, bezúspěšně ovšem, o filmovou dramaturgii a v některých filmech i hrál. Inzeroval např. v humoristickém časopise *Trn*. Inzerce platil hlavně masovými konzervami; byl totiž společníkem jakéhosi výrobce paštik a speciálních konzerv v Mariánských Lázních, kde měl s tímto zbožím také obchod, který byl označen nápisem v několika jazycích: „M. Mareš, básník a klobásník.“

Ani jako herec-kabaretiér nevynikl. Šťastnější pero měl rozhodně jako novinář. V roce 1931 je již znám jako schopný novinář. Byl redaktorem *Prager Tagblattu* a spolupracovníkem *Rudého práva* a později *Halo novin* a *Prager Mittag*. Se svojí aerovkou procestoval Evropu a Alžír, kde se prý dostal do konfliktu s policií proto, že se zastával arabských žebráků. Byl také v Hamburku, kde se chtěl stát námořníkem; má ploché nohy, a proto byl odmítnut. V roce 1934 zúčastnil

se udánlivě turistického zájezdu do Sovětského svazu. Jeho žena je sestrou chotí mistra Švabinského a má snad dodnes v Praze – obchod. Mareš s ní až dosud žije.

Asi od roku 1926 začal se stýkat s Pavlou Löwensteinovou, rozloučenou, bývalou chotí spolumajitele továrny na prádlo M. Joss a Löwenstein, ženou neobyčejně bohatou, avšak ošklivou, ale dobrého srdce. Löwensteinová mu značnými finančními prostředky umožňovala celkem pohodlný život. Její majetek odhaduje dosud žijící rozloučený manžel částkou 24 miliony Kč.

Poněvadž značnou měrou rozdávala peníze, doporučil jí Mareš, který měl na ni neobyčejný vliv, osobní sekretářku a tak postavil Löwensteinovou pod svoji kontrolu. S Löwensteinovou udržoval styky až do doby okupace a sliboval jí, že se dá rozvést a ožení se s ní. Löwensteinová zemřela později v Osvětimi. Jeho přátelé houževnatě tvrdí, že prý mu odkázala i nemovitosti. V této věci by mohl podat přesnou informaci Marešův advokát dr. Resler, který mj. hájí Mareše v jeho sporu s SNB. Tento informátor zatím nemůže být použit, ale možnosti navázání zatím společenského styku s ním jsou zkoumány.

Kolem Marešova poměru s Löwensteinovou koluje mezi jeho bývalými přáteli řada tvrzení vzájemně si odporujících. Sekretářka Löwensteinové dosud žije a její jméno i pobyt je znám. Není pravděpodobné, že by pověděla pravdivě, co se stalo se značným množstvím skvostů Löwensteinové. Její bývalý choť říká, že sekretářka z obav před Němci všechny skvosty přihlásila. Marešovi přátelé tvrdí, že značné množství dostal Mareš. Zatím je zjištěno, že dostal z majetku Löwensteinové i od jiných Židů hlavně knihy a bytové doplňky, jejichž cena není známa.

Podle sdělení osob za okupace se s ním stýkajících pomáhal prý vydatně Židům. Profesor dr. Sekla se pamatuje, že prováděl krevní zkoušku Marešovi a jedné neznámé Židovce, o níž Mareš tvrdil, že je jeho dcerou. Zkouška však jeho tvrzení nepotvrdila a tím se Marešův úmysl pomoci této ženě, nezdařil.

Za okupace se živil drobnými šmelinkami, byl zástupcem jisté kamenické firmy z Posázaví, která lámala kámen pro Todtovu organizaci.⁷ V této záležitosti se obchodně stýkal s jistým majorem od Todtovy organizace. Lidem, kteří ho neznají, vypravuje o množství zbraní, které uschoval, ve skutečnosti však roznášel pouze letáky a šířil zprávy. Říká, že v době okupace napsal několik literárních děl, jejichž rukopisy byly mu prý v revoluci odcizeny. Tyto rukopisy nyní hledá.

Byl také gestapem vyšetřován, nebyl však zatčen. Mareš to vysvětluje primitivností gestapáků, kteří ho vyslýchali a jimž prý stačil při výsledku čelit svými výpověďmi. (...)

Až dosud není vysvětlen styk Michala Mareše s Němcem Karlem Prochaskou, v době okupace konfidentem SD, dnes žijícím pravděpodobně někde v Německu. Prochaska (též dr. Prochaska), bývalý studující práv, byl před okupací redaktorem *Prager Tagblattu*, kde se s Marešem seznámil. V březnu roku 1945 se, prý náhodně, sešel s Marešem, který ho ukryl ve svém bytě. Mareš od Prochasky převzal veškeré jeho dokumenty, peníze a vkladní knížky v částce 400 000 a umožnil mu v klidných dnech po revoluci útěk. Dal si s ním však schůzku kolem 25. května, kdy mu prý Prochaska slíbil přinést další materiál. Nesešli se, poněvadž Mareš byl zatčen a později orgány sovětské policie odvezen do Ratiboře, odkud byl dne 21. září 1945 propuštěn na svobodu.

(...)

Po zjištění, že je nevinen, tj. že o Prochaskově nynějším pobytu neví, byl prý ruskými důstojníky obdarován a propuštěn se slovy: „Až se vrátíte, nechoďte do vaší komunistické strany, to vám říkám jako starý ruský bolše-

vik. To není strana pro vás a vy ne pro takovou stranu.“

Zhodnocení:

Mareš v mnoha svých článcích rád připomíná svoji činnost v hnutí anarchistickém. V článku *Má obhajovací řeč v Dnešku* ze dne 19. září 1946 vypočítává světová města, kde mu prý byla policie v patách. Toto přehnané tvrzení zřejmě opírá o zmíněnou již daktyloskopickou kartu na bývalém c. k. policejním ředitelství, jejíž existence je problematická. Pravdou je, že za Rakouska se dostal do styku s c. k. policií, nebyl však jako anarchista nějak krutě perzekvován. Pro nějaký drobný přestupek nechal se na příklad zavřít od policie na Štědrý den. Těch několik zatčení a výslechů, prováděných jemu nakloněnými policejními úředníky, není možno u srovnání s jinými případy nazvat perzekucí. Mareš si však na nich velmi zakládá. Velkých anarchistických akcí se vůbec nezúčastnil.

I jako anarchista měl vždy dostatek smyslu pro materiální stránku života, což nejlépe charakterizuje jeho verš „básník a klobásník“.

V hloubi srdce je ješitný, touží po slávě za každou cenu. Některé jeho činy svědčí o tom, že byl a je stále jen epigonem. Napodobil Haškova *Švejka* knihou *Pan Václav*, pašoval cukrín, poněvadž ho pašoval i Franta Sauer. Píše o periferii Prahy a pražských výčpech podle Haška a Kische. Má rád zvířata, baví se přivoláváním ptáčků na ruku. O Vánocích roku 1943 hodil do Vltavy koupeného kapra, prý proto, že mu ho bylo líto, a pak o tom kde komu vypravuje.

Rád pije a pak je sprostý. Rád se i sepere a udeří člověka, o němž má však zjištěno, že mu ránu nevrátí. Všechny ty jeho příhody jsou jaksí stejné. Vždy se pokouší o důkaz, že je hrdina, který byl vždy blízek smrti a nakonec mu vše dobře dopadne.

(...)

V osobním hovoru s pisatelem této informace žádal Mareš, aby chom zrušili jeho pronásledování orgány SNB. Kamkoliv prý přijede, je buzen ze spánku policejními kontrolami. Nemůže se zbavit představy „že policie je mu všude v patách“.

(...)

Základním tónem jeho článků je soustavné upozorňování na sebe. Nedovede napsat věc podanou neosobně. Všude obratně vplete ksu svého já. Má sám ze sebe hroznou radost.

Dne 2. června 1947

Poznámky:

¹ Narážka na knihu Michala Mareše *Pan Václav. Český thran v cizině*. Praha 1928.

² Jedná se o verš z epigramu autora ck: *Dunaj („Zabavili ve vlastní vodě / 194 spojenecké lodě. / SVOBODNÁ plavba – to jsou důvody, / ať žije teror! – ve jménu SVOBODY!“)* z humoristického týdeníku *Dikobraz* II, 8. 10. 1946, č. 41, s. 6.

³ Vedle veskrze známých marxistů Mareš zmiňuje i další německé socialisty a komunisty: Ernsta Thälmannu (1886–1944), Ferdinanda Lassalleho (1825–1864) a Franze Mehringa (1846–1919).

⁴ Anarchisté Petr Alexejevič Kropotkin (1842–1921), Věra Nikolajevna Fignerová (1852–1942), Michail Alexandrovič Bakunin (1814–1876).

⁵ Emanuel Vajtauer (1892, po roce 1945 nezvěstný), původně redaktor komunistického tisku, za 2. světové války kolaborant, šéfredaktor *Večerního Českého slova* a *Přítomnosti*. – Vladimír Borin-Ležák (1902–1970), původně komunistický novinář, později redaktor *Českého slova*, za 2. světové války v britském exilu – odpůrce Benešovy linie, po roce 1945 odešel do Austrálie.

⁶ *Zápisky z Afriky* je myšlena kniha *Zápisky z výčepů lihovin, nevěstinců, Afriky, Prahy a odjinud* z roku 1926.

⁷ Todtova organizace, něm. Organisation Todt, zajišťovala za druhé světové války výstavbu vojenských objektů.

dopravní přestupky karla baumanna

MALÉ REQUIEM

Karel Baumann, narozen 5. února 1905 v Praze, příslušný do Malešova u Kutné Hory, vlasy kaštanové, nos rovný, ústa souměrná, oči šedomodré, zuby zdravé, zvláštní znamení žádné o svůj první cestovní pas zažádal v březnu roku 1922. Přiložená fotografie ukazuje mladého muže, skoro ještě chlapce, v košili s rozhalenou, očima zastíněnými brýlemi se silnými skly, ale rukama bojovně založenými na prsou, jako by vyzýval svět, aby se s ním měřil.

Žadatel o pas nebyl tehdy ještě plnoletý, takže svolení k cestě „do Německa a zpět z důvodu nastoupení místa v Drážďanech“ mu musel i jménem své ženy Berty, rozené Adlerové, dát jeho otec Otokar Baumann, majitel „lučební továrny s elektrickým pohonem v Praze-Libni“, jak stálo v hlavičce firemního papíru. Do svého souhlasu zahrnul hned i dceru Annu, která měla do Německa cestovat s bratrem. Vydání cestovního dokladu pak už nestálo nic v cestě a pas číslo 17 833 do všech evropských zemí mimo Ruska byl Karlu Baumannovi 31. května 1922 vydán. V červenci se také oba sourozenci přes hraniční přechod Podmokly do Drážďan vydali. Cestu si ale prodloužili ve směru k Baltskému moři. Nejprve se na několik dní zastavili v městečku Arendsee, kde se také 12. července policejně přihlásili, potom se ale přesunuli dál k severu, aby strávili hned několik týdnů v malých přímořských lázních Bad Doberan. S nastoupením místa v Drážďanech to zřejmě nebylo tak vážné, když si mladý muž mohl dovolit tak dlouhou dovolenou u moře. Není vyloučeno, že oba sourozence k Baltu nelákalo jen moře, ale i výhodný kurs koruny vůči inflaci otrávané marce. Hosté se stabilní československou měnou byli tehdy v Německu vítáni a sourozenci Baumannovi nebyli jediní, kdo této výhody laciného pobytu u moře tenkrát využili. O rok později byla mezi nimi například i rodina Kafkovy sestry Elli. V listopadu 1922 jel Karel Baumann, povoláním, jak udal, bankovní úředník, do Drážďan znovu. Krátké praktikum zde pravděpodobně absolvoval, ale stálé místo zřejmě nenastoupil, na to se příliš brzy zase vrátil domů. Pas si však v každém případě nechal prodloužit do roku 1925 „za účelem cesty s rodiči“. Mezitím plnoletý už souhlas otce nepotřeboval, stejně jako k žádosti o svolení ke složení řidičské zkoušky. Tu také 24. října 1924 v autošколе ing. dr. Kučery úspěšně složil a hned 31. října si zažádal o vyhotovení vůdčího listu k samostatnému řízení osobních motorových vozů s výbušným motorem, který mu byl také 31. 10. 1924 pod číslem 6925 vystaven. Číslo jeho řidičského průkazu přibližně odpovídalo počtu automobilů, které byly tehdy v Československu registrovány.

Mladý muž na rozpacích

První léta po složení řidičské zkoušky Karel Baumann ale mnoho nejezdil, protože vlastní vůz ještě neměl a byl odkázán na vozový park podniku svého otce. Poměrně hodně zato cestoval vlakem. Od února 1925 se několik měsíců zdržoval v Hamburku u příbuzných a zřejmě zde i několik měsíců na zkušební pracoval. Domů do Prahy se v každém případě vrátil až v srpnu 1925 a o rok později, v květnu 1926, jel do Hamburku znovu. Předtím ale v březnu navštívil Drážďany, aby pak v srpnu přes Innsbruck a Brennerský průsmyk cestoval do Itálie. Platnost pasu si během této doby několikrát prodloužil.

V roce 1927 už ale musel zažádat o pas nový s platností opět do všech evropských států. „Do Ruska nejede,“ zaznamenal pečlivý úředník na okraj žádosti o pas. Na fotografii tentokrát ne frontální, ale z profilu se už nepředstavuje dorůstající chlapec s rukama výbojně složenými na prsou, nýbrž mladý muž s kravatou, který jako by byl stále ještě na rozpacích, kdo je a k čemu by jeho život

měl být. Z napjatého výrazu tváře s pohrdavě našpuleným spodním rtem lze usoudit, že jako syn dosud nesplnil očekávání svých rodičů a mezi ním a jimi v tom existuje určité nedorozumění, čímž jeho mladistvá výzva světu nabyla rysu určité trucovitosti, s níž je odhodlán čelit všemu kolem sebe. I z toho, že Karel Baumann na žádostech a podáních bude v příštích letech uvádět různá zaměstnání od bankovního a soukromého úředníka přes cestujícího, obchodního zástupce, poradce v chemickém podniku až po továrníka, lze usoudit, že k práci nebo dokonce převzetí otcova lučebního závodu s elektrickým pohonem neměl mnoho chuti a dával přednost nezávaznému životu syna bohatých rodičů. V rodinném podniku byl ale přesto zaměstnán. Alespoň formálně.

Těší se pověsti dobré

Na konci dvacátých let začal Karel Baumann svého řidičského oprávnění zřejmě víc využívat. Stoupající počet automobilů a rostoucí provoz na silnicích si ovšem v těchto letech vyžádal i postupné zpřísnování dopravních předpisů a nařízení. Karel Baumann je nesl s nelibostí jako omezování své osobní svobody a rozhodl se, že je prostě nebude brát na vědomí. A podle toho začal také jednat.

20. září 1929 se tak okresní správa politická v Říčanech obrátila na kolegy v Praze s prosbou „o zjištění a protokolární výslech řidiče Karla Baumanna stran rychlé jízdy v Českém Kostelci“. K dopravnímu přestupku došlo ovšem už před víc než dvěma měsíci v červenci téhož roku. K výsledku „stran rychlé jízdy“ dojít dosud nemohlo, protože Karel Baumann „dle v této době na služební cestě“ a oznámil dopisem z 1. 8., že se k výsledku dostaví po svém návratu. Což ale neučinil, takže ani v září k výsledku nedošlo a záležitost dál zaměstnávala úřední místa. Téměř o rok později se Okresní soud v Říčanech obrátil na Policejní ředitelství v Praze s žádostí o sdělení pověsti Karla Baumanna. A policejní ředitelství na dotaz 6. října 1931 odpovědělo, že „Karel Baumann těší se pověsti dobré a chová se řádně a dle zdejších spisů do 21. 6. 1930 nebyl trestán ani pro jiný čin soudu oznámen“. Úředním místům přitom uniklo, že 4. července 1930 dozorce zemských sadů Rudolf Vrtátko bytem v Bubenči, Výstaviště č. p. 100 oznámil, že „šofér osobního auta značky N-779 jel dne 3. 7. 1930 o 19.45 od Výstaviště do Stromovky k restauraci U Bukovských. Majitelem osobního auta jest Otokar Baumann, majitel techn. továrny v Praze VIII, Královská tř. č. 186“. Tentokrát se Karel Baumann, udán jako svobodný, nemajetný, zaměstnán u otce bez pevného platu, ke svému dopravnímu přestupku proti § 326 řádu silničního spáchanému s autem patřícím jeho otci doznal a na výslechový formulář vlastnoručně školáckým písmem napsal: „Připouštím, že jsem jel dne 3. července 1930 o 19 hod. 45 min. do statku – u první restaurace proti výstavišti osobním autem zn. N-779. Podotýkám, že jsem jel jenom do statku, kde jsem nechal svůj vůz na dvoře. Nevím o zákazu, který by vjezd do statku trestal.“ Skončeno a podepsáno. Jako nemajetný byl Karel Baumann odsouzen k poplatku 20 Kč pro delikt č. j. 266.734. Pokuta byla zúčtována nikoliv ve prospěch chudinského fondu spojených obcí velké Prahy, fondu čeledínského nebo společenstva autodrožkářů, jak bylo také možné, ale poukázána do státní pokladny.

Pro svůj další dopravní přestupek si Karel Baumann musel přivstat. 15. ledna 1932 se četnická stanice v Kralupech obrátila na pražskou policejní stanici s prosbou „za zjištění a výslech řidiče osobního automobilu N-779, který 11. 1. 1932 ráno v 7.25 za jízdy v obci Miřejčicích jel tak neopatrně, že v zatáčce přešel na pravou stranu do protisměru a zachytil za jízdní kolo dělníka Stanislava Roškota, který si kolo spravoval a stál v zatáčce ještě s Karlem Šporkem a Jaroslavem Švejdou“. Příslušný Okresní soud ve Velvarech o něco později zažádal o sdělení pověsti, osobních poměrů a dřívějších trestů dotyčného řidiče a Pražská policejní stanice Okresnímu soudu ve Velvarech odpověděla, že jmenovaný se těší dobré pověsti a je nemajetný. Jeho rodiče bydlí v Žižkově u Libně č. p. 899 a jsou majetní. A připojila, že „dotyčný byl rozsudkem okresního soudu v Říčanech pod čj. T 89 229 podmíněně odsouzen pro dopravní přestupek rychlé jízdy“. Jaké tovární značky byl vůz N-779, v policejní korespondenci bohužel uvedeno není. K jeho výbavě tehdy ovšem už patřila i opakovací pistole, na kterou byl Karlu Baumannovi, po předložení vysvědčení o zachovalosti, 19. prosince 1931 vydán zbrojní pas.

V nestřeženém okamžiku ujel

Téměř dva roky až do října 1934 se Karlu Baumannovi nepodařilo způsobit žádný dopravní přestupek nebo nebyl při žádném přistižen. Vzhledem k tomu, že 25. dubna 1933 obdržel nový cestovní pas – starý podle předpisu neodevzdal, ale prostě spálil – lze ovšem spíš předpokládat, že byl v této době tak často služebně i soukromě v cizině, že mu na dopravní přestupky prostě nezbyl čas. V každém případě tu až do oznámení z 20. října 1934 zeje mezera. Tehdy Sbor uniformované stráže bezpečnosti v Praze, oddělení Horní Nové Město registrovalo jeho další přestupek jízdního a uličního řádu v Praze. Nové na něm bylo především to, že Karel Baumann teď jezdil vlastním vozem tovární značky, která opět ve spise není uvedena. V hlášení Obvodního inspektora II. třídy Františka Dražila čteme, že „nezjištěný řidič osobního automobilu P-723 parkoval 20. října 1934 od 18 do 20 hodin s uvedeným automobilem u chodníku při domě č. 36 ve Štěpánské ulici v Praze 5, kdež jest v tuto dobu parkování zakázáno a tabulkami označeno. Řidič v nestřeženém okamžiku ujel“. Oznámení ovšem nepodepsal František Dražil, ale jeho nadřízený, František Češpivo, obvodní inspektor I. třídy Karel Baumann se obvinění zřejmě nebránil a za přestupek hned v listopadu zaplatil poplatek 15 korun.

Dlouho ale úřadům pokoj nedal. Nejprve rozšířil vozový park rodiny o další automobil P-719, který brzy „zasvětil“ dopravním přestupkem. 8. května 1935 Obecní úřad ve Velké Chuchli dopisem požádal „o protokolární výslech řidiče auta značky P-719 a za sdělení jeho majetkových, výdělkových a rodinných poměrů. Týž jel 28. 4. 1935 v obci Velká Chuchle a parkoval mimo závodíště. Obnos 10 Kč byl vybrán“. Nový pas do všech evropských států kromě SSSR za účelem dovolené, který brzy potom obdržel, stál o dvacet korun víc. Poplatek 30 Kč byl zaplacen blokem.

Podezření z krádeže

Akcí rádius svých spanilých jízď Karel Baumann mezitím rozšířil, protože další hlášení přišlo až ze Zlína. Tentokrát však nešlo o dopravní přestupek, ale o něco vážnějšího, totiž o podezření z krádeže, a vedle Karla Baumanna se týkalo i jeho bratrance Artura Kohnera.

„4. prosince 1935,“ stálo v přípise ze Zlína, „oznámil u zdejšího policejního úřadu Edmund

Bauer, bytem Vyškov, Jiráskova čis. 5, že mu neznámý pachatel odcizil z jeho osobního auta, které měl postavené v garáži Společenského domu firmy Baťa ve Zlíně, šest popelínových různobarevných košil po 28 Kč, vše v ceně 168 Kč. Uvnitř košile pod límcem je našita značka v trojúhelníku E. V. B. a vymalována kotva v kouli. Téhož dne o 7. hodině byli v téže garáži Karel Baumann a Arthur Kohner, oba obchodní cestující, kteří aby mohli se svým autem z garáže vyjetí, s autem Bauerovým couvli, a to tak, že Baumann sedl do auta Bauerova, uvolnil brzdu a řídil volantem. Jest pravděpodobné, že motor auta byl v chodu, poněvadž kryt (kapota) nad motorem byla otevřena, Auto nebylo uzamčené a klíče byly vsunuty v armaturní skříňce. Mimo Jana Sykory, 15ti letého výtazného ze Společenského domu v garáži nikoho nebylo a tento nevěnoval Baumannovi a Kohnerovi žádnou pozornost a také si nevšiml, co oba cestující dělají. Jakmile Baumann a Kohner své auto z garáže vytlačili, ihned ze Zlína odjeli. Proto stává zde důvodné podezření proti Baumannovi a Kohnerovi, že jedině oni dva popelínové košile z auta Bauerového odcizili.“ Z toho důvodu „policejní úřad města Zlína zdvořile žádá policejní ředitelství v Praze za vyslechnutí a vyšetření obou jmenovaných, sdělení výsledku vyšetření a sdělení úplných rodných dat“. Otázkou ovšem zůstává, kdo dění v garáži mohl tak přesně popsat, jestliže kromě patnáctiletého obsluhovače výtahu v garáži nikdo jiný nebyl a ten si obou cestujících, jak je v protokolu udáno, nevšiml.

Policejní ředitelství v Praze tento rozpor ovšem přehlédlo a ve své odpovědi zlínské kolegy mezi řádky poučilo o napatřičnosti, ba nehoráznosti jejich podezření vůči dotyčným osobám: „Podotýká se, že jde o osoby řádné a dobře situované. Baumann jest synem továrníka, několikanásobného milionáře a Kohner jest jeho batrancem. Jest vyloučeno, že by tito se krádeže dopustili.“ Když si ovšem pražští policejní úředníci svou odpověď přečetli, zdálo se jim přece jen, že ve svém úsudku nebyli zcela neutrální, a alespoň slovo několikanásobného přeškrtnli. I strohý úřední popis dění v garáži Společenského domu dovoluje představit si, jak výborně se oba bratrance popojížděním a couváním s cizím autem za nepřítomnosti jeho majitele bavili a jak dlouho byla ještě silnice ze Zlína do Prahy lemována jejich smíchem. Jestliže košile ze zadního sedadla přece jen vzali, pak to nebyla krádež, ale klukovina.

Znovuvydobytá svoboda

Další stížnost přišla až z Užhorodu. Tamní policejní ředitelství se 25. 5. 1936 hlásí s žádostí „o protokolární výslech řidiče, který jel po Fenčíkově náměstí směrem na Masarykovo náměstí v Užhorodě a na mostě před sebou předjel v zákazu dva jedoucí dvousměrné nákladní povozy“. Baumann je v přípisu uveden jako továrník.

Z Užhorodu v listopadu téhož roku následovala ještě další stížnost: Karel Baumann byl přistižen při jízdě autem bez dostatečně vybavené lékárničky a s neosvětlenou značkou státní příslušnosti. Auto ale tentokrát

neřídil on, ale jeho šofér Václav Hejtmánek, bytem na Zlíchově č. 30. Že by byl Baumann rodinný podnik přece jen převzal?

Pravděpodobně na zpáteční cestě z Užhorodu došlo 20. listopadu 1936 k dalšímu dopravnímu přestupku: na Tyršově třídě v Náchodě na křižovatce u hotelu Itálie udal nesprávný směr jízdy. „Řidič vozidla Karel Baumann poplatek zaplatil a týž byl odeslán policejnímu úřadu města Náchoda poštovní poukázkou.“

Karel Baumann mohl být spokojen. Balance jeho v tomto roce uskutečněných dopravních přestupků byla víc než uspokojivá. Ukázal jim, těm na silnicích cíhajícím byrokratům, že on řidič je pánem, kterému nemá nikdo co přikazovat, jak má jezdit. Na pokutách ho to sice něco stálo, ale pocit znovuvydobyté svobody to zdaleka vyvážil. A když k tomu ještě připočetl, kolikrát se mu rameni rádo by trestající spravedlnosti podařilo uniknout, i když mu vlastně přímá konfrontace se strážci zákona přinášela větší uspokojení, mohl už mluvit přímo o úspěchu. Stejně byl pevně přesvědčen o tom, že kdyby provoz na silnicích místo stále nových zákonů a nařízeních regulovali mezi sebou sami řidiči, fungovalo by všechno daleko líp a jednodušeji.

A tak si v tomto roce dopřál, tentokrát v Praze, ještě jedno malé vítězství: „27. listopadu o 14.40 hod. řídil osobní automobil rejstř. značky P-713 přes křižovatku u Národního divadla směrem k mostu Legií do Národní třídy v Praze I a vyznačené přechody pro pěší přešel celou délkou vozidla v době, kdy na světelném návěstí bylo světlo červené, zůstal stát hluboko v křižovatce a způsobil tak chvilkový zmatek. Uloženou mu pokutu v částce 4 Kč nezaplatil, aniž udal důvod. Bezpečnost ohrožena nebyla.“ Pokutě ale neušel, a musel zaplatit víc než dvakrát tolik.

V této době znal Karel Baumann dopravní předpisy už tak dokonale, že mu nedělalo žádné potíže je kdykoliv a kdekoliv porušit. Ne v obyčejné jízdě autem, jak si to kdysi sliboval, ale v překračování dovolené rychlosti, vjíždění do protisměru, předjíždění tam, kde to nebylo dovoleno, a parkování na místech, kde to bylo zakázáno, našel onen kýžený prostor svobody, který tak dlouho marně hledal a který mu práce v otcově továrně už vůbec poskytnout nemohla. A tak s důsledností sobě vlastní teď vršil jeden dopravní přestupek na druhý. Zároveň se tím výborně bavil.

Tak 5. 3. 1937 v Mšeném u Budyně, jak oznamoval okresní úřad v Roudnici nad Labem, nedal o 13. hodině výstražné znamení, 17. dubna v Moravské Ostravě v 19 hodin parkoval na třídě 28. října před domem č. 39, kde bylo parkování zakázáno, a zaplatil za to pokutu 10 korun a dva dny předtím mu ve 13 hodin ve Vrbici nesvítila lampa Stop při brždění, takže Policejní ředitelství v Moravské Ostravě žádalo 28. dubna o jeho výslech v této věci.

Po přibližně půlroční přestávce ukončil sérii svých přestupků v roce 1937 tím, že 17. října špatně zaparkoval a zaplatil za to uniformovanému policejnímu strážnímu sboru pokutu 20 Kč. Není divu, že si po roce tak bohatém na dopravní přestupky 20. listopadu vyzvedl nový pas a jako důvod cesty udal dovolenou.

Atraktivní Václavské náměstí

I nový rok Karel Baumann zahájil sobě odpovídajícím způsobem. 8. ledna 1938 parkoval v době od 18 do 23 hodin před domem č. 32 na Václavském náměstí, „kde jest parkování zakázáno a zákaz příslušnými tabulkami označen. Baumann uloženou pokutu v částce 10 Kč odmítl zaplatit“. Také 20. ledna 1938 opět parkoval v zákazu a byla mu za to udělena pokuta ve výši 20 Kč, kterou tentokrát uhradil.

Václavské náměstí Karla Baumanna svými možnostmi dopravních přestupků zřejmě přitahovalo, protože zde 26. února, tentokrát před domem č. 26, opět v zákazu parkoval. K přečinu se tentokrát doznal

a poplatek 10 Kč pro státní pokladnu zaplatil. Trest byl zaznamenán a uložen.

Svůj dopravní přestupek roku ovšem Karel Baumann spáchal na Slovensku, jak 19. září 1938 oznámil okresní úřad ve Staré Lubovni. Šlo o provinění proti bezpečnosti těla, když ve Vyšných Ružbachoch svým autem ohrozil rodinu okresního náčelníka.

Hned na počátku roku 1939 si Karel Baumann zažádal o nový pas do všech evropských států „za účelem obchodním a zotavené“, který mu byl 2. února 1939 s platností do 25. ledna 1944 také vydán. V březnu 1939 k tomu ještě zažádal o vystavení vysvědčení zachovalosti „k vůli dosažení visa“. Pro kterou zemi je potřeboval, neudal, vysvědčení však 31. 3. 1939 obdržel. Dopravních přestupků si ale i teď pilně hleděl. Hned 11. února 1939 jeho přičiněním došlo na Fochově třídě k nehodě, kterou dopravní strážník Josef Němec ve svém hlášení přesně popsal: „Oznamuji, že nezjištěný řidič osobního automobilu rejstříkové značky P-713 řídil 11. února v 19.35 hodin uvedený osobní automobil po Fochově třídě v Praze XII od Václavského náměstí směrem k Floře. Na křižovatce Fochovy a Budečské ulice, kde jest doprava řízena stráží, vjel do uzavřeného směru, aniž by zmírnil rychlost, čímž mohl zavinit srážku s osobním automobilem, který měl pro jeho směr jízdní dráhu uvolněnou.“ A Karel Baumann se k přestupku tentokrát přiznal: „Doznávám přestupek za vinu mně kladený, ale znamení stráže jsem neviděl a nejednal jsem úmyslně.“ Zaplatil 20 korun.

Protektorát Čechy a Morava

Státní policejní úřad v Náchodě ale už den před jeho přiznáním dopisem žádal výslech řidiče auta rejstříkové značky P-713, který 3. března 1939 parkoval před hotelem Itálie v Náchodě, „přestože je tam parkování zakázáno a zákaz vyznačen“. Do ježdění vpravo, zavedenému spolu s vyhlášením protektorátu Čechy a Morava o dvanáct dní později, se Karel Baumann zřejmě rychle vpravil, takže se nepodílel na žádné z mnoha nehod, které změnu směru jízdy tehdy provázely a stály i několik životů. Že tak zásadní změnu v organizaci dopravy nelze přenechat dobrovolné dohodě jejich účastníků, chápal i on. Dohnat stagnující počet dopravních přestupků se mu podařilo teprve 23. dubna, když na Zbraslavi v nepřehledné zatáčce z ulice Václavské na Masarykovo náměstí předjížděl jiný osobní automobil, „přičemž pravděpodobně došlo ke srážce vozu P-713 a 9-9901“. Víc o tom policie nesdělila, protože šlo nejspíš o vozidlo okupační moci.

Že to byl jeho poslední dopravní přestupek, Karel Baumann tehdy ještě nevěděl. 7. února 1941 se dostavil na policejní ředitelství, aby „ve smyslu vyhlášky policejního ředitelství ze dne 25. ledna 1941 č. j. 1471“ své oprávnění k samostatnému řízení osobních motorových vozidel s výbušným motorem ze dne 31. 10. 1924 č. r. 6925 odevzdal. Nebylo to ale proto, že by snad počet jeho dopravních přestupků byl přesáhl dovolenou míru, nýbrž proto, že Karel Baumann byl Žid. A Židům bylo řízení motorových vozidel uvedeným výnosem zapovězeno. Hvězdu tehdy ještě nosit nemusel. Co se stalo s jeho oblíbeným vozem P-713 (mohla to být i Tatra 77A), který mu dosud v boji proti dopravním předpisům tak věrně sloužil, se můžeme jen domýšlet. Jestliže jej zavčas neprodal, byl dřív či později konfiskován stejně jako lučební továrna s elektrickým pohonem jeho otce. Tak tak že ještě 30. listopadu 1940 stačil svou nevěstu Melánii Kafkovou vlastním autem dovézt ke svatebnímu obřadu do evangelického sboru v Praze I. Tentokrát ovšem bez karambolu a aniž zajel do protisměru. V protisměru se teď odehrával celý jeho život. Že se sňatkem s ní stal vzdáleným příbuzným Franze Kafky – její otec a on byli bratrance –, nevěděl, a ani by ho to nebylo zajímalo. Franz Kafka řidičský průkaz nevlastnil, s autem nejedzil

a slavný ještě nebyl, aby stálo za to, přihrát se na jeho významu. Manželé Baumannovi teď v každém případě museli chodit pěšky, a jestliže jeli někdy někam tramvají, pak na zadní plošině posledního vozu.

Poslední jízda

Když už Karel Baumann nemohl zaměstnávat úřady svými dopravními přestupky, postaral se jim o práci alespoň tím, že 18. září 1941 oznámil ztrátu své občanské legitimace a žádal o vydání jejího druhopisu, protože odjíždí na práci do Říše. Jako své povolání udal lučební poradce. Možná, že občanský průkaz ztratil jen proto, že doufal, že na nové legitimaci třeba někdo zapomeně do pravého rohu nahoře červenou tužkou vepsat nebo razítkem vytisknout mnohovýznamné „J“, které teď zdobilo všechny úřední dokumenty, jež se ho týkaly, anebo její vydání bude trvat tak dlouho, že se tím práci v Říši jako ženatý vyhne. Úředník vyplňující žádost o druhopis tentokrát usoudil, že jeho oči nejsou šedomodré, ale modré, nos ne rovný, ale normální, ústa ne souměrná, ale přiměřená a zuby ne zdravé, ale řídké. Na přiložené fotografii působí

OBČAS NEŠKODÍ VRÁTIT SE ÚPLNĚ NA ZAČÁTEK

Stáňa Svítková, cestovatelka, která obvykle utratí všechny peníze za potulování a pak shání dobře placenou práci, kde by nemusela nic moc dělat.

K čemu je vám dobré umět číst?

Čtení si spojuju s písmenkama a s něčím, čemu rozumím a co umím přečíst. Jednou jsem četla knížku od Paula Coelho, ale ne *Alchymistu*, myslím *Mágův deník*, a když jsem to četla, tak krom těch pánbíčkářských keců jsem si říkala, jak je to úžasný a že bych to chtěla zažít. A některý věci mi otevřely oči. *Alchymista*, ten mě až tak nebral. *Mág* je o poutníkovi, který putuje přes celý Španělsko do Santiaga di Compostely, tam chodí spousta věřících i nevěřících po té stezce. A to je o tom. On se vždycky někde zastaví, plní nějaký úkoly, ale má mu to něco ukázat a něco se má naučit. Začala jsem se na věci koukat jinak, začala jsem víc vnímat. Já jsem totiž docela ignorant, takovej, někde jdu a nekoukám doprava doleva, moc nevěřím v nadpřirozený věci. Nevylučuju to, ale nikdy jsem do toho nebyla nějak ponořená. Hodně lidí má schopnosti, ženský maj hodně intuici, ale neposluchaj ji. Ty to v sobě udušíš. Já jsem to v sobě taky dusila, třeba s mým exmanželem jsem v podstatě od začátku věděla, že to nebude fungovat. Ale furt jsem si to nechtěla přiznat. Tady po té knížce – já to četla, když jsme se rozcázeli – tak po té knížce jsem si řekla, že už nikdy nebudu v sobě intuici potlačovat a já... fakt mám vždycky pravdu. Až mi to hlava nebere, když něco tuším, něco nesedí, tak to tak taky je. Od té doby tomu věřím, je to osvobozující. Ale někdy mě to až sere, že to mám, protože se moc nenecháš oblbnout od nikoho. Nejsem žádná vědma, ale do některých lidí vidím. Ale na druhé straně mi to vzalo hodně iluzí. Nelituju toho, člověk se mění, nemusí být naivka plná iluzí, zvlášť po třicítce. Měla jsem takovou iluzi, že když jsou dva lidi spolu, tak není problém bejt si věrný a bejt spolu až do smrti a takovýhle věci, ale když to vidím kolem sebe, tak zrovna tyhle iluze mi to sebralo. Někde jsem četla, že v každodenním životě vnímáš podvědomě, ani o tom nevíš, a když jsi s partnerem, tak vnímáš, že se chová jinak, že tam něco nehraje, nechceš tomu věřit, ale vnímáš to. Pak se ti to promítá ve snech, máš najednou různý pocity, ale nevíš odkud. To ale nemá jenom ženský, ty to maj třeba víc vyvinutý, ale chlapi to maj taky, pokud to není nějaký dement. Já to předtím potlačovala, ale teď tomu nechávám volnej průběh. Třeba s chlapama. Pokavaď mám špatnou intuici, tak udělám krátkej proces a neřeším to. A né že se v tom budu patlat léta jako některý ženský. Chlap jim zahejbá, ale ty ženský to nechtěj vědět, žijou ve své bublině, v iluzi dokonalýho života a odmítaj přijmout, jako že to tak je. A s tím já od té doby problém nemám. Když mě něco sere, tak to utnu a nazdar.

Připravil a fotografoval Dalibor Demel

předčítání v terezínském ghettu

MODEL HABERMASOVY IDEÁLNÍ VEŘEJNOSTI?

Lisa Peschel

V knize *Strukturální přeměna veřejnosti (The Structural Transformation of the Public Sphere)* popisuje Jürgen Habermas zrod nového sociálního fenoménu v 17. a 18. století: měšťanské veřejné sféry. Vzestup kapitalismu dal totiž vzniknout nové, prosperující a vzdělané třídě, která si vytvářela vlastní společenské instituce, odtržené od institucí státních. V Británii to byly kavárny, ve Francii salóny a v Německu a Rakousku čtenářské kluby (Lesekabinette).

Díky novým formám distribuce a vydávání literatury se debaty v těchto prostředích často zaobíraly knihami a novinami, které většina členů měšťanské společnosti četla, anebo časopisy, které sama společnost vydávala. Především šlo o debaty literární, protože se zaměřovaly na romány a jiné beletristické druhy, avšak příležitostně se rozvíjely i politické diskuze. V tomto bodě se podle Habermase zrodil fenomén velice důležitý pro demokracii: kavárny, salóny a Lesekabinette se stávaly místem „racionálně-kritických rozprav“ politických událostí a tedy novým typem veřejné zkušenosti, která pak měla dostatek sil vyvíjet nátlak na vládnoucí systém.

Lze si představit, že ne všechny možnosti byly tímto jevem nadšené. Michael Wögerbauer například ve studii *Četbou k občanské společnosti. Knižní kultura a četba v Praze 1780–1800* poukazuje na to, že se císař František II. obával, aby se prostřednictvím zmiňovaných rozprav nezačaly šířit v habsburské monarchii myšlenky Francouzské revoluce. V srpnu 1798 proto zakázal všechna literární shromažďovací místa a v září 1798 dokonce nařídil, aby se v kavárnách a na jiných veřejných místech nabízely ke čtení pouze povolené politické noviny a žádné další literární časopisy a oběživo.

Samozřejmě tato shromažďování pokračovala a literatura byla distribuována a dokonce i nahlas čtena v utajení, ovšem již bez demokratického potenciálu veřejné sféry. Nikoli vinou císaře a jeho cenzorů, ale – jak dokazuje Habermas – velmi „demokratickou“ cestou. Jak začala veřejnost a vláda spolupracovat a jak se zvětšoval počet lidí pracovně závislých na byrokracii, která v moderních státních zřízeních narůstala, začala mizet odluka vlády od veřejné sféry. Dalším hřebíčkem do rakve racionálně-kritických rozprav byl též rozvoj masových médií. V době, kdy byl počet knih a periodik ještě omezený, mohla většina členů měšťanské společnosti buď číst stejnou literaturu, nebo se alespoň zúčastnit hlasitého předčítání, a tím se podílet na veřejné diskuzi. Dnes ovšem záplava literatury tříští čtenářstvo a veřejnost už nepokračuje v „aktivní účasti na vzájemné kritice a produkci literatury“, nýbrž prostě pasivně spotřebovává. Habermas věří v demokratickosti rozprav a v možnost změnit strukturu veřejných institucí tak, aby se namísto oblasti manipulovatelného veřejného mínění opět stala zdrojem progresivních názorů a myšlenek, jež mohou mít vliv na vládnoucí systém. Sdílím Habermasovu víru, už z důvodu jeho praktického vyzkoušení. Habermasova ideální veřejná sféra se totiž znovu objevila, a to na nejméně vhodném místě: ve skupině čtrnáctiletých židovských hochů v terezínském ghettu, v rozpravách, které vyvstaly nad jejich časopisem *Vedem*.

V terezínském ghettu bylo rodinám zřídka-kdy povoleno žít pohromadě; muži i ženy žili odděleně. Všichni pracovali, což jim zabralo většinu dne. Vystala však otázka, co udělat s dětmi? Židovská Rada starších proto založila dětské domovy (Kinderheime). Ty fungovaly hlavně jako sirotčince, do nichž byly dosazeny děti. Jejich vychovatelé (Betreuer) byli často dřívější učitelé posbíraní mezi vězni. Oficiálně bylo vyučování v ghettu zakázáno, ale prostřednictvím písní, her a neformálních přednášek dávali

vychovatelé dohromady to, co se prakticky rovnalo školním osnovám. Navzdory tísnivé atmosféře ghetta a díky snaze Rady starších pomoci přežít válku alespoň mladým lidem, vytvářeli nejmladší osadníci ghetta překvapivě pozitivní prostředí a mnoho přeživších na ně dodnes s vděčností vzpomíná (zde srovnej například svědectví J. Fischera z 12. 2. 1993 a E. Weissbergerové z 16. 9. 1994, uložené v Oddělení holocaustu Židovského muzea v Praze). Uvnitř těchto miniaturních uzavřených společností, chráněných před drsnou skutečností ghetta, se vlastně náhodně opakovaly podmínky pro vznik Habermasovy ideální veřejné sféry.

Není třeba připomínat, že podmínka odtržení „společnosti“ od „státu“ zde byla úplná. Nacisté neměli zájem o mladé lidi z ghetta, protože si uvědomovali jejich osud a neměli také žádný důvod zasahovat do činnosti dětských domovů. Proto se tedy staly Kinderheime v dobrém i ve zlém územím soukromé samosprávy oponující „státu“. Vychovatelé však věřili, že jsou schopni ochránit alespoň některé z dětí, a proto je – ve stálém odkazu na demokratickou první republiku – připravovali na návrat do normálního poválečného života.

Dětské domovy byly rozděleny na jednotlivé pokoje, kde žilo průměrně 30 mladých lidí s učiteli. V chlapeckých domovech (budova L417) vedl pokoj, přezdívaný Domov 1 Walter Eisinger. Přeživší Kurt Jiří Kotouč vzpomíná, jak jej Eisinger připravoval na poválečný život (všechny další citace pocházejí z knihy *Je mojí vlastní hradba ghett? Básně, próza a kresby terezínských dětí*): „On sám pevně věřil v nově, sociálně spravedlivé uspořádání světa, ale nežádal, abychom mechanicky přejímali jeho přesvědčení. Tvrdil naopak (...), že kdybychom si chtěli ve svých letech vytvořit vlastní názor, nejdříve je třeba hodně vědět a znát. To se projevvalo i v praxi, například pokud jde o přednáškovou činnost u nás na domově. Docházeli k nám lidé s nejrůznějšími názory.“ Domov 1 se stal od počátku místem, kde se nepředpokládalo, že chlapci budou pasivně konzumovat cizí mínění; Eisinger naopak podporoval skupinové debaty, v nichž povzbuzoval chlapce, aby mysleli kriticky, čímž se formovaly jejich vlastní názory.

Tento skupinový projev značně stoupl, když chlapci začali „vydávat“ vlastní ruckopisný týdeník *Vedem* (redaktor Petr Ginz se nedávno stal známějším díky publikaci jeho předválečných deníků a prózy *Návštěva z pravěku*). V Terezíně se nejednalo o ojedinělý jev; mnoho dětských domovů vydávalo vlastní časopisy, z nichž některé, včetně *Vedemu*, jsou archivovány v Památníku Terezín. Avšak *Vedem* je kvantitou a kvalitou převyšoval: Zdeněk Taussig, jeden z chlapců, jenž zůstal v Terezíně až do konce války, uschoval všech 800 stránek časopisu, a tak se z dochovaných článků dozvídáme, že se skupina – možná proto, že šlo o ty starší chlapce z dětských domovů a možná díky Eisingerově snaze – na čtrnáctileté chlapce zaobírala velmi sofistikovanými diskuzemi.

Specifické podmínky v Domově 1, mezi které patřila hlavně předlidská nedostatek papíru, znamenaly, že *Vedem* byl „vydáván“ a zveřejňován způsobem, jenž Kurt Kotouč a Zdeněk Ornest popsali v rozhovoru s Marií Rút Křížkovou:

Křížková: Všimla jsem si, že na vašem časopise je dokonce uvedena cena, někdy to bylo 60, jindy 70 haléřů.

Ornest: To byla hra. Časopis se nikdy nezveřejňoval jinak než při pravidelném předčítání v pátek večer...

Kotouč: Vždycky v pátek večer jsme se sesedli kolem stolu anebo se rozmístili po kavalcích, prostě jak to šlo, a každý, kdo něco v tom týdnu napsal, předstoupil a přečetl svůj příspěvek.

Těchto pátečních večerů se často zúčastňovali i hosté mimo Domov 1. Kotouč zmiňuje Otu Kleina, vedoucího celého domu L417, a další učitele, kteří pracovali v Péči o mládež (Jugendfürsorge), dále mladého pražského filozofa dr. Hanse G. Adlera a Eisingerova přítele dr. Bruno Zwicker, osobitého představitele brněnské sociologické školy. Pravidelným předčítáním časopisu zavedli chlapci v Domově 1 společenskou diskuzi, psaní a čtení, které vylučovalo pasivní literární spotřebu, již Habermas popisuje jako masmediální produkci. Místo povrchních a oddělovaných vztahů k rozsáhlému spektru materiálů ke čtení utvářeli chlapci a jejich hosté sami sebe. Tímto způsobem se učili nejen debatovat mezi sebou o věcech, které pro ně byly důležité, ale také diskutovat s hosty, již přicházeli s propracovanějšími názory. Byli rovněž povzbuzováni skutečností, že lidé jako Adler a Zwicker se zajímali o jejich práci.

Habermas uvádí, že první náměty diskutované v nově zformované veřejné sféře souvisely se soudobou literaturou, a ani veřejná sféra časopisu *Vedem* není výjimkou. Na jeho stránkách nalézám mnoho článků o knihách, které chlapce zajímaly, jako byly například Poláčkovi *Muži v ofsajdu* či *Chaloupka strýčka Toma* od Harriet Beecher Stoweové, jakož i o literárních dílech, která byla podobně jako *Vedem* společně sdílena pouze prostřednictvím hlasitého čtení, například o recitaci Máchova *Máje* herečkou Vlastou Schönovou. Pod vlivem Eisingerova se přechod k politickým tématům uskutečnil velmi brzy. Kdybychom je měli definovat jako „sociální vztahy zahrnující autoritu moci“, determinující chování určité společnosti, pak najdeme první výskyt ve *Vedemu* v rozhovoru s Walterem Rothem při jeho nástupu do funkce prvního předsedy samosprávy Domova 1 (18. prosince 1942): „Domov má svoji samosprávu. Proč jsme ji vytvořili? Nechceme být už nahodilá seskupení hochů, kteří trpně prožívají svůj vnučený osud. Chceme vytvořit aktivní, uvědomělé společenství mezi chlapci a svou prací a kázní přetvořit svůj osud v radostnou, uvědomělou skutečnost.“

Zájem chlapců o politické dění byl rozšířen též na aktivní zájem o události v ghettu. Například redaktor Peter Ginz důrazně kritizoval lhostejnost, která jej v Terezíně obklopovala. Ve svém úvodníku o fiktivním setkání s obyvatelem Mandžuska, který reaguje na problémy pouze slabikami *mej-fa-zu* (tedy: nedá se nic dělat), se Ginz dotkl jednoho z nejrozšířenějších problémů v ghettu: „*Nejenom v Mandžusku jsou Mandžuoové, je jich i zde dost a dost. Jsme v Terezíně? Mej-fa-zu. Protekce na každém kroku? Mej-fa-zu. Protekce je přece něco tak nezměnitelného, samozřejmého jako otáčení Země a přitažlivost. Bylo to dříve, bude to zase. Mej-fa-zu. Nenechte se otupit Terezínem! Nedívejte se hověžima očima. Bijte po držce vše, co se vám zdá nesprávné. Smrt Mandžuoům!*“

Chlapci se nezabývali jen kritikou společnosti, ale zabývali se i kritikou „vládnoucího systému“ – přesněji dr. Jachnina, který se v domovech staral o vybavení ubikací a hygieny. Jak vzpomínají Křížková a Ornest:

Křížková: Doktor Jachnin – ten proslul tím, že vám chtěl dát rozebrat poličky, které měl každý za hlavou?

Ornest: Doktor Jachnin to myslel dobře – skutečně to nebylo obzvlášť hygienické, když každý z nás měl za hlavou hotové skladiště – ale pro nás to byl poslední kousek soukromí.

V odpovědi na tuto „hrozbu“ Jiří Zappner dokonce napsal: „*Uznáváme, pane doktore, že Váš plán je nejpraktičtější a hygienicky nejlépe vyhovující. Přesto však, pane doktore, uznáte, že máme též právo na trochu soukromí, již bez tak hodně omezeného. Když děti na celém světě mají dětské pokoje proti našim kavalcům 70 x 30 (...), tak nám věru dovolíte, abychom proti jejich skříním s hračkami měli aspoň půl metru prkna za hlavou.*“

Samozřejmě, že se tyto politické debaty uskutečňovaly na úrovni zájmů čtrnáctiletých chlapců. Ale kdoví, čeho by tato skupina z Domova 1 dosáhla v poválečné společnosti? Bohužel neměla příležitost to dokázat; z 92 chlapců byla nakonec většina, jakož i jejich milovaný učitel Walter Eisinger, deportována do Osvětimi. Eisinger, redaktor Petr Ginz, obránce polic Jiří Zappner a 75 dalších zahynulo. Z 15 přeživších někteří emigrovali do Kanady, Austrálie a dalších zemí a jejich talenty byly pro poválečné Československo ztraceny.

Jakkoli je odpovědností nás všech, aby se experiment terezínského ghetta už nikdy neopakoval, soudím, že toto objevení ideálních podmínek veřejné sféry nás může naučit, že povzbudivý způsob předčítání, jenž se vyskytoval v Domově 1, by dnes mohl ve školách vychovat generaci, která by na rozhodnutí vládních systémů odpovídala více než jen prostým pokrčením ramen, ironickým úsměvem a slabikami „*Mej-fa-zu*“.

INZERCE

ČASOPIS S TRADICÍ SAHAJÍCÍ DO PRVNÍ REPUBLIKY
OD POLOVINY OSMDESÁTÝCH LET NEPŘERUŠENÁ KONTINUITA
VÍCE NEŽ DESET LET VÁM PRAVIDELNĚ NABÍZÍME:

HOST MĚSÍČNÍK PRO LITERATURU A ČTENÁŘE

ukázky poezie a prózy z dosud nevydaných děl
eseje o literatuře a kultuře
rozhovory se spisovateli
obsáhlý recenzi a kritický blok věnovaný novým knihám
obsáhlou přílohu světová literatura
tematické a literárněhistorické bloky
zprávy a reflexe aktuálních literárních událostí
články o fungování nakladatelství a knižním trhu
rubriku pro začínající autory
profily českých fotografů

www.hostbrno.cz

moje pohádka

Která pohádka vás v dětství nejvíce fascinovala (či děsila) a čím? Možná nějakou konkrétní pasáží, situací, atmosférou – ale i třeba ilustrací... Který pohádkový hrdina byl ten váš?

Na té hostině prý oznámí sultánovi zeťové, jaké dary věnují svému tchánovi.

Když byla hostina v nejlepším, povstal sultánův vezír a začal zapisovat, kolik který zeť chce sultánovi dát.

„Deset tisíc dirhemů,“ řekl pyšně první zeť.

„Dvacet tisíc dirhemů,“ řekl pyšně druhý zeť.

„Třicet tisíc dirhemů,“ řekl pyšně třetí zeť.

„Čtyřicet tisíc dirhemů,“ řekl pyšně čtvrtý zeť.

„Padesát tisíc dirhemů,“ řekl pyšně pátý zeť.

„Šedesát tisíc dirhemů,“ řekl pyšně šestý zeť.

„A co Plešivec?“ zeptal se vezír.

„Toho nech, ten je příliš chudý,“ řekl sultán.

Ale Plešivec vystoupil a řekl:

„A já dám sultánovi deset tisíc ovcí, deset tisíc krav, deset tisíc velbloudů a sto tisíc dirhemů!“

Vezír se rozhněval:

„Nedovolím, aby ses vysmíval mému sultánovi,“ vykřikl a uhořel Plešivce do tváře.

Ale sultán řekl:

„Jen to zapiš. Uvidíme, jestli dodrží slovo.“

Ještě téhož dne poslal Plešivec posla ke svému bratranci Džaffaru al-Barmakimu, aby mu poslal, co potřeboval. A když druhého dne ráno vyšel muezzin na ochoz minaretu, aby svolal věřící k modlitbě, místo modlitby vykřikl:

„Bože, to je velbloudů a lidí!“

A opravdu, do města se všemi bránami hrnuli velbloudi a nosiči, obtížení dary. Sám sultán se vyšel na ně podívat. V čele těch velbloudů jel na koni Plešivec. Ale už neměl roztrhaný plášť na ramenou a ovčí měchyř na hlavě. Sramen mu vlál krásný brokátový plášť a na hlavě se mu třpytila zlatá koruna. Když to sultán viděl, vykřikl:

„To může být jen Hárún ar-Rašíd. Nikdo jiný není tak bohatý a tak štedrý.“

NEJvíce fascinovala... třeba zrovna tahleta kabylská, z *Druhého stromu pohádek celého světa*, které vypravovali Jan Vladislav a Vladislav Stavovský, a jmenuje se *O slavném sultánu Hárunu ar-Rašídovi*. Proč fascinovala? Fascinovala. Chcete vysvětlení od muže, který je tím dítětem a není tím dítětem. Který byl tím dítětem a nebyl v pravém slova smyslu dítětem. Tak to svedme na ony chromozomy, které jsme byli my a jsme my, ať už dítě nebo muž. Dědeček tu a tam přinesl něco blyštivého, výhodně koupeného, líbilo se mu to, moc financí neměl na taková rozhazování, příručí v obchodě se semeny. Pochvaly se nedočkal, byl s tím blyštivým obvykle vyhozen babičkou, ať zase jde tam, odkud přišel, a přinese nazpět **kačky**. Možná jsou v pohádce souznívající akordy s oněmi chromozomy, orientální rozmařilost, orientální nabubřelost a pýcha, trumfování se, vysoká čísla, hauzírování s desetitisíci, kdy každý další zeť musí přihodit, aby se více vytáhl, a stále na toho **Plešivce** nemá. A Plešivcova schizofrennost, že chodí na hlavě s ovčí měchuřinou, taky orientálně. Aby nakonec vjel do města branou al-Mandáb velmi triumfálně a hrdě. A mlčel a soud o sobě nechal vyřknout jiným: tak štedrý. Neboť bohatí nejme vskutku tím, co máme, ale co dáme. Vjíždějí do města a volají jiní.

Pohádka, která mne nejvíce děsila a neděsila mne krátce, je původem až z Japonska. Stanislav Kolíbal, ilustrátor *Stromu pohádek*, si ostatně na ní dal záležet a vyvedl ji na blankytném pozadí v barvě řeravého uhlí, víc v této než krvavě. Pohádka se s tím nemazala, hned popadla člověka a stručně, bez velikých cirátů, prostě po japonsku, ho vtáhla do děje:

Jednou jel jeden hoch z trhu a vezl na buvolech náklad solených lososů.

Bylo už kvečeru, cesta vedla pustinou a hoch měl strach. V těch místech číhávala na lidi zlá

ježibaba Jamauba. Hoch poháněl buvolu, co měl sil, ale marně. Za jedním zákrutem cesty uslyšel znenadání za sebou kroky a supění. Ohlédne se a co nevidí? Žene se za ním ježibaba Jamauba. Ježibaba vykřikla:

„Hej ty, dej mi lososa, nebo tě sním i s chlupama!“

Pohádka dopadne nakonec dobře, hoch našeptá ježibabě, že k spánku se má uložit do dřevěné truhlice a může popadnout kladivo a hřeby a odnést si z Jamaubiny chýše její poklady, takže sečteno podtrženo, možná končí s větším bohatstvím, za něž si může koupit více buvolů než dva a obnovit i náklad solených lososů, o to nic, ale ten začátek, „bylo už kvečeru“ „cesta vedla pustinou“ a „hoch měl strach.“

Ježdíval jsem v páteční večery, někdy od třinácti, sám na chatu a od vlaku to bylo hodinu cesty. Bývávalo kvečeru, cesta vedla lesem. Hochovi bylo třináct čtrnáct, ale MĚL strach. První, co bylo, zamknout za sebou dveře! Supot nikdy za sebou neslyšel. Ale možná, že ta pohádka... no prostě podílela se na tom strachu...

Jiří Staněk, básník

Anastázios Kočkorád, veliký kouzelník od Rudolfa Slawitscheka, v třetím vydání z roku 1970 s ilustracemi Jiřího Trnky. Vyrostl z chlapce, který by tak rád byl hodným, normálním hochem a měl kamarády jako ostatní kluci, ale nešlo to – všichni mu neustále otravovali život pro jeho divné jméno a nikoho ani nenapadlo se s ním kamarádit, jen se mu všelijak posmívali. Rodiče na jeho dětské trápení neměli pokdy. Neuměl si s ním poradit, stalo se ohavným středobodem jeho vesmíru, a tak s ním zůstal sám, Anastázios. Když trochu povyroste, pokusil se o únik: Jeho bezdětný strýc, cukrář (s hezkým mluvčím jménem Karel Pěstounek) ho vzal do Budějovic, aby ho ve své cukrárně vyučil a pak mu jednou možná předal firmu. Tak Anastázios se strýcem spokojeně vyráběl perníky a kremrole a svět začínal být snesitelný, ba téměř krásný. V Budějovicích jeho jméno nikdo neznal, předpokládalo se, že se jmenuje stejně jako strýc. Co čert nechtěl, ten ale jednoho dne zemřel a téměř zapomenutý problém přes noc vylezl na světlo znovu: bylo třeba nechat vymalovat vývěsní štít s vlastní firmou. Anastázios se to nejdřív snažil obejít formulací „*Karla Pěstounka nástupce*“. To se ouřadům nelíbilo, budějovičtí radní s drábem za zády donutili mladého živnostníka, aby své nešťastné jméno na štítu zveřejnil v celé kráse. Peklo se rozpoutalo znovu, také budějovičtí uličníci neomylně vystihli citlivé místo a několikrát denně se přicházeli vtipně optat, zda nejsou v koláčích kočiči chlupy, zda jsou chutnější kočky černé nebo mourovaté a podobně. Anastázios se uzavřel ve své cukrárně a v návalech trudnomyslnosti probíral strýčovu pozůstalost. Mezi starými papíry objevil návod, jak vyrobit kouzelnou hůlku. Zkusil to – a ona fungovala! Mimochodem – obřad zkouzelnění klacíku z trojího dřeva je také nádherný (je nutné určité rozestavení vesmírných těles, Měsíc musí pořádně svítit, aby chrámová věž vrhala stín; stín musí dopadat v určitou hodinu na určité místo v kašně na náměstí; to vyláká z hlubin jihočeských vodních kanálů zlatého raka, který se musí do nastavené hůlky „zaštipnout“; a je hotovo, výjev jak z osmnáctého arkána). Takže to bychom měli: zakomplexovaného zoufalce, který nenávidí celý svět (resp. mu vůbec nerozumí, protože z něj celou dobu vnímal jen zlomyslné posměváčky) a má z ničeho nic v rukou neomezenou moc! Teď

Jiří Trnka, ilustrace z knihy Rudolfa Slawitscheka *Anastázios Kočkorád, veliký kouzelník*

teprve může začít opravdu krásná pohádka se šťastným koncem. Anastázios si nepřekvapivě nejprve potřeboval vyřídit účty se všemi posměváčky, dát jim to pořádně sežrat – a to doslova: Dá jim sežrat jejich vlastní kočky (nejprve je promění v zajíce a poté, co jsou zajáci pochyťáni, upečeni a snědeni a jejich kůže se suší v oknech, promění opět všechno zaječí v kočiči – všude plác a zatinání pěstí, leckterá vdova shledá, že snědla svou jedinou přítelkyni Micinku apod.). Pomsta je to krutá a dokonalá. Vedle toho ovšem pan Kočkorád páchá docela bezohledně různé divy, aby uspokojil své rozmary a potřebu pohodlí (náměstí například promění v rybník, aby si mohl z okna svého pokoje zarybařit). Tím na sebe strhne pozornost – spoluobčané rychle pochopí, kdo je za kočiči hostinu odpovědný. Jsme ovšem v pohádce, a tak rozzuřený starostův kocour, který jen o vlasek unikl pekáči, se okamžitě vydá informovat svého pána, který je právě mimo město. Novopečeného kouzelníka se všichni důvodně bojí, ale starosta si vezme na pomoc svého přítele, vyhlášeného mága Lvího Pyska, a za jeho asistence je Anastázios deportován kamsi do jihočeské pustiny. I tam ještě proti sobě stihne poštvat Ježíška (proč zrovna Ježíška, to mi trochu uniká – pozn. B. S.) a samotu mu za to ztrpčují dorážející havrani. Neutěšenost situace se stupňuje k nesnesení – až do chvíle, kdy se Anastázios probere ze své megalomanie a zaprosí v duchu o pomoc. Na létajícím kozlu se okamžitě dostaví kouzelník Lví Pysk a vezme si Anastázia (jehož velkoryse nazývá mladším kolegou) do parády. Vysvětlí mu, že mít kouzelnou hůlku ještě neznamená, že je člověk kouzelníkem, a sedm let ho učí pravidlům, řemeslu i hranicím – kam kouzelná hůlka ještě dosáhne a kam už ne. Od té doby je Anastázios opravdu velkým a dobrým kouzelníkem a zažije všelijaké příhody – všechny ty kouzelnické epizody se vlastně dotýkají lidské zpupnosti a pošetilosti. Anastázios pokaždé stojí na straně moudrosti a dobra, ale je mu jasné, že na některé věci je i kouzelník krátký. Pomáhá lidem, je soucinný a má pochopení pro jejich „malicherné“ problémy (aby také ne – potom, co má sám za sebou!). Lidé si ho váží, on sám je vyrovnaný a docela spokojený. Osamělý je však i nadále – ačkoli jiným způsobem než na začátku knihy. S nikým si vlastně nemůže obyčejně přátelsky povídat, lidé ho až příliš uctívají. A vyhledávají ho, jen když od něho něco potřebují. Po fiasku s hledáním přítele a po zklamání z vychloubačného kejklře, o němž doufal, že by se mohl stát jeho žákem a něco se od něj naučit (podobně jako kdysi on sám od Lvího Pyska), začíná chápat, že se samoty už asi nezbaví. Dokonce odmítne dům na náměstí, který mu starosta Prachatic za dobrodiní městu prokázané nabízí, a raději bydlí za branou, v šnečí ulitě, kterou si kdysi dávno

zvětšil na velikost malého domku a vybavil nábytkem. Kdykoliv ji může zmenšit na původní velikost, strčit do kapsy a jít.

Už z toho, jak jsem si to po paměti převyprávěla, se mi udělalo trochu mdlo – z té přehršle trefných (tj. mně na míru ušitých) symbolů... Problémy s jménem. (Už i jméno obecně se dá brát jako symbol – identity třeba: *Kdo jsem? Co tady dělám? Jak a proč?*) Problémy s ostatními lidmi, s posměchem. Anastáziovo naivní, trochu pouťové opojení magičnem (a rovněž magickou mocí), z kterého po vystřízlivění zbude jen tíže podivné (protože s nikým nesdílené) odpovědnosti a nonstop-slужby. Také naděje na možnosti posunu, pochopení, tj. „magické“ proměny světa – jako mávnutím kouzelné hůlky se najednou Kočkorádovi za jeho jméno nikdo nesměje: přestalo mu totiž vadit... Proměna šnečí ulity – ze skryše na poustevnu, domov... A těch druhů samoty!

To všechno nějak znám, žiju to – postupně, napřeskáčku, i všechno naráz. Nedá se svítit, Anastázios Kočkorád, to jsem já; vyškolil mě už ten správný kouzelník Lví Pysk, nebo ještě pořad chytám ryby z okna na náměstí? Vztekám se ještě nad křivdičkami z dětství? Nasírám Ježíška, ano? A co kouzelná hůlka? Mám ji, anebo ještě ne? A funguje doopravdy, anebo jen občas něco efektně zkejklí, aby se mohlo užasnout? To i to, ale do sto padesáti let zbývá fůra času – čili hurá. Co o tom všem mohla vědět šestiletá holčička, která Kočkoráda tolik prožívala, mi není příliš jasné. (Nejspíš nic, podobně se prostě přitahuje.)

P. S. Když jsem si knihu po letech pro kontrolu otevřela, zjistila jsem, že Anastázios na poslední stránce ještě odlétá udělat na stará kolena jakousi závratnou kouzelnickou kariéru do Cařihradu... To si možná mohl odpustit. I když – co se tím vlastně myslí? Za sto deset let vám řeknu přesněji...

Božena Kočkorád-Správcová

S pohádkami jsem se v dětství rozloučil žel až příliš brzo, v pošetilé touze oddělit se rychle od světa „malinkých“, ale i v dychtivosti po dějích akčně dobrodružných a realistických. České pohádky mi navíc připadaly fádne idylické a nevzrušivé sentimentální, zvlášť mě iritoval Honza se svou směsicí chytráctví a prohnanosti, jeho schopnost nějakým bezpečným trikem napálit bařtipána mi nijak neimponovala. Magické kouzlo pohádek Němcové a Erbeny jsem docenil až později (ale Zlatovláska se mi líbila, asi i proto, že jsem v ní ve školním představení hrál). Přitahovaly mě pohádky exotičtější, arabské, ale četl jsem i ruské byliny.

Někdy v osmi letech jsem narazil na indické pohádky v převyprávění tuším Jiřího Marka. Ještě dnes si pamatuji sugestivní atmosféru kalného podzemního odpoledne, kdy se venku válela mlha a začínalo se šerit. Ze stránek knihy na mě dýchalo cosi neznámého – české i evropské pohádky se vesměs vyznačovaly pravidlem šťastného konce, byť po grimmovsky hrůzném průběhu. V těchto příbězích tomu bylo zcela jinak – hrdinové umírali žalem, prince uštknul had, na jeho hrobě potom vyrostla zázračná květina atd. Smrt zde byla cosi přirozeného, lidé se jí až tak nebránili a evidentně na ni věřili, netvářili se, že neexistuje. Byla samozřejmostí, vysvobozením, cestou jinam. Bylo v tom cosi étericky omamného, ale zároveň znejistujícího až děsivého, při četbě ve mně postupně rostla úzkost, něco mi bralo pevnou půdu pod nohama a vystavovalo mě neznámému vesmíru s jinými zákony. Přímou hmatatelně jsem tehdy cítil setkání s jinakostí, s absolutně odlišnou kulturou, málo srozumitelnou a přijatelnou, nesmírně vzdálenou vepřovým a pivním selankám. Okouzlení se ve mně mísilo s pocitem nebezpečí a ohrožení. Ještě rád jsem nakonec knihu odložil a řekl si – raději až někdy jindy! Ale už jsem se k té knize nevrátil, leží někde na půdě mezi dětskými knížkami. Budu to muset někdy udělat, i když nevím, jestli jsem připravenější.

Jiří Zizler, literární kritik

„dodnes bychom sáčkovali“

Ne všechny veřejné knihovny mají to štěstí, že fungují ve vlastní budově a s dosta-
tečným finančním zázemím. Zejména ty v menších městech se musí nezřídka spo-
kojit s trpěným hostováním v objektech, pro které se nenašlo jiné uplatnění, či
se sdílením těchto prostor s dalším subjektem, např. s restaurací. Totéž „sdílení“
se často týká i vedení dotyčné instituce, k němuž se z úsporných důvodů uch-
ylují malá města s malým rozpočtem. (Znám i jedno město s padesáti tisíci obyva-
teli, jež svého času uvažovalo o spojení knihovny, botanické zahrady a plavecké
haly pod jednoho ředitele a jednu účetní – naštěstí se tak nestalo.) Dvě knihovny,
které dnes navštívíme, poskytují své služby na hranici možností – obě „natlačené“
v prostorách, které jim byly dány k dispozici jaksi z milosti, když nad nimi před-
tím visel Damoklův meč zrušení, obě s počtem pracovníků ořezaným na minimum.
Přesto nic nevzdávají...

foto Tvar

Dům kultury, kde sídlí Městská knihovna Veselí nad Lužnicí

Kraj drahý přede mnou jak otevřená kniha
se v dálku rozkládá, tak plochý, v zadu les,
u nohou zvlněný lán klasů, hnědá rýha
za nimi ozimu, dál pestrá barev směs.

Jaroslav Vrchlický: V polích za
Veselím nad Lužnicí

Psal se rok 1908 a Jaroslav Vrchlický, zmeš-
kav údajně jakýsi vlak z Veselí-Mezimostí,
se musel v tomto městě nechtěně zdržet,
a tak ušedl u sv. Marka a napsal citovanou
báseň. V té době už ve Veselí existovala
téměř dvacet let veřejná knihovna, jejímuž
založení, podobně jako v jiných námi již
navštívených městech, předcházelo v roce
1885 ustavení Čtenářského spolku. Ten se
o tři roky později přeměnil na Občanskou
besedu, a jak dokládají dobové prameny,
zpracované Janem Lintnerem a Františkem
Salákem, „spolek odebíral časopisy, založil
knihovnu, koupil piano, šachy, vlastnil lout-
kové divadlo, pořádal večírky, plesy, koncerty,
divadla, přednášky...“ Nejstarší dochovaná
evidence výpůjček knih a časopisů je z roku
1889, kdy se půjčovalo v místnostech staré
radnice, ale pro neúplnost záznamů z ní
nelze zjistit, s kolika svazky knihovna
začínala. Tento počet (618 knih) známe
až od roku 1919, kdy knihovnu převzala
učitelka Eliška Mauserová a pořídila nové
seznamy. Její nástupce Jan Hrdlička, také
učitel, evidoval v roce 1927 už 1137 kniž-
ních svazků. Jejich počet stoupal až do roku
1939, kdy fond knihovny dosáhl 2232 knih.
Co se prostor týče, půjčovalo se, kde se dalo:
v místnosti u hasičů, v družstevním mlýnu,
v uprázdněném krámu pana Trnky apod.
Teprve v roce 1951 se knihovna přestěho-
vala do stálých místností na náměstí, do
budovy, o kterou se později dělila s poštou
a zubní ordinací. Svým čtenářům nabízela
5435 knih a zažívala svůj rozkvět. Dočkala
se konečně otevření veřejné čítárny, od
Okresního národního výboru v Soběslavi
obdržela diplom v soutěži *Budujeme vzor-
nou lidovou knihovnu*, v novinách byla vyhlá-
šena za nejlepší a největší v soběslavském
okrese a v česko-budějovickém rozhlase

dokonce za nejlepší a největší knihovnu na
českém jihu.

Městská knihovna Veselí nad Lužnicí

V současnosti veselskou knihovnu najdete
v druhém patře kulturního domu, kam se
musela po roce 1991 přestěhovat, neboť
z původní budovy se stalo sídlo městského
úřadu. Pokud ovšem nejste místní, bez
doptání knihovnu sotva objevíte. První, co
vám na „kulturáku“ padne do oka, je velký
zašlý nápis *Restaurant* a hned poté menší,
zato zachovalejší a lépe viditelný *Klub pracu-
jících* – jakási reminiscence socialismu, která
bez úhony přečkala celých dvacet polisto-
padových let. Ale to, že je v budově také
knihovna, se dozvíte, až když přistoupíte
k jednomu z vchodů asi tak na vzdálenost
krátkozrakého člověka. Z cedulky vylepené
na prosklených dveřích se dozvíte, že jste tu
správně a že městská knihovna má takovou
a takovou otevírací dobu.

Po přestěhování z objektu, v němž síd-
lila plných čtyřicet let, se musela spokojit
s pouhými dvěma místnostmi – oddělením
pro dospělé a oddělením pro děti, ožet
čítárnu a studovnu, na které by se sice
v domě kultury prostory našly, ale jejich
vybavení by bylo pro městský rozpočet až
příliš nákladné, a musela se také vyrovnat
s počátečním úbytkem čtenářů. Dnes jich
má registrovaných 800, což na město s šesti
tisíci obyvateli není nijak málo, a její kni-
hovní fond čítá 20 000 knih a 49 časopiseč-
kých titulů.

Tmavé prostory pod střechou, kde je v létě
nepředstavitelná výheň, neboť okna se dají
otevřít jen zčásti a zastaralá klimatizace se
z úsporných důvodů nezapíná, se ukázaly
jako výhodné alespoň při povodních v roce
2002. Knihovny se „velká voda“ téměř
nedotkla, takže její ztráty byly minimální –
musela odepsat pouze několik desítek knih,
které vzaly zasvě v zatopených domech čte-
nářů-občanů Veselí.

Přes omezené finanční a prostorové mož-
nosti mohla knihovna díky grantu minis-

terstva kultury a příspěví městského úřadu
zavést automatizovaný výpůjční systém
LANIUS, s pozdějším přechodem na vylep-
šený CLAVIUS. Stalo se tak v roce 2001,
kdy byla jako jedna z posledních knihoven
v okrese Tábor vybavena počítači a připo-
jena k internetu. V této souvislosti oceňuje
vedoucí knihovny Eva Různarová projekt
VISK (veřejné informační služby knihoven),
který zahrnuje poskytnutí dotací knihov-
nám evidovaným dle zákona č. 251/2001
Sb. na nekomerční projekty a bez něhož by
podle ní řada knihoven zastarala. Ihned po
získání prvního počítače započaly knihov-
nice ve Veselí s vkládáním (elektronickým
katalogizováním) knih. Během jednoho
roku se podařilo vložit celý knihovní fond.
Současně s vkládáním probíhaly rozsáhlé
odpisy zastaralých knih. Statistika na konci
roku 2000 vykazovala tato čísla: vloženo 16
457 svazků, odepsáno 6412 svazků, regis-
trovaní čtenáři: 749, návštěvníci: 6569,
výpůjčky celkem: 43 861. Na třech počítačích
poskytuje veselská knihovna svým náv-
štěvníkům bezplatný přístup k internetu –
tak, jak to ukládá knihovní zákon. Tu a tam
však ještě najdete knihovnu, která zákon
obchází, a za to, že si sednete k počítači, vás
skásne stejně jako nedotované, na komerční
bázi založené internetové kavárny. Inu, to
je tak, když si poskytovatel využití svých
peněz neprověří...

Do roku 2003 Městská knihovna Veselí
nad Lužnicí metodicky řídila 11 kni-
hoven v obcích Borkovice, Drahov, Dráčov,
Horusice, Hamr, Vlkov, Žišov, Řípec, Zlukov,
Zálší a Klečaty (dnes spadají pod bývalou
Okresní, nyní Městskou knihovnu Tábor,
která jim poskytuje odbornou knihovnic-
kou pomoc v rámci tzv. regionálních funkcí).
Knihovna v Horusících navíc fungovala
až do roku 2008, kdy byla zrušena jako
pobočka knihovny ve Veselí.

Celý chod veselské knihovny dnes zajišťují
pouhé tři pracovníce – dvě na plný úvazek
a jedna na úvazek částečný. Všechny se dál
vzdělávají, ať už se jedná o kurzy počítačové
gramotnosti či digitální fotografie, na které
dojíždějí do Českých Budějovic. Kromě
standardních knihovnických činností,
mezi které patří zejména nákup, zpraco-
vání a půjčování knih a periodik, se snaží
dělat vše pro to, aby „mezi regály“ dostaly
především dětské čtenáře. Po domluvě se
školami a mateřskými školkami organizují
přímo v knihovně různé besedy a soutěže
– např. *Z historie Veselí*, kdy děti musely hle-
dat v knížkách a na internetu informace
o městě, v němž žijí, anebo *Knih mého
srdce*, kdy zase měly děti za úkol nakreslit
podle svých představ obálku knížky, která
je nejvíce zaujala. Dlužno podotknout, že
návrhy knižních obálek dětských čtenářů
z Veselí nad Lužnicí byly natolik zdařilé,
že by neškodilo, kdyby se jimi inspirovala
některá nakladatelství. Knihovnice se také
snaží vyjít vstříc studentům Střední školy
pro ochranu a tvorbu životního prostředí.

EJHLE SLOVO

MATJES

Ježto se Čechů plémě kdysi usadilo – jed-
nou provždy – ve vnitrozemí, jest nám
opakovaně přejímat cizí slova, o něž byt
jen náznakem šplouchne mořská vlna.
Jako třeba *matjes*, přípluvší k nám z nizo-
zemstiny: původní spojení *maatjesharing*,
doslova „panenský sled“, jsme si, my krysy
suchozemské, hned rozpitvali na oplout-
vence dva: matjesa a herynka. Petr nebo
Pavel, sled nebo sled, hlavně je-li panenský,
tudiž čerstvý...

Jen kdyby ta hlásková skupina *tj* nešla tak
těžko přes pusou. Na jídelním lístku většiny

Nejen že nakupují literaturu s ekologic-
kou tematikou, kterou potřebují ke studiu,
ale pro nové studenty prvního ročníku
uspořádají vždy na začátku školního roku
besedu o knihovně a zdarma jim vystaví
čtenářskou průkazku s platností do konce
kalendářního roku. Pro studenty Střední
školy obchodu, služeb a řemesel v Táboře
studující obor knihovnické a informační
systémy a služby zajišťují praxi a pro čte-
náře v domech s pečovatelskou službou či
v domově důchodců ještě tzv. donáškovou
službu. V praxi to vypadá tak, že si čtenář
zatelefonuje a objedná si konkrétní tituly,
anebo výběr ponechá na knihovnici. Pro
donášku je vyhrazeno vždy pondělí, kdy je
v knihovně zavírací den.

Kromě Jaroslava Vrchlického, který se
Veselím nad Lužnicí jen mihnul, má toto
jihočeské město pochopitelně i své rodáky-
literáty. Pochází odtud například Josef Dvo-
řák, autor populární knížky pro děti *Hoši
z ratejny*, či Milan Pávek, jehož jméno je
spojeno se vznikem pražského nakladatel-
ství *Galaxie*; před rokem 1989 byl redakto-
rem nakladatelství *Československý spisovatel*
a autorem knihy pro mládež *Třída jako řemen*
a románu *Simulanti*. Z poslední jmenované
se v knihovně četlo pro děti a na základě
přečteného se besedovalo o tom, jak se na
Veselsku dřív žilo. Knihovna také úzce spo-
lupracuje se spolkem *Přátelé historie Veselí
nad Lužnicí a okolí*, který disponuje příruční
knihovnou, zaměřenou především na knihy
o dějinách této jihočeské lokality.

Městská knihovna Kynšperk nad Ohří

Počátky české knihovny v Cuningberchu,
jak je Kynšperk nazýván v zakládací listině
města z roku 1232, se datují až od roku
1945. Do té doby v téměř výhradně němec-
kém Königsbergu (česky poprvé nazván
Kynssperkem v roce 1530, úředně pak
Kinšperkem v roce 1885 a konečně Kyn-
šperkem nad Ohří v roce 1923) knihovna
s českou literaturou patrně neexistovala.
Z dobových zpráv se však dozvídáme, že
už v 18. století vynikl obhajobou českého
jazyka kynšperský rodák Josef Antonín
Schneider, jinak také převor křižovnic-
kého řádu a vlastenec. Jeho „obhajoba“
byla, jak velely zvyky a potřeby doby, psána
německy a předložena Zemskému guberniu.
Její autor se v ní nazývá pravým Čechem
a kromě jiného usiluje také o obnovení čes-
kých novin. A když už jsme u těch rodáků,
Kynšperk proslavil i jistý Kašpar Herrmann,
vynálezce ofsetového tisku, jenž se zde
v domě čp. 352 dne 11. března 1871 narodil.
Ale zpět ke knihovně.

Jak se píše v publikaci věnované k 740.
výročí založení města a vydané v roce 1972
Okresním národním výborem v Soko-
lově, našla se teprve po okupaci nepatrná
sbírka 35 českých knih a několika učeb-
nic české menšinové školy, které tu údajně
v roce 1938 zanechali Češi, když odtud po

hospod a restaurací figuruje, ale upřímně
– máte někoho v okruhu svých známých,
kdo by vyslovoval tohle slovo s oním provo-
kativním j? (Já sice ano, ale od dotyčného
kamaráda to беру jednou za zkoušku ohe-
bnosti jeho jazyka, jindy za prachsprostou
provokaci). Vždyť to je jako říkat *persekvovat*
s v, a ne s u, jak to činí každý slušný člověk.

A ejhle, dubleta nám povýšila na tripletu,
pomyslel jsem si nedávno při pohledu na
účtenku z jednoho nejmenovaného obchod-
ního řetězce – stálo tam černé na bílém:
majtes. Že by tedy přece jen nebyl sled jako
sled?

Michal Škrabal

foto Tvar

Budova bývalých jeslí, kde sídlí Městská knihovna Kynšperk nad Ohří

odtržení Sudet odešli do vnitrozemí. Tyto knihy pak posloužily jako skromný základ pro vznik obecní knihovny. První zaevidovanou knihou v dodnes dochovaném přírůstkovém seznamu z poválečné doby bylo dílo Janka Jesenského *Demokrati*. Záznam je opatřen datem 8. 9. 1945. Knižních titulů ovšem rychle přibývalo především díky jednotlivým dárcům, ale také díky finančním sbírkám na nákup nových knih. Tu největší uspořádalo ve školním roce 1946/1947 žactvo obecné i měšťanské školy se záměrem vybudovat síť pohraničních knihoven. A přibývali i čtenáři a návštěvníci knihovny. Začalo se půjčovat pouhým deseti čtenářům, o tři roky později už jich bylo sedmdesát. Knihovní fond ve stejné době čítal na 1200 svazků. Podle statistiky z poloviny 50. let vyhledalo služby knihovny za jediný rok 4516 návštěvníků, půjčilo se více než 15 000 knih, z toho ještě stále 1345 německých. A přestože se zde až do roku 1967 střídali pouze dobrovolní knihovníci, z nichž nejvýznamnější byl Antonín Kamberský, stanula kynšperská knihovna často na předním místě v okrese i v kraji v soutěži *Budujeme vzornou lidovou knihovnu*.

Po celou dobu své existence musela, stejně jako řada knihoven v jiných městech, zápolit s nevyhovujícími místnostmi mnohdy ve vybydlených domech, jež jí byly dány k užívání. Důsledkem toho bylo, že se za svou více než šedesátiletou historii nejméně pětkrát stěhovala. „*Jen přechodně vyřešilo kritický prostorový stav knihovny její umístění v adaptovaných přízemních místnostech fary v roce 1962, otevření oddělení pro mládež v domě v Dlouhé ulici v lednu 1972 a přestěhování do rekonstruované budovy osvětové besedy v Husově ulici v prosinci 1972. Hlavní pracoviště knihovny muselo však být v prosinci 1986 z důvodu havarijního stavu této budovy uzavřeno a poté až do konce období se nepodařilo provizorní pracovní podmínky a uložení knihovního fondu městské knihovny na několika místech ve městě odstranit.*“ (V. Vlasák – E. Vlasáková: *Dějiny města Kynšperk nad Ohří*. MAROLI, Praha 2002.)

Od září roku 1991 až do současnosti využívá první patro budovy bývalých městských jeslí v Chebské ulici a tvoří ji oddělení pro dospělé, oddělení pro děti a skromná, ale útulná čítárna. Její fond se rozrostl na úctyhodných 46 790 knihovních jednotek,

z toho 27 časopiseckých titulů, přičemž knihy se nakupují převážně v knihkupectví v nedalekém Sokolově. Knihovnice zkusily i nákup přes internet, ale nakonec jej přestaly praktikovat, neboť jim nevyhovoval. Sama ze zkušenosti vím, jak je pro pracovnice knihoven důležité mít knihu v ruce, prolistovat ji a zběžně se tak o ní něco dozvědět, zatímco přes internet jde o ono pověstné kupování „zajíce v pytli“. Rozrostl se nejen fond knihovny, ale i počet těch, kteří její služby vyhledávají – za rok 2008 obsloužila 6376 návštěvníků (obyvatel žije v Kynšperku něco málo přes 5000). Čtenáři, kterých je registrováno 500, ale i ostatní občané města mohou díky dotaci Ministerstva kultury ČR zdarma využívat internet a on-line katalog. Jak říká vedoucí kynšperské knihovny Irena Zolotarová: „*Nebýt dotačního programu VISK 3, tak bychom v malých knihovnách dodnes sáčkovali.*“ Starší ročníky si jistě vzpomenou, jak takové „sáčkování“ vypadalo. Knihovnice musela z každé knihy, kterou si čtenář chtěl půjčit, vyndat knižní lístek, napsat na něj číslo čtenářské legitimace, natisknout datum půjčení a pak všechny lístky vložit do sáčku s čtenářovým jménem a číslem a založit do tzv. protokolu – věc v dnešních plně automatizovaných knihovnách (počítače, kódy, čtečky) už dávno nevídaná a nepředstavitelná.

Ještě v minulém roce poskytovala Městská knihovna Kynšperk nad Ohří odbornou pomoc čtyřem obecním knihovnám – v Citičích, Dasnicích, Šabině a Libavském Údolí. Nakoupila pro ně z jejich finančních prostředků knihy, zkatalogizovala je, zabalila a poté jimi knihovnice naplnila batoh a na zádech odvezla autobusem do příslušné obce. Tam batoh vyložila a naplnila jej zase knihami, které tamní čtenáři vrátili, a stejným způsobem dopravila zpět. Letos už pomoc oněm čtyřem obcím převzala Městská knihovna Sokolov, nicméně alespoň pro představu, o jakou obětavost a nadšenectví ze strany kynšperských knihovnic šlo, si ještě řekněme, že chod celé knihovny zabezpečují pouze dvě pracovnice – jedna na celý úvazek a jedna na úvazek částečný. Klobouk dolů, chce se dodat. Tím ovšem jejich činnost jaksi „navíc“ vedle vlastního půjčování knih nekončí. Stejně jako ve Veselí nad Lužnicí i tady se v podobně stísněných podmínkách

věnují zejména dětským čtenářům, neboť ti dospělí sice do knihovny chodí jak pro knihy, tak na internet, ale o literární akce zájem moc nemají. U dětí se naopak těší velké oblibě především celostátní akce *Noc s Andersenem*, která, viděno zvenčí, může být považována za poněkud „provařenou“ jako řada jiných akcí konaných „na přání shora“. Nicméně pro čtenáře knihoven na malých městech má možná větší kouzlo i dopad než ve městech velkých, kde je celá řada možností, jak se zabavit, ale nezavádít přitom o knihu. A tak v Kynšperku nad Ohří děti zasazují v zahradě za knihovnou každý rok „na Andersena“ strom zvaný *pohádkovník*, absolvují bojovou hru, putují na zámecký vrch, kde straší, poznávají zákulisí kina, aby věděly, jak se promítají filmy, přečtou si nahlas některou z Andersenových pohádek a nakreslí k ní ilustrace, večer si pak udělají módní přehlídku v pyžamech a na dobrou noc ve spacácích mezi regály knih si čtou dětské horory, aby se prý „krásně bály“.

Knihovna také pravidelně spolupracuje se zdejší základní školou a připravuje pro děti besedy na různá literární témata, např. o poezii, dívčích románech, sci-fi žánru či konkrétně o Julesi Vernovi, a také spolupracuje s místní střední školou a učilištěm. Pro učně a studenty zase organizuje přednášky a besedy v rámci výuky českého jazyka a literatury. Stejně tak další celostátní akce *Týden knihoven* (koná se obvykle první týden v měsíci říjnu) dominují dětští čtenáři – ať už jde o různé literární, výtvarné a vlastivědné soutěže či o populární *provázkiádu* (čtenáři vyjadřují svůj vztah ke knihovně tak, že navazují různé dlouhé provázky, které si přinesou, nebo dostanou na místě, výsledek navazování se pak změří a knihovna, která navázala nejdelší „provaz“ vyhrává) a turnaje v pexesu a Člověče, nezlob se! Podle Ireny Zolotarové by přílišné zahlcení dětí literaturou nefungovalo, proto je potřeba „natáhnout“ je do knihovny na něco jiného a teprve pak jim nenápadně „podstrčit“ knihu. Vedoucí kynšperské knihovny má však ještě jeden velký sen: v přízemí bývalých jeslí, které je nyní prázdné a které se město marně snaží už několik let komerčně pronajmout, by pro děti ráda zřídila nekomerční výtvarnou dílnu. Přejme jí, ať se jí to podaří.

Svatava Antoňová

FRANCOUZSKÉ OKNO

O FRANCOUZSKÉM KULTURNÍM ŽIVOTĚ REFERUJE LADISLAVA CHATEAU

Smrt zabírá ve fantazii příliš mnoho místa

Dnes je den zemřelých a všech jejich dušiček děti i stařeny svítilny staví a svíčky na každý hrob katolický závoje babiček na nebi mraky jsou jako kozí bradky (...)

Guillaume Apollinaire: *Rýnská podzimní* v překladu Karla Čapka

Léto skončilo. Roční doba se vrací; mokrý podzim, deštivé dny, všechno zešedlo. Nastal čas Dušiček. *Když jsem v den tvého pohřbu vycházela ze hřbitova, věděla jsem, že se tam budu vracet často*, napsala ve své útlé knížce *Kratší než vzdech* francouzská spisovatelka Anne Philipová, vdova po Gérardu Philipovi. Dnes, kdy je zakázáno stárnout a přítomnost smrti je patrna jen z televizních seriálů a z reklamy na životní pojištění – úsměv Colgate a silikonové ovládly svět –, kdy se pěstuje kult nesmrtnosti a věčného mládí, neboť ten nejlépe odpovídá požadavkům tržní ekonomiky, nám, slovy Jaroslava Vrchlického, *dušičkový rozplakaný den připomíná, že mnoho nesmrtelných děl vzniklo*

z bolesti a smutku ze ztráty blízké milované osoby. Dokonce v tomto směru vznikly celé literární žánry: epitaf, skladba na počest zemřelého *tombeau* a jiné. Není básníka ani romanopisce, který by se nezabýval pomíjivostí života. Jedny smrt inspirovala, jiné zablokovala; Mallarmé se marně pokoušel napsat *tombeau* na smrt svého syna; smrt inspirovala Baudelaira k napsání slavné básně *Zdechlina: Tvar a podstatu svých lásek chovám v duši, / i když se bédně rozpadly*. A sochař Ligier Richier vytvořil vzácnou náhrobní sochu vévody Reného de Chalona, kde smrt podává jeho srdce Bohu (kostel Saint-Étienne v lotrinském městě Bar-le-Duc). Smrt znepokojuje, jen v dobách štěstí je nám lhostejná.

V roce 1990 poprvé vyšla ve Francii v nakladatelství *Paroles* Horay kniha *40 spisovatelů hovoří o smrti* spoluautorů Marcela Bisiauxe a Catherine Jajoletové; čtyřicet významných autorů se nehledanými slovy a s humorem vyznává z toho, co pro ně znamená slovo *smrt*. Pro čtenáře Tvaru se o některých z nich zmíním. Brazílský spisovatel **Jorge Amado** (1912–2001), autor *Země karnevalu* či románu *Kakao*, vypravuje, jak jednou na Silvestra se s přáteli dobře bavil; vyprávěli si veselé historky a vtipy. *Jeden z nás* – popisuje Amado – *básník, bylo mu tehdy pětáctýřicet let, se smál a smál až k slzám, nemohl přestat. Najednou přestal. Byl mrtev. Tomu říkám šťastná smrt*. A dodává: *Přál bych si, aby i moje smrt byla tak veselá*.

foto Štěpánka Krčmářová-Borýsková

Klaus Rinke, *Voda*, pocta Gastonu Bachelardovi, Lusigny-sur-Barse

Žádné smuteční obřady, žádný epitaf! Melancholie není moje gusto. Nakonec uvádí Amado jinou životní epizodu: *Jednou u nás zazvonil telefon, kdosi nám chtěl prodat místo na novém hřbitově. Překvapilo mne to. Volající řekl: „Za života musíte myslet na svoji smrt.“ Moje žena mu odpověděla: „My na ni nemyslíme a nic si nekoupíme.“* (Amado byl pohřben na zahradě svého domu v Salvadoru.)

Psychoanalytička a spisovatelka bulharského původu **Julia Kristeva** (1941), autorka četných knih o sémiotice (česky vyšla její díla *Jazyk lásky* a *Slovo, dialog a román*, v roce 2007 pak Kristeva obdržela Cenu Nadace Dagmar a Václava Havlových Vize 97), říká: *Je to zvláštní, ale nebojím se smrti, zároveň však přiznává, že pomyšlení na smrt jejich blízkých ji děsí*. Psychoanalytička považuje smrt spíš za *narcistické zranění; už nedokončíme to, co jsme chtěli, naše*

seberealizace, tížádosti končí... Kristeva je zároveň přesvědčena, že velcí myslitelé jako Lacan, Foucault či Barthes, ti všichni, více či méně vědomě, si sami zvolili svoji smrt. A proto, jak říká, *způsob, jakým umíráme, je už obsažen v našem stylu života a ve smyslu, který životu dáváme*.

V jižní Francii a ve Španělsku je pohřeb slavnostní příležitostí vidět přátele, příbuzné, které jsme dlouho neviděli, každý je zván na večeři, na oběd, u kterého se vzpomíná; *pamatuješ, tehdy... vzpomínáš...* Na jihu Francie v Saint-Tropez prožil část svého života i básník a dramatik **Jean Tardieu** (1903–1995), autor básnických knih *Une voix sans personne* (Hlas bez nikoho) či *Le Témoin invisible* (Neviditelný svědek) a mnoha dalších významných děl; čeští čtenáři znají výbor z jeho poezie *Mezi dveřmi a oknem*. V knize *40 spisovatelů hovoří o smrti* považuje slavný dramatik *smrt* za velké slovo, které ve fantazii zabírá příliš mnoho místa. Tardieu se tehdy autorům knihy svěřil se svým přáním: *Byl bych nejraději, kdyby můj popel byl vhozen do moře...* Zdá se, že toužil splynout s vodou, podobně jako Bachelard, oprostít se od tíhy v průhlednou nehmotnost. A na otázku, kterou mu Bisiaux a Jajoletová na závěr položili – co by dělal, kdyby věděl, že mu zbývá čtvrt hodiny života –, odpovídá Tardieu se smíchem: *Vybavuje se mi jeden skeč. Lékař vyšetřuje poslechem staršího muže. Jeho žena se ptá: „Tak co?!“ Lékař na to: „Víte, i to nejmenší vzrušení by pro něho mohlo být smrtelné..."*

na počátku byl obraz

Z hlediska „paměťových“ dějin neboli kultury „vzpomínání“, „lidových dějin“ (M. Foucaulta), „paralelní historie“ (M. Ferra) či „historiofotie“ (H. Whitea) nejsou historické filmy nějakým doplňkem historického bádání, nýbrž svěbytným pramenem. To platí také (a zvláště) o filmovém zobrazování středověku, který je třeba chápat jako vlivnou reprezentaci a zároveň jako kompletní obraz „úplně jiného světa“.

Představy dnešního „obyčejného“ člověka o soudobých dějinách jsou určovány svědectvími pamětníků, filmovými dokumenty, fotografiemi a značným množstvím rozmanitých pramenů. U středověku vyplňuje nepředstavitelnou propast v čase i prostoru vlastně především kinematografie, která zprostředkovává masám kontakt, obraz. Ve zmíněné ucelenosti nabízeného obrazu spočívá také její hlavní přínos. Jednotlivé fragmenty kultury středověkého světa jsou ve filmu sestaveny do velkolepé názorné mozaiky. Působivé spojení starého a moderního – tím působivější, čím více se nálepky „starý“ a „nový“ ukazují být relativními, zaměnitelnými – nadto zakládá celou řadu možností. Na jednom konci jejich spektra se dnes prosazuje zvláštní disciplína, v zásadě metoda hledání „nového ve starém“, archeologie – takto spíše medievalismus – médií.

Středověk byl pevně zakořeněn v archaické kultuře, v obrazovém způsobu vnímání. Svědčí o tom dokonce i některá literární díla, například Kosmas, autor nejstarší české kroniky (*Kroniky Čechů* – *Chronica Boemorum*), se vyznačoval velkým smyslem pro „tradiční“ obrazové líčení. S tímž způsobem vyprávění se pak setkáváme ještě v prvním

díle Vančurových *Obrazů z dějin národa českého* (1939). Faktem je, že Vladislav Vančura se ke Kosmovi programově hlásil jako ke svému vzoru; pokládal ho totiž za svého předchůdce, za básníka, který napsal dějiny českého národa. Kruh se však podivuhodně uzavírá jinou nespornou skutečností, a sice tou, že Vančura byl zároveň aktivním filmařem, režisérem a scenáristou a že se ve složitém díle budovaném na základě faktografické přesnosti rozhodl velmi důsledně využít techniku filmu, své „velké lásky, ve mnoha obdobích nešťastné“: „*Obrazy (...) jsou celé stavěny na principu filmové skladby. Jsou Vančurovým nejdokonalejším, vrcholným filmem, přestože jsou realizovány slovesně, literárně.*“

Před „epochou umění“, započatou v renesanci, neplnily obrazy ani tak estetickou, jako spíše kultovní a rituální funkci. A někdy dokázaly i pravé mediální divy. Vliv většiny chrámových obrazů byl nepochybně mocný, dalo by se říci masový. O středověkých iluminacích naopak platilo, že přístup k jejich fyzickým nosičům, a tedy rovněž k ideovým obsahům, mívál zpravidla jen velmi omezený počet lidí (což bohužel nezavinily důmyslné překážky v podobě tajemných labyrintů, ani

jedem napuštěné stránky knih). Velká úloha obrazového zpracování připadla záznamu pohybu – mj. i pomocí gest, která dnes už neumíme tak citlivě vnímat, ačkoli dědicem světa gest by do určité míry mohl být ještě němý film. Středověk znal nejrůznější cykly narativních obrazů. Za zmínku stojí např. slavná tapisérie z Bayeux, politicky angažovaná „obrazová kronika“ o vítězství Normanů u Hastingsu, navíc širokoúhlá (70 metrů krát 50 centimetrů) a vyšíta barevnými nitěmi, která „*vypráví epický příběh s takovou úsporností prostředků a s takovou soustředěností na to, co považuje za důležité, že konečný výsledek je mnohem impozantnější než realistické líčení našich válečných dopisovatelů a filmařů*“ (E. H. Gombrich), nebo kreslená Bible vytvořená pro Velislava, notáře Karla IV., tedy jeden z nejrozsáhlejších obrazových kodexů středověku (přes 800 perokreseb), dnes běžně a chybně popularizovaný jako „první český komiks“. Mimořádně pozoruhodným případem byl interiér kaple sv. Kříže na Karlštejně, „kinematograf“ Mistra Theodorika. Jednalo se o 130 deskových obrazů s polopostavami světců, soustředěných kolem velkého obrazu Ukřižovaného, a jejich funkčního zabudování do důmyslného systému osvětlení. Temný „*prostor kaple byl ze všech stran uzavřen drahocennými, lesklými hmotami veliké odrazivosti*“. Světlo mu dodalo skoro 600 voskovic. Výsledný efekt? Zázrak! V bezpočtu světelných reflexů „*se jako nehmotné přízraky vznášejí postavy světců a světíc*“, nebeští vojáci Kristovi. „*Nechybí tu však ani moment kinetický. Při sebemenším pohybu diváka pohnou se totiž všechny světelné reflexy na stěnách i na klenbě*“ (K. Stejskal). Theodorik tím také docílil

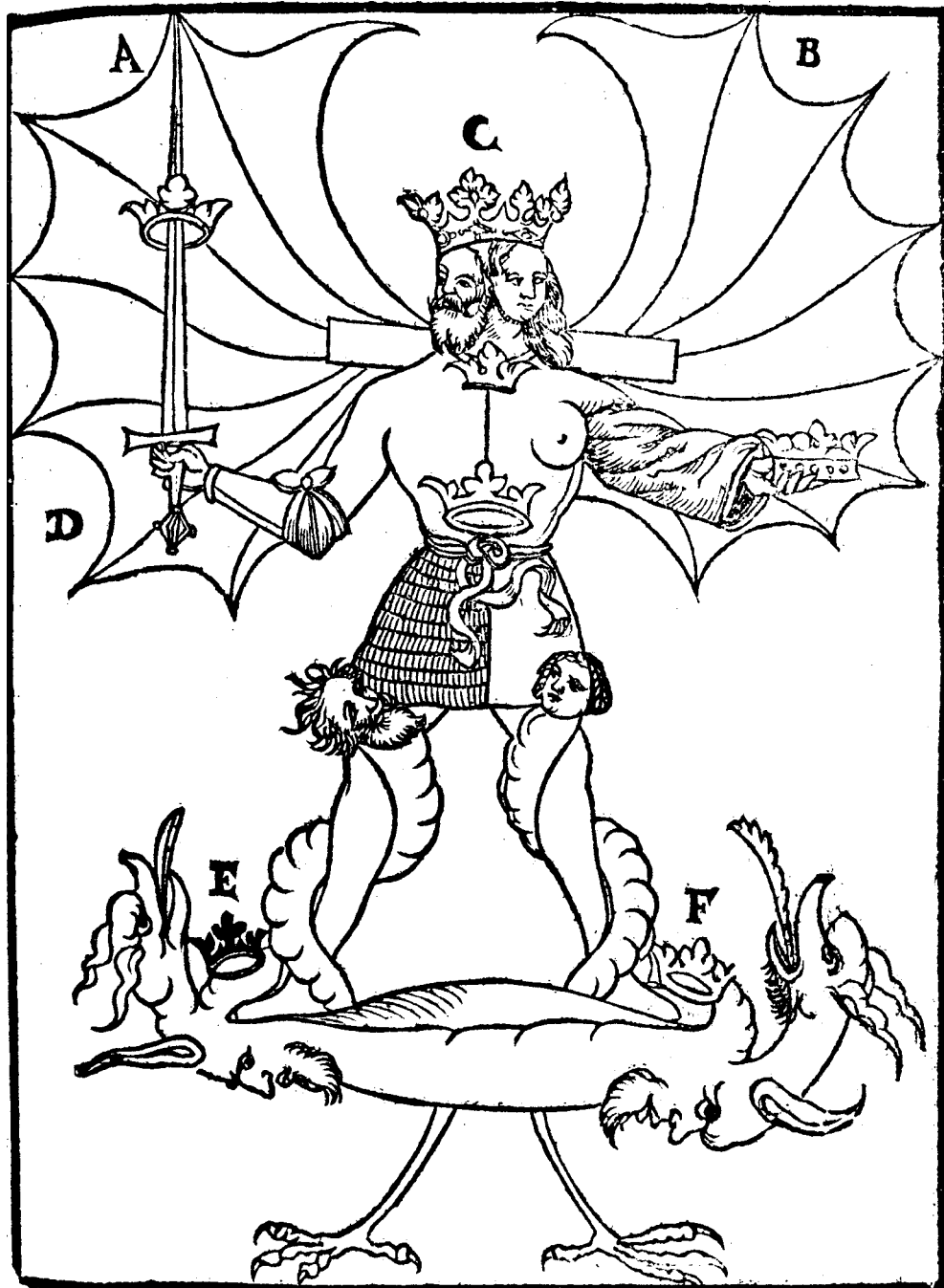
dojmu, jako by se zlatá klenba s křišťalovými čočkami, obrazy slunce, měsíce a hvězd, otáčela (prokazatelným vzorem bylo otáčivé nebe, které si ve svém trůnním paláci zařídil v 7. století perský král Chozroe II.). Mše v takto „obživlém“ nebeském Jeruzalémě (ten pozemský byl v Karlově době, jak nejlépe věděl kyperský – a jeruzalémský – král Petr, pro křesťany ztracen) musela být vskutku mystickým zážitkem...

Podle znění císařské listiny vyzdobil Theodorik kapli sv. Kříže jako „inženýr“ (termín se později stane téměř synonymem Leonarda da Vinciho). Úspěšná realizace technického vynálezu („ingenium“) založeného na světle a pohybu, dokázala autorovu výbornou znalost matematiky (náročné výpočty ploch a poměrů) i principů arabské optiky. Jednalo se vlastně o model světa, imitaci stvoření.

Podle Tomáše Akvinského „*vystoupilo vše bytí z Boha, z něho povstalo světlo, v němž vidíme jeho odraz*“. Bůh oddělil světlo od tmy (Gn 1,3–5). Stvořil život – pohyb (Gn 1,21–28; 7,21; 8,18). A stvořil člověka „k obrazu svému“ (Gn 1,26n). Na ilustraci Geneze ve Velislavově bibli vidíme Krista jako matematika a „dovedného stavitele“: v pravici drží kružidlo, jímž rozměřuje kruh s postavou znázorňující světlo a dvěma spícími postavami představujícími temnoty, zatímco v levici třímá váhy, jimiž určuje řád (míru) věcí. Zkrátka, středověký svět je prodchnut obrazy – nejen hmotnými, ale i mentálními (vidění, sny, podobenství) – vyvěrajícími z jeho ideové podstaty. Další už záleží na medievalistovi, na jeho pohledu, či spíše pohybu – který je opakem strnulosti...

Petr Kopál

OBRÁZKY Z PŘÍTMÍ ZÁMECKÝCH KNIHOVEN

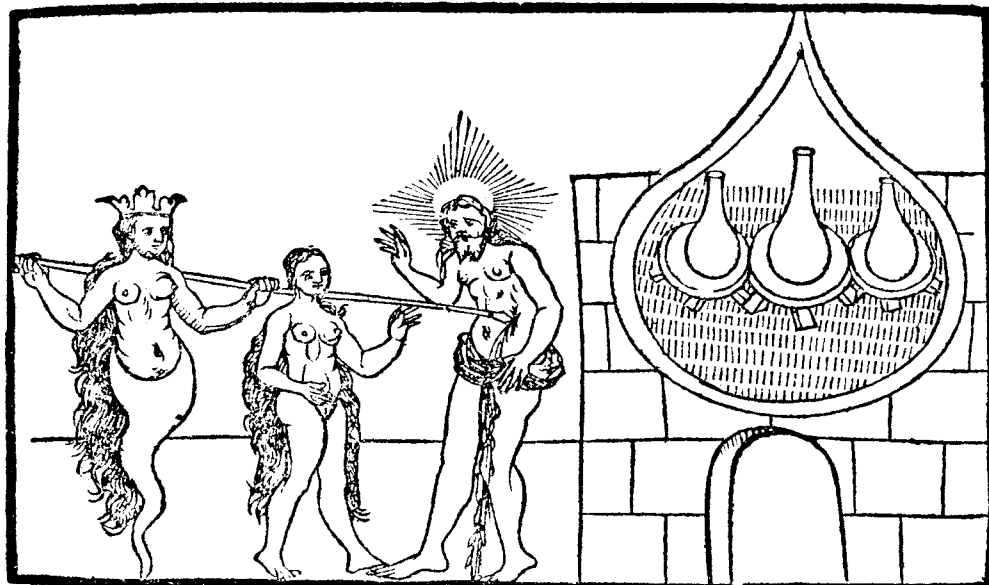

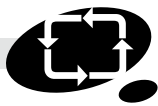
Cílem alchymistovy práce je dosažení „coniunctia oppositorum“, sjednocení protikladů, které je symbolizováno spojením krále a královny či „hermafroditem“, nepohlavní či nadpohlavní bytosti, která je zpravidla zobrazovaná jako tělo se dvěma hlavami, krále a královny. Hieronymus Reusner

AURUM NOSTRUM NON EST AURUM VULGI

„Kámen se objevuje v nejrozmanitějších barvách, jaké si jen umíš představit. Stane se citronově žlutým, zeleným, červeným, ačkoli ne správně červeným, žlutým, azurovým a oranžovým, dokud všechny tyto nekonečné barvy nepřemůžeme suchem a horkem a ony se neskončí v krásné, zázračně žltobílé... Z ní se po té silným a dlouhým vařením konečně stane žlutočervená a posléze lakově červená barva, a v ní se Kámen ustálí...“ Kámen, hýřící barvami pavího chvostu, o kterém se zmiňuje starý alchymistický rukopis, je Kámen mudrců, umožňující údajně proměnu obyčejného kovu ve zlato. Podle alchymistů byly síra, extrahovaná ze zlata, a merkur, vydobytý ze stříbra, základními fermenty, které tvořily látku budoucího Kamene. Alchymisté tuto látku nazývali slovem *Rebis*. Podle jedné z interpretací se jedná o slovo utvořené z latinského *res* – věc a *bis*, které by značilo dvojnásobek, tedy „jednu věc ve dvou“, symbolizovanou spojením zlata a stříbra, kterým odpovídaly planetární symboly Slunce a Luny. Podle jiných interpretací nederivuje *Rebis* z latiny, ale připomíná svojí etymologickou strukturou staroegyptské *Re*, Ra – Slunce, a *Is*, Isis – Měsíc.

„*Oportet operatore interesse operi*“ – operátor musí být přítomen „uvnitř“ svého díla. Ryzost zlata, jež chce získat, je analogická ryzosti jeho srdce. Pouhá práce s materií nemohla přinést výsledek. Alchymisté naopak věřili, že „*člověk ztratí vědění, pokud ztratí čistotu srdce*“. Proto může být alchymie také chápána jako jedna z tajných věd, které usilovaly o proměnu člověka v harmonickou bytost. Neudívá nás proto, že v tomto století alchymie zaujala i moderní psychologii. C. G. Jung soudil, že alchymisté promítali do pojmenování jednotlivých fází alchymického procesu představy zakotvené v kolektivním nevědomí. Laborant měl během experimentu určité psychické prožitky, které se mu ale jevily jako skutečné obsahy chemických procesů. Zůstalo mu přirozeně utajeno, že ve skutečnosti to, co prožíval, nesouviselo s poznáním hmoty jako takové, ale s projekcí obsahů, ukrytých v jeho vědomí. „Tajemství“ alchymie souviselo s tím, že alchymisté o podstatě hmoty měli jen tušení, a proto ji popisovali obrazně. Skutečný kořen alchymie Jung spatřoval v zážitcích-projekcích jednotlivých badatelů. Proto se v alchymistických spisech hovoří o *chemické svatbě*, Červeném

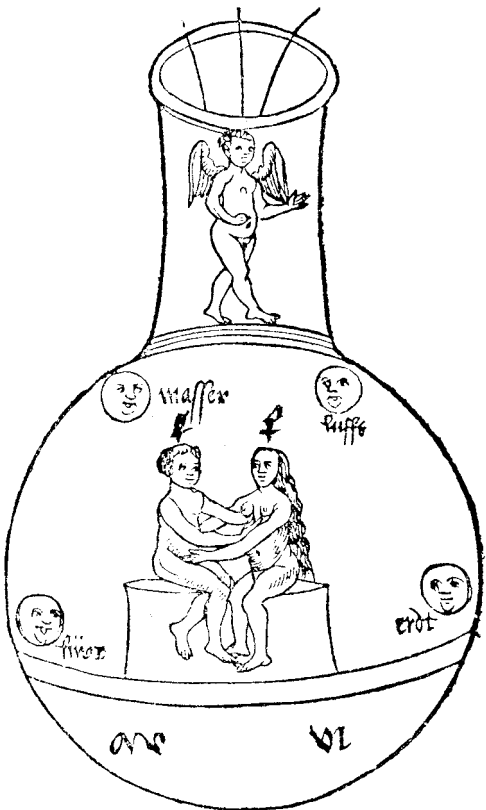
autor quijota ivan matoušek /18

LIV. Svůdce slečny Rodríguezové utekl z obavy před tchyní do Flander. Vévoda rozhodl, aby se místo něho s Quijotem utkal gaskoňský lokaj Tosílos. Na kolbišti měl dokázat, že si dívka zneuctění vymyslela. Zatímco Quijote netrpělivě očekával klání, Sancho Panza, výkvět a zrcadlo ostrovních vládařů, vracející se ke svému pánovi, potkal cestou ve skupině německých poutníků, prosících zpěvem o almužnu, svého souseda ze vsi, kramáře Maura Ricota. Ten si mu stěžoval čistotu kastilštinou bez maurského přízvuku, že na příkaz krále, pronásledujícího jeho nešťastný národ, mezi prvními opustil milované Španělsko. Zároveň ale vnímá vypořádání Maurů jako znamenité rozhodnutí a boží vnuknutí, jelikož mezi Maury nejsou jen upřímní křesťané a král si nemůže hrát na prsou hada. V Německu se Ricote cítí svedněji. (Najal si dům blízko Augsburgu.) Do Španělska se každoročně vrací s žebrajícími poutníky, což je výnosné. Nyní si ale přišel vyzvednout poklad, zakopaný na bezpečném místě mimo ves. Potom chce jet do Alžírsko za manželkou a dcerou, aby si je odvezl do Německa. Sancho mu s pokladem odmítá pomoci i za dvě stě tolarů, protože nemíní pomáhat královým nepřátelům a o peníze nestojí. Ricote se podivil, když mu Sancho řekl, že nestál ani o vládu nad ostrovem. Především však považoval za nesmysl, že ostrov Barataria není obklopen mořem. Sancho ještě Ricotovi vyprávěl, jak celá vesnice litovala jeho krásnou dceru, když s mat-

merkuriáši, Havraní hlavě, prvotním vejci, dokonalé nádobě. Symbolice alchymistických spisů nelze upřít zvláštní poetické kouzlo, které v našem století obdivovali surrealističtí umělci. Lze je do určité míry charakterizovat slovy latinskoamerického spisovatele Garcíi Márqueze jako kouzlo „prorocství, která je nutno šifrovat, aby nevyvrátila sama sebe“. Symbolickou formu alchymistických spisů však sami alchymisté vysvětlovali nutností skrytí důležitá tajemství před nepovolanými zraky, aby nedošlo k jejich zneužití.

Luboš Antonín

Podstata myšlenek o „sjednocení protikladů“ jako cíli alchymistovy práce leží ve starobylé představě o dvoupohlavnosti věcí a vede k představě antropoida, celistvého člověka, původního člověka jménem Adam Kadmon. Podmínkou zdaru při alchymistově práci je dosažení vlastní vnitřní jednoty: „Nikdy nevytvoříš jednotu z ostatních věcí, pokud předtím sám nedosáhneš jednoty!“

kou a strýcem (ryzím Maurem) odcházela do Alžírsko. Mnozí by ji nejraději unesli, ale báli se protivit královu rozkazu. Petr Gregorio, bohatý zemanský syn, který ji nejvíc miloval, po jejím odchodu rovněž vesnici opustil.

LV.

Sancho, který kvůli zdržení s Ricotem už toho dne nestihl dorazit do vévodského zámku, spadl i s oslem při hledání co nejpočetnějšího místa na spaní do jámy mezi starými stavbami. Naštěstí se ani jednomu nic nestalo. Quijote by byl na Sanchově místě šťastný z nového dobrodružství, zatímco on si představuje, že jednou jeho kosti lidi poznají jenom díky kostem jeho věrného osla, neboť vylézt ven po kolmých stěnách nebylo možné. Druhý den ale objevil boční chodbu. Tou se asi po půl míli dostali do jiné jámy, poblíž které se Quijote zrovna připravoval na blížící se klání. Jakmile uslyšel kohosi v jámě prosit o smilování, zavolal do ní: Mým povoláním je pomáhat potřebným na tomto i onom světě. Sancho nepochyboval, že je to hlas Quijota. A když zahýkal osel, nepochyboval již ani Quijote, kdo volal o pomoc. Po velké námaze mnoha lidí, které ze zámku přivedl, se pomocí lan podařilo Sancha i osla z jámy vytáhnout. Vévodským manželům pak Sancho vyložil, proč s vládařením skončil a přechází opět do služby ke Quijotovi.

LVI.

Na nevidané klání Quijota s Tosílem se sjelo velké množství lidí z okolních vsí. V případě Quijotova vítězství si Tosílos musel vzít dceru paní Rodríguezové. Vévoda nechal bojujícím odstranit hroty z kopí, jelikož souboje jsou porušením výnosu Svatého Koncilu. Jakmile však Tosílos vjel do kolbiště a spatřil na galerii dueň slečny Rodríguezovou, byl natolik omámen její krásou, že se prohlásil za poraženého a okamžitě se s ní chtěl oženit. Sňal hledí, čímž podvod prozradil. Quijote ale matce a dceři vysvětlil, že proměna pravého manžela v Tosíla je dílo zlých kouzelníků. Sancho připomněl, jak předtím proměnili Zrcadlového rytíře v bakaláře Sansona Carrasca (viz **XIV./2**). Slečna Rodríguezová ostatně neměla nic ani proti svatbě s lokajem.

LVII.

Když Quijote opouštěl zámek, vévodkyně odevzdala Sanchovi psaní od jeho ženy a ten posmutněl nad tím, jak již jsou všechny představy a touhy manželky a dcery vládaře ostrova bezpředmětné. Zato od správce dostal dvě stě zlatých dukátů. Rozpustilá Altisidora pro Quijota naříkala dlouhou básní s refrénem:

Uprchlý Eneáš, krutý Virene,
ďábel buď s tebou! Vyhlad' tě z kořene!

Ve verších ho obvinila, že jí ukradl pruhované podvazky. Sancho svého pána ujistil, že o podvazcích nic neví. Vévodkyně se divila, proč o tomto žertu nebyla předem zpravena. Vévoda tomu nasadil korunu, když Quijota vyzval, aby podvazky vrátil. Quijote mu vysvětlil, že Altisidora mluví jako nešťastně zamilovaná. Vévoda ho požádal, ať tedy jede, aby zde již nerozněcoval oheň v srdcích dívek. Altisidora se omluvila, jelikož si v roztržitosti nevšimla, že má podvazky na sobě. Quijote zamířil se zbrojnošem k Zaragoze.

LVIII.

Cestou potkali odpočívající sedláky. Pod bílými plachtami ukrývali jezdecké sochy sv. Jiří probodávajícího draka, sv. Martina dělícího se o plášť se žebřákem, patrona Španělska sv. Jakuba Maurobijce a z koně padajícího sv. Pavla, které převáželi do vsi na oltář. Quijote poučil Sancha, že se jedná o nejlepší potulné rytíře božského vojska. Oni dobyli nebes silou svých paží, zatímco já dosud nevím, čeho dobývám svým utrpením. Když

se se sedláky rozloučili, Sancha napadlo, že toto bylo neklidnější dobrodružství, jaké se jim na jejich pouti dosud přihodilo. Potom z rozpustilosti Altisidory usoudil, že ji musel Amor řádně ranit, aby se zamilovala do jeho pána, protože hlavní podmínkou lásky je krása. Já dobře vím, připustil Quijote, že na pohled nejsem hezký, jenomže existuje nejen krása tělesná, ale i duševní. Člověku stačí nebýt obludou, aby byl díky své duši velmi milován. Za těchto řečí vjeli do lesa, ve kterém potkali dvě pastýřky. Ty je pozvaly mezi své druhy a družky, již opustili nedalekou ves, aby uprostřed krásné přírody společně utvořili novou Arkadii. Quijota už všichni znali z jeho historie. Po hostině, kterou na jeho počest uspořádali, k nim promluvil o nevědku. Za sebe řekl, že nemůže-li nějaké dobrodiní oplatit, alespoň po tom touží a veřejně to hlásá. Ostatně ve vztahu k Bohu, dárci největšímu, nezbyvá člověku nic jiného než projevovat vděčnost. Quijote se nicméně rozhodl, že na královské silnici do Zaragozy vyhlásí zdejší pastýřky za nejkrásnější na světě, pochopitelně vyloučí-li nevyrovnatelnou Dulcineu. Když ale tak učinil, vzápětí jej i Sancha málem ušlapalo stádo býků. Jakmile se vzpamatovali, ani se s napodobenou Arkadií nerozloučili a zahanbeně pokračovali dál.

LIX.

(Cervantesovi se při psaní této kapitoly dostalo do rukou Avellanedovo pokračování Quijota, vydané v Tarragoně r. 1614.)

Já, o jehož slavných činech jednají knihy, jsem byl dnes ráno podupán kopyty hnusných zvířat, nařikal Quijote, zatímco odpočívali pod stromy u pramene. Aby se jeho zármutek zmínil, měl si Sancho vyplatit pár set ran. Ten řekl, že má dobrou vůli Dulcineu vysvobodit. Osvěžení spánkem dorazili večer do hospody, v níž dostali pokoj k přenocování. Hostinský jim sliboval mnohem víc druhů jídel, než mohl nabídnout. Přes tenkou přepážku slyšeli ze sousedního pokoje dva šlechtice (dona Jeronyma a dona Juana), kritizující druhý díl Dona Quijota, plný nesmyslů. Přesto jej chtějí číst dál. Líbí se jim, že v něm Quijote vystřízlívl z lásky k Dulcinei. Jakmile to Quijote uslyší, zvolá pln hněvu přes přepážku, že Dulcineu milovat nikdy nepřestane. Kdo nám to odpovídá? ozve se za přepážkou. Kdo jiný než don Quijote de la Mancha, odpověděl Sancho za svého pána. Oba šlechtici měli velkou radost, že se mohou s živým Quijotem, severní hvězdou potulného rytířstva, seznámit. Požádali ho, aby posoudil pokračování svých dobrodružství, sepsané aragonským autorem. Krátce v knize zalistoval a hned jim ji vrátil. Řekl pouze, že si všiml několika chyb v předmluvě a že se žena jeho zbrojnoše nejmenuje Marie Gutiérrezová, nýbrž Tereza Panzová. Sancha více pohoršilo, že jej aragonský autor líčí jako přihlouplého žrouta. Oba šlechtici pozvali Quijota k sobě do pokoje na večeri, kde jim vyprávěl o proměně Dulciney a co ho potkalo v jeskyni Montesínové. Juan věřil, že pravý Quijote a Sancho jsou ti, o nichž píše Cide Hamete Benengeli, jen by si přál, aby se Quijote začel do svého pokračování, jelikož chtěl vědět, co ještě namítne. On však prohlásil, že si nepřeje, aby se Aragonec těšil myšlenkou, že byl čten i skutečným Quijotem, neboť věcem nemravným, hrubým a hloupým se mají oči i myšlenky vyhýbat. A když se od Juana dověděl, že Quijote, ať je to kterýkoliv z nich, byl v Zaragoze na turnaji, rozhodl se, že do Zaragozy nevkróčí, čímž celému světu odhalil, že není oním Quijotem, o kterém v pokračování prohaný autor mluví. Juan mu to schválil a upozornil ho, že je též turnaj v Barceloně, takže se rozhodl vyrazit tam, aniž by o Zaragozu vůbec zavádil. Ráno zatůkal na přepážku a se svými hostiteli se rozloučil.

(pokračování příště)

Nový akademický slovník češtiny z roku 2005 zachycuje slova jako outsourcing nebo outdoo-rový. Nenačtete v něm ale, mezi nimi, výraz outlet. Těžko říct, čím to je – do Česka trojice slov, která sice začínají na out, ale jsou in, přicházela prakticky zároveň. Snad by to mohlo vést v tom, že slovníky se tradičně stavěly na výpiscích. Nejprve z krásné literatury, pak i z méně krásné, vždycky z literatury odborné, později taky z velké části z novin a časopisů (a samozřejmě ze starších slovníků, ale to se bere za tak samozřejmé, že se o tom ani nemluví). Slovo outlet má asi tu smůlu, že se mu v dostatečné míře nepodařilo proniknout do médií. Viset někde v reklamním štítu, to nestačí. Někdy ani být denně na očích nestačí... To se může stát, že posbíráte z novin a z knížek a z internetu sto milionů slov a zjistíte, že v tom stomilionu není jediná malá pleťtýnka, se soli s mákem. Denně to slovo čteme někde v pekařství (i když ne v celém Česku), ale pořád to nestačí... A slovo outlet zase čteme především na vývěsním štítu: a z těch dělají výpisky jen velmi zapálení lingvisté-neologové.

Co to tedy outlet je? Outlet je americký vynález. Označují se jím obchody, kde se, většinou po sezóně, prodávají s vysokými slevami značkové výrobky. Můžeme vidět outlet se zbožím značky Nike nebo třeba Adidas. Anebo i outlet se sportovním zbožím, kde najdete tyhle značky obě a kopu dalších navrch. Na jednom místě, řekněme na hlavních třídách či v obchodních centrech, prodáváte zboží na nadcházející sezonu, s brutální přírůzkou za aktuálnost pro ty, kteří chtějí být in a opíci se po žurnálech. Někde stranou v outletu pak trochu míň, ale pořád slušně vyděláváte na těch, kterým nevadí být tak trochu out. Nebo kteří dobře vědí, že i ti, co se domnívají být in, jsou ve skutečnosti pár let za opicemi z Paříže a Londýna.

Mě se to ovšem donedávna příliš netýkalo, snad až na zájem o to, co je a co není ve slovnících. Vlezl jsem do takového obchodu jednou, zlákaný fešáckým tričkem za výlohou. Uvnitř jsem zjistil, že cena zlevněného výrobku je pořád několikanásobkem toho, za kolik si člověk může koupit tričko, aniž by ho přestali považovat za rozumného, a zas jsem mazel. Nedávno jsem ale objevil, světe div se, Knižní outlet. Samozřejmě znám firmu Levné knihy, ale to jsou prostě jenom levné knihy. Kdežto tohle je outlet. A jak hlásá cedulka na dveřích, odpovědnou vedoucí tu dělá Agnesa Burdová, dozajista z přízně, čtenáři Tvaru oplakávaného, Aloisa Burdy.

Navštívil jsem tedy Knižní outlet a – byl jsem zklamáný. V obyčejných Levných knihách najdete spousty balastu a kalendáře a kuchařky, podle kterých nikdo nevaří, ale leckdy taky skutečně cenný kousek. A to nemluví o klasičcích, na které už vypršela práva, takže je Levné knihy uvádějí ve své vlastní brožované řadě, ale i o docela nových původních i překladových knihách z produkce leckterého nakladatelství. V Knižním outletu (patří někomu z Krnova, zvláštního do centra knihkupeckého podnikání) je téměř výhradně balastík.

Jsou nakladatelé, kteří Levným knihám dodávají svůj přebytek. Jiní by to nikdy neudělali, že takový podnik podle nich kazí trh. V Knižním outletu to vypadá, že se posbírá, co se dá, a pak že je jedno nakladatelství, které své přebytky vyrábí přímo pro něj. Jak ale, když nepočítáme takový zvláštní případ, vzniká nakladateli přebytek? Neodhadne čtenářský zájem. Což ale neznámená, že špatně odhadne, kolik knih by se mohlo prodat. Špatně odhadne, kolik by se jich dalo prodat, než bude potřeba je nahradit na knihkupeckých pultech novými. To je ta permanentní revoluce, do které jsme dorostli. Vše se musí neustále měnit nebo aspoň obměňovat, v jakémkoli odvětví lidské činnosti jsou neustále nezbytné reformy. Z knihy se stává sezonní zboží. Náklad, který by se prodal za deset let? Co s tím, prodat se musí letos, později nebude šance.

Paralela s hadříky – toho se outlety týkají nejčastěji – je jaksí nasnadě. Pro mě je ale kniha zboží poněkud jiného druhu, tak trochu živý organismus, o který se musí pečovat; je mi to líto, ale Levné knihy i Knižní outlet mně připomínají úplně jiný zvláštní druh obchodu: nucený výsek.

Gabriel Pleska

jana šilerová

role: vedlejší

epizoda číslo jedna: sladkosti

v očekávání:
signál deziluze

(doufáš: co si přeju to se nikdy nestane)

tajená adorace ticha
plážové lehátko připomíná jazyk –
svinutá nepatřičnost

beng! přebytky vteřin sáhly na hrud'
beng! kousek králíka usedl v oku beng! v koutku cosi lechtá
chmýří, dva malachity
k pasu
shrnutá peřina

otoč se z profilu:

sedmnáct veršů malé usrknutí plus modrá čelenka –
naivní exkurze v propadavé plytko
tu máš ty jelimánku:

Ingeborg, do hlavy bosá

epizoda číslo dvě: vzdálenosti

nevím kde jsem se narodila
nebyl to dům
dvorek
ne sad
dvorek
s jedním stromem
(modlím se za jilm)
zaléval se nepravidelně
dívkám pod ním padala ramínka
ach, Ingeborg
nedosaháš – –

dálka je ošuntělá a přehnutá v půli
a odražená slova
úží perspektiva

epizoda číslo tři: doznání

nohama
usmýkaná noc, prostota bdění:

co dokážeš, co?

pod jazykem kostku cukru
sotva zdržíš

psům, matce
oblině tvého prskajícího pytydepe
tohle je zpověď'
meine Liebe
šterku a bahnu uvízlému mezi prsty

vyzkoušej něco:

když přimhouříš oči
strach zhedvábní
a sune se pomaleji

vzájemné působení světla a látky

podržíš si mě
trochu stranou
svět ústí zešíkma
ty v něm
tak jak ses nikdy neviděl

čelo na skle
v kůži kousek nebe
tu zamrazilo, snad vysrážená mlha

tys blízko

překvapivě, sám

malá

zapraskalo
a –
nezbýlo tam téměř nic
jen kuřnato
a masíto
a ona, tak trošku tichá

tak trošku malá
dokonale rozvětvená
pravá paže
náušnice
šíje
prach

vezmi kus chleba
zabijeme prase

hadice, voda, ruce
(myslela, byly to ruce)

tak znovu:
hadice, voda – –

boty!

myslela, pojd':

podřízneme ten strach

a ty

probudit se
v rozporu touhy
tři rohlíky, sto letokruhů
pel na předloktí
nesmyješ kde není
v ruletě skáče
netopýr a ty
mačkáš tu velikou věc do ruličky
voláš město město!
skoro mít ráno
jen kdyby se chtělo ale smrt ne a ne
nebere na římse noci
dva prstní články
přetlačují dech
tmou – – ty nebo já

slepotu svádíme
k úlitbě
hmatu

město

škvírou mezi
pravou částí záclony
a levou částí záclony:

myslet si polokruh

mokrou dlažbou

doprava k lékárně
doleva k řezníkovi

v podloubí oči prsty
raz dva tři stehenní kosti

není to moc

půl plíce a jedna bílá krvinka

ve frontě podupávat
(dočervena mrazem)

přes ulici:

hejno tuňáků v oleji
předklonilo trup
až pod nehty

adaptace na tmu

a co je vůbec
život jednoho:

židle u stolu
promáčkнутý sedák
či snad hrnek s modrým květem
v krabičce ostropestřec, máta

nebo ty tiché ruce
kterýmas živila
zvedala
držela zpříma

anebo lůžko nasáklé bděním
prostřeno pro všechny
co znají cestu popaměti
a tamhle –
hladina tvého čela

to musel přec být život:
hřeben
tvé vlasy, pak tvé čelo
urovnaná tma – –

dál nedohlédnu

cirkulace

z okapu
únor:
visatec

připomněl mi toho pána
dneska ráno
nemoh dosáhnout nemoh se zachytit
a když sebou přeplněná tramvaj škubla
upad
normálně upad
lidi koukali jinam
do dveří vešlo jaro a nikdo to neviděl
bylo tam: trochu jsem roztáhla nohy
zalechtalo to

matka sedmibolestná mi podala drát
a tašku plnou kachliček
až dokrvácím můžu je vrátit na dopravní podnik
můžu taky podat stížnost
na toho pána co upad
a přitom mi roztrhl punčochy
vyhrnul sukni
otevřel zadek
a plakal že mu nikdo nepomoh

plakal jako dítě

foto archiv J. Š.

Jana Šilerová se narodila 17. 3. 1976 ve Vyškově. Vystudovala ekonomii. Příležitostně působí na různých literárních serverech, např. Totem.cz. Básně publikovala v časopise Host a na stránkách Nekultura.cz.

radek fridrich

NEBOŽKY

(z cyklu *básní*, 2009)

Plavební ulice v Děčíně (kabinetka Maxe Brauna aus Dresden, 1887)

Po levé straně dům se dvěma otevřenými okenicemi a s nápisem Zum goldenen Anker.
Chodci v pohybu tvoří stíny, ostře zachyceny jsou jen tři pózující děti.
Uprostřed mezi chlapcem s košíkem v pravici a čepicí na hlavě
a tím druhým, v kabátku a v kloboučku, stojím já, čtyřletá Elisabeth Kunte.

Vyjukané děvčátko na Hladovém kameni (snímek neznámého autora, 1892)

Sedím ve světlých šatečkách, nohy navlečené do tmavých, pletených punčošek.
Jé, jak kousaly, ale máma nakázala...
Za mnou, jak železné chřtány ryb se houpou nákladní čluny, před nimi lesk matného Labe.
Na kameni jsou vyryté letopočty, kdy bylo veliké sucho a voda klesla pod rysku kamene,
často jsem je obtahovala bahnitým klacíkem.
A ten bosonohý kluk v námořnické čepici, jo, ten s tím drzým kukučem, to je má dětská láska,
můj zmizelý Ferdi!

Bezejmenná

Ať si kdo, co chce, říká,
nežilo se mi s šedým mužíčkem zle.

Pravda v brlohu byl trochu nepořádek,
na popel i písek ve vlasech jsem si brzy zvykla.

On chodil v noci po lesích a přepadával
lidi ze vsi. Jídla a peněz jsme měli habaděj.

Jako panna jsem mu slíbila, že s ním
zůstanu do konce jeho života.

Jenže já, nána pitomá, netušila,
že ten hrbatej šmejd je nesmrtelný.

Kelnerka Petra

Objímat tu vypitou trosku otce,
hladit ty pařátovité ruce,
dotknout se těch starých, okrových nehtů.
líbat zbytek zčernalých zubů,
propadnout se do povislého břicha
až někam k páteři.

Myla jsem ho, když se pokálel,
utírala jeho pozvracenou bradu,
močící knot pohlaví držela nad láhví.

Proto jsem se stala řádovou sestrou,
ovšem jen na pár let,
se svým tělem jsem se nesmířila
a vrátila se zase do vsi.

Jsem ostráhaná, obarvená,
mám účes jako táta,
je ve mně hodně síly
a kluci se mě trochu bojí.

Zvu tě na drátěnku, Fremde,
na účet hospody.
Jo, ty nevíš, co to je,
no, přeci rum s octem,
dáš si?

Somnabulka

Často jsem mu vycházela v ústrety,
když svítil nad lesy.
Cáry mraků ho lítostivě halily.

*Lunče, měsíčku,
zachraň svou holčičku!*

Balancovala jsem na hřebenu střechy,
nadskakovala a chtěla se ho dotknout.

*Lunče, měsíčku,
zastav se chvíličku!*

Ráno jsem se probouzela s boulemi
na hlavě a odřenými koleny.

*Lunče, měsíčku,
vem si svou sovičku?*

Švarcka

Na vozíku táhne ke svému domku
shnilou zeleninu z trhu,
kavalkáda koček ji vybíhá v ústrety,
hladí je kosmatou rukou se zčernalými,
ulámanými nehty.
Na dálku je cítit prašivinou,
když s vozíkem odpočívá u cesty,
skoro splyne se stínem skal
a náhodného kolemjdoucího pokaždé
k smrti vyleká, když ji spatří,
oblečenou do černé zástěry,
na hlavě potrhaný šátek,
pod pasem řadu děravých, vějířovitých sukní,
pod nimiž se mihnou stará vojenská bagančata.
Švarcka, kdysi ztepilá kráska a pýcha vesnice,
dnes smradlavá, bídná žena, jejíž vraní oči
kdekoho uhranou.

Krevelka

tak mi říkal,
když mě zaříkával u studně.

Několik dní, několik nocí
čekal u mostu,
i v aleji připraven vyrazit na cestu.

Až jsem nakonec vyskočila
oknem z domu rodičů, jimž jsem
naškrábala kostrbatý vzkaz:

*Utekla sem s kamboutem,
nehněvejte se...
Vaše prokletá K.*

Hurena (v zákopech Ostfront)

Zjevovala jsem se všem chlapcům ze vsi,
když mysleli na tělo ženy.

Ve vojenských snech jsem se
klubala jako motýlka,
s plnými řadry, sněhobílými stehny
a medovým klínem.

Byla jsem poslední bytostí,
která se jim zjevila před smrtí.

Hureno, říkali, budu žít?

*Ano, staletí,
v mém obětí.*

Dcerasa

Toulala jsem se už od dětství
v roklině Suché Kamenice.
Muj fotr žral psy a já utíkala
před obrazy jejich mrtvol.

Ale stejně mě dostihly vidiny:
za packy zavěšená
psí těla, ze kterých se vyvrhovala,
střeva a žaludek, zlomilo hlezno a vyřízly oči.

Nejedla jsem to jejich vyběhané maso,
štítila se sousedů, kterým výpek tekł z koutků úst,
a uřezanými psími pruty se lechtali na ploskách.

Na just jsem si koupila obrovského leonbergera,
jenž se stal mým ochráncem,
před fotrem i dětskými posměváčky ze vsi.
S ním jsem pak konečně odešla do města
a byla šťastná.

Radek Fridrich (nar. 1. 12. 1968 v Děčíně) vydal sbírky básní *V zahradě Bredovských* (1999), *Erzherz* (2001), *Molchloch* (2004), *Žibřid* (2006).

Jeremiášův vztek

UKÁZKA Z ROMÁNU

Podle odvěkého božího záměru mezi nás smrtelníky čas od času sestoupí prorok, aby nám připomněl marnost našeho konání. Jenže stalo se, že Bůh jednoho dne zemřel, tiše a bez pozdravu se vypařil, protože lidstvo na něj zapomnělo – a svůj záměr už nestihl zastavit. Systém zvěstovatelů tedy běží dál, i když jeho tvůrce už dávno není a tyto zvláštní čisté bytosti tedy nemají pro koho pracovat.

A tak se narodí na tento svět Jeremiáš, osamělý smutný prorok bez Otce. Narodí se v malé zapadlé vesnici na konci světa, kde není komu, co a proč zvěstovat. Jeremiáš, boží sirotek, má na tomto světě svůj neuskutečnitelný úkol – přinášet lásku a čistotu, a nikdo už mu jej neulehčí: když v noci volá do prázdnoty nad sebou a prosí svého Otce o pomoc, odpovídá mu jen mlčení hvězd. A tak se malý Jeremiáš stane zlým a cynickým prorokem, který touží po troše lidské obyčejnosti, po všem, co člověka dělá nenávisnou a pošetilou bytostí. Jeremiáš je prorok – nihilista. A svět okolo něj... podivné místo, kde všechno je vždy a za všech okolností obráceně, než jak by odpovídalo pravdě lidského srdce.

Jednou ráno (myslím, že to byla neděle) mi přišel otec oznámit, že nás jedna důležitá osoba pozvala na oběd. Radost jsem z toho neměl, zrovna jsem se chystal strávit den meditací v zahradě, ale nemohl jsem ještě odmítnout. Ačkoliv oba dva byli nastrojení jako na candrbál, mně otec přikázal, abych na sebe hodil ty nejošuntější hadry.

„Ať to má hodně děr,“ řekl, „ať je to šedivý a roztrhaný. A pořádně špinavý. Jestli to je potřeba, můžeš se ještě vyválet v hlíně.“

A to už mě vedli jako boží ubožátko nahoru do svahu; ano tam, kde se nad naši vesnici tyčilo pozlátkové království marnotratníka Fáry. Jak jsem to ohavné prase nenáviděl! Ale byl jsem ještě příliš malý, než abych směl v takových věcech projevovat svou absolutní vůli. Šoural jsem se za otcem a Marií a vlácel za sebou svůj krucifix, který jsem už v poslední době jen zřídkakdy odkládal; tentokrát si ho otec doslova vyžádal jako nezbytný doplněk mého asketického hábitu.

„A moc nemluv,“ poučoval mě po cestě, „chovej se divně a buď i trochu vzteklej, když na to přijde, prostě buď takovej jako vždycky. Tentokrát se na tebe nebudu zlobit, když sem tam něco rozdupáš nebo popliveš. A ten kříž drž na vočích, aby byl pořádně vidět.“

To už jsme stáli před branou marnotratníkovy kýčovitěho hradu. Míř z kočičího zlata střežili z obou stran dva kamenní lvi, od nich se do nedohledna táhla odporná, zářivě bílá balustráda, odvěky laciný symbol zohatlictví. Otec chvíli bezvysledně volal, pak zazvonil na zvonek ve tvaru diamantu.

„Průmyslník Fára,“ ozvalo se po chvíli snad odněkud ze chřtánu jednoho z těch lvů. Otec se trochu nervózně představil a brána se zničehonic začala sama od sebe otevírat.

„No tohle,“ podivila se Marie (vzpomínám si, že jí to tehdy strašně slušelo; když jsem se k ní přitiskl, její tělo vydávalo tak vzrušující vůni, až mi zas pyjíček tam dole nadzvedával kutnu), „ta brána se snad otvírá sama!“

„Ženská nešťastná, co se divíš,“ odsekl otec, ale já viděl, že nad tím sám užasl, „to přece dneska není nic neobvyklého. Už brzo si to taky pořídíme. Je to normálně na dálkový ovládání, jako televize, no.“

Kráčeli jsme do vršku po dokonale udržovaném chodníčku, otec s Marií si div hlavy neukroutili, jak zírali po zahradě plné roztočivých zákoutí, která se podobala spíš zámeckému parku, ale mně z toho všeho bylo nanejvýš na zvracení. Umělé rybníčky s umělými čápy, cizokrajné dřeviny dovezené snad až odněkud z Prahy, dokonce bazén se skokanským můstkem... srdce se mi svíralo hrůzou z marnivosti.

Najednou se ozval zběsilý štěkot, po cestě se proti nám hnali dva obrovští černí psi. Marie vykvikla a začala couvat, otec uskočil a rychle hledal u cesty nějaký klacek, aby se mohl bránit. Jen já pomalu kráčil dál. Psi se přede mnou zastavili, chvíli ještě štěkali a vrčeli, až jim pěna litala od huby, pak si lehli k mým nohám a položili hlavy na pracky. Klekl jsem si k nim a pohládl je po velikých žíhaných hrbetech.

„Já to věděl,“ chechtal se Fára, spěchající k nám po chodníčku, až mu sádro nadskakovalo, „jsou to docela zabijáci, ale já tušil, že před Jeremiášem zkrotnou jako dva andílci.“

„Promiň, chlapče,“ stál teď nade mnou a položil mi svou tučnou pazouru na temeno, jako by mi snad žehnal, „omlouvám se, jestli jsem tě vystrašil. Ale musel jsem to vyzkoušet. Řek jsem si, jestli je moje víra voprávdová, tak se nemůže nic stát. Jak jsem šťastnej, že mě ani tentokrát moje prozřetelnost nezklamala! Koukej na ty potvory, jsou z tebe úplně vedle. A takhle před tebou jednou budou klečet i tamti... tamti, pochybující.“

Nechápal jsem, co to ten tlustoch plácá, jen jsem se zalykal hnusným octovým pachem, který se linul z jeho propoceně kytičkované košile. Čuměl na mě blaženě, jako by byl sám na sebe bůhvíproč nějak zvláštně pyšný.

„Tak vítejte,“ zvolal a jeho pazoura mě konečně propustila, „copak nevíte, že s tímhle dítětem se nemusíte ničeho bát, leda sami sebe? Ale pojdte, už jsme se vás nemohli dočkat. Marie,“ uklonil se a marnotorně vzal do dlaně její ruku; viděl jsem, jak na ni samým chtitěm uslintnul. Možná to nejsem jen já, koho si ten hnusák nadchází, napadlo mě.

Usadil nás na zápraží svého velikého a mimořádně příšerného domu; jestli něco v tomhle stylu vyrůstá i u nás na zahradě, napadlo mě, tak za sebe neručím. Strmou střechu lemovalo cimbuříčko, jako by to byl nějaký směšný hrad, zápraží stínily vzrostlé túje a marnivost tu čísel z každého předmětu, z pozlacených hrníčků a rokokových talířků, z barevného kostýmku smutně visícího na povadlém těle paní Fárové, která se na mě plaše usmívala, zatímco boháč si připíjel s mým otcem. Seděli jsme naproti sobě a ona se nezmohla na slovo, snad proto, že jsem se rozhodl hledět na ni mimořádně nepřívětivě. Vypadala jako pravý opak svého hřmotného manžela: byla vyzáblá a kostnatá, ve tváři strašně stará a velice, velice smutná. Marie stála opodál u klece s velikým barevným papouškem, chichotala se a prstem mu klepala o mříž, otcе si Fára vzal stranou a něco si s ním vykládal u aperitivu; nedalo mi práci domyslit si, že se baví o mně a o stavbě na naší zahradě. Paní Fárová byla tedy odsouzena k mojí nevrle přítomnosti; dovolil jsem jí dolévat mi studenou limonádu, kterou jsem pokaždé schválně vysrkl tak rychle, aby nemohla v klidu posedět.

A tu se do mého melancholického srdce prudce zabodl paprsek světla.

Zpoza klece, kde Marie v bílých letních šatech škádlila netečného papouška, vykukla najednou střapatá hlavička dívky. Chvíli jsem myslel, že se mi to jenom zdá, že už mám z toho všeho cukrkandlu okolo vidiny. Ale ty veliké oči, drze si mě poměřující skrz mříže klece, byly skutečné. Za papouškem stála holka s rozčuchanými vlasy a divokým obočím korunující zvědavou a velmi hezkou tvářičku. Usoudil jsem, že nemůže být o moc starší než já. Kdoví proč jsem se začal chvět po celém těle.

„To je Pepa,“ zaštekala náhle a prudce přejela prstem přes mříže, až to zařinčelo, „náš papouch Pepa. A umí mluvit.“

Fára teď přerušil horlivou rozmluvu s otcem, přistoupil k holčině, položil jí dlaň na temeno (patrně jeho oblíbené gesto, jímž

dokázal svou obětí spolehlivě přivést do rozpaků) a pronesl s očividnou hrdoostí:

„Přátelé, a tohle je zase naše milá Magda, ozdoba tohoto ponurého zámku. Magdo, představuji ti svoje nového přítele, a zejména mladého pána.“

Holka na mě mrkla zpoza klece napůl škádlivě a napůl výsměšně a už si zase hrála s papouškem, jako bych jí nestál za špetku pozornosti. Já ale dobře věděl, že ji zajímám stejně jako ona mě. Děti se vždycky poznají v tom velikém světě, kde dospělí si k sobě tak těžko hledají cestu, jako se poznají psi, po čichu, spiklenecky. Taky jsem předstíral, že je mi docela ukradená, ale vždycky když jsem po očku zavadil tím směrem, setkal jsem se s jejím drzým pohledem.

„Ale umí jenom jedno slovo,“ horlivě vysvětlovala Marii a já věděl, že chce, abych to slyšel hlavně já, abych se nervózně zachvíval jejím provokujícím hlasem. „Protože je to blbej papouch. A blbí papouchové se dokážou naučit jenom jedno slovo, který slyšej nejčastěji.“

„Vážně?“ Marie předstírala zájem a já už zase v jejich očích zahlédl tu posmutnělou něhu nenaplněného mateřství. „A řekne mi Pepa něco?“

„To není jen tak. Von je hrozně línej. Musí se vyprovokovat.“

A vytáhla zpod šatiček (netušil jsem, jaká tajná království si holky schovávají pod šatičkami, a myslím, že žádný kluk to ještě nikdy nerozluštil – vždyť se jim tam vejde víc než nám do kapes, v čem to ale všechno nosí, kam to zavěšují? Někdy před spaním jsem si představoval, že si všechny ty věci schovávají v trubičkách) veliké ptačí pero, kterým teď papouška začala popichovat. Ten po něm chvíli lapal zobanem, pak se rozvzteklil

Milan Urza

(všiml jsem si, jak holku jeho vztek škodolibě těší) a jal se zběsile poskakovat po kleci.

„Peníze,“ zakdáká po chvíli a jeho výkřik holku upřímně pobavil, „peníze, peníze, peníze!“

I Marie se smála, bílými prsty si podepřela svá krásná prsa, aby jí snad ze samého smíchu neuletěla; ještě dnes mám před očima tu kouzelnou scénu: u klece s papouškem dvě smějící se první lásky mého života!

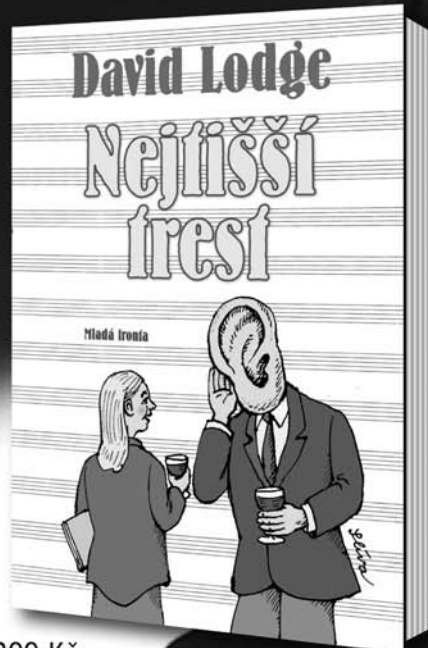
Ale to předbíhám, s tou láskou. K té jsem měl ještě daleko, rozhořčený nad nejapným třeštěním té bláznivé holky a na nejvyšší míru pobouřený přiblížným vřeštěním papoucha, který tak lapidárně odhalil bezbřehou ubohost tohoto domu. Peníze: jediné slovo, které se tu hloupému ptáku mohlo zarýt do paměti.

„Magdaléno!“ zařval konečně Fára, znepokojený mým odmítavým gestem. „Nech těch pitomostí a mazej ke stolu. Bude se podávat.“

A skutečně, paní Fárová (kterou jsem si pro sebe nazval jednoduše Kostra) teď už přicházela s podnosy a pokládala je před nás na stůl. Holka si sedla schválně co nejdál ode mě a házela okolo sebe drzými pohledy. Posadil se už i otec a já viděl, že si s marnotratníkem zatím stačili dát do nosu. Koňáček bohatce opíjí snáz než pálenka chudáková, napadlo mě a snad bych to i nahlas pronesl, kdyby přede mě Kostra nepoložila talíř s jídlem.

Měl jsem už docela hlad a poprvé jsem si hodlal užít něco z bohatcovy přízně, jenže na talíři mě čekalo veliké zklamání. Zatímco ostatní si dychtivě ukrájovali z pečinky a kusy masa kydali ke knedlíkům se zelím (holka se nahnula nad stůl, zápasila s pečenou nohou a já si s trochou lítosti povšiml,

INZERCE

299 Kč
Vázaná | 376 stran

**Nejnovější román
DAVIDA LODGE**

BOOKcafe.cz

Žádejte u svého knihkupce nebo se slevou 15 % na www.bookcafe.cz

mf
MLADÁ FRONTA

že pod poodhrnutou blůzkou ještě nenosí žádná prsíčka), přede mnou ležela jen jakási suchá skýva.

„Mladej pán omluví naši rozmařilost,“ pronesl Fára poněkud rozpačitě, když si všiml mého zklamání, „ale my zatím nejsme zvyklí na nějakou tu askezi. Myslel jsem, že pečínka by pro tebe...“

„Každému, co jeho jest,“ odsekl jsem a píchl vidličkou do svého nuzného přídelu.

„Dobrou chuť všem,“ dodal po chvíli, „Pán Bůh požehnej tuhle pečínku,“ – od chřtánu už mu odkapávala slina a ruce se mu samou nedočkavostí škubaly – „i tuhle skývu. Děkuje naše Otcí za dary, které nám ve své nekonečné dobrotivosti poskytuje.“

Omluvně na mě pohlédl a pustil se do své porce tak divoce, až omastek vystříkl.

„Jeremiáš je samozřejmě zvyklý na suchej chleba,“ přispěchal otec, aby odvedl pozornost od ztrápeného pohledu, který jsem teď vrhal na roztrhané maso na míse. „Kolikrát mu doma nabízíme pečeni, ale on vždycky odmítne. Někdy se dokonce celý tejdny živí jen kořínkama, který vyhrabe na zahradě. I my jsme si zvykli na skromnou stravu, kořínky, to snad ještě ne, ale poslední roky si docela vystačíme s obilnou kaší. Taková hostina, to jen abychom neurazili, že jo, ale jinak...“ A snad by žvanil dál, kdyby ho pod stolem Marie nerýpla, jako že zachází už trochu daleko.

To budu skutečně po celý život jenom trpět? myslel jsem si, zatímco se od stolu linulo spokojené chrochtání. Omastek jim mlaskal na jazyku, maso šplouchalo v žaludcích a holka, snad aby mě ještě víc potrápila, pustila se teď i do obraných kostí, jazýčkem po nich rejčila a vysávala poslední zbytky šťávy. To musím skutečně pykat za život, který jsem si nevybral? Vždyť i proci mají chuť na pečínku; proč já mám trpět za všechny svoje předchůdce, kteří mi připravili tak trnitou cestu, za všechny ty vyzábělitomce v jeskyních, na sloupech, na křížích... Kdo se je o to prosil? Já jsem přišel na svět v moderní době, v době blahobyti a dostatku, a i když se mi to všechno z povinnosti hnusí, zrovna teď bych si zatračeně rád docela po lidsku nacpal teřích!

Abych se jim pomstil za tu nedobrovolnou askezi (kterou ve skutečnosti mysleli jenom dobře), otřel jsem si po jídle ústa svým krucifixem. Ulpěly na něm drobtý od skývy, smíchané s limonádou, a já ho schválně položil před sebe na stůl, přímo vedle mísy s kostmi. Upřímně jsem se bavil jejich rozpaky. Co znamená takové rouhavé gesto? přemýšleli usilovně, až se jim z hlav kouřilo, co je to jenom zase za symbol?

„Ani jsem netušila, že máte dcerku,“ pronesla Marie hbitě, aby tu trapnou odmlku zamluvila (má drahá, duchapřítomná Marie!), „nebo snad už vnučku?“

„Ale kdepak!“ vydechl Fára. „Kdepak dcerku, a nedej bože už vnučku, na to snad ještě nemáme věk, nebo jo? Magdalénka je moje neter a tohle léto u nás bude na prázdninách.“

Holka při těch slovech koukala přímo na mě a já ten pohled nemohl vydržet. Pusu měla celou od omastku, nadskakovala na židli, jak pod stolem divoce komíhala nohama ve vzduchu, očima mě probodávala a ani přitom nemrkla, prostě byla celá nesnesitelně krásně neposedná. A patrně se rozhodla, že mě svým počínáním dovede až k zoufalství; skutečně jsem po chvilce zrudl až po kořínky vlasů (a myslím, že není nic směšnějšího než zrudlý zrzavec, a ona to věděla), do očí se mi nahrnuly slzy, takže jsem musel sklopit pohled do klína, připadal jsem si jak mořský koník na suchu. Vždyť ještě nikdy na mě nekoukala holka! A já tušil, že jediný takový pohled je silnější než cokoli na světě, že i z nebeského posla dokážou oči dívky rázem učinit ubohého božího prostáčka.

Snad nakonec právě ty nejprostší věci mají největší moc, napadlo mě.

„Je moc hezká,“ poznamenala Marie a z jejího hlasu byl cítit lehký smutek, „jestlipak už chodí do školy?“

„Chodím!“ zvolala holka a pyšně se napřímila. „Po prázdninách jdu do druhý třídy.“

„No vida, tak to už seš velká ženská. Určitě už za tebou pálej kluci, co?“

Teď zase zrozpačitelá ona a triumf byl zas chvilku na mojí straně.

„No jistě,“ zasmál se Fára a smyslně přitom čuměl přímo na Marii, „bude z ní jednou pořádněj kus baby. Až jí to naroste tadyhle... a tadyhle... chlapi z ní budou na větví, bude mít hezkej život, holka jedna.“

„Anebo peklo,“ Marie sklopila oči do hrníčku s kávou (všiml jsem si, že zrovna její hrnek jako jediný zdobí oplzlý motiv jakési erotické bakchanálie – ten starěj chlívník to měl všechno očividně velmi dobře promyšlené).

„Jakýpak ty máš peklo, Marie,“ vmísil se do hovoru otec, předstíraje zaujetí, „co je to za řeči. To spíš o ženských se říká, že jsou to dcery ďablovy, když už jsme u toho.“

„Anebo, jak pravil nějakěj klasik (a možná jsem to byl já),“ chechtal se Fára, až mu břich nadskakoval, „že totiž žena je něco mezi zvířetem a mužem.“

Tahle rozprava mě ovšem rozčarovala na nejvyšší míru. Už jsem dál nemohl poslouchat ty hloupé lidské řeči, to animální handrkování o nadřazenosti pohlaví, kterým si lidé už odnepaměti vynahrazují nedostatek lásky.

„Zanechte těch pošetilostí, nebožáci!“

Štěbetání rázem utichlo a oči všech se vyděšeně upřely směrem, odkud zazněl ten podivuhodný, nelidský hlas: něco mezi

zaburácením hromu a komářím bzukotem. I mě samotného ten výkřik zaskočil; to jsem byl já? ten hnusný hlas vyšel ze mě? No ano, tak dlouho se mi to už nestalo, až jsem skoro zapomněl, že takhle mými ústy promlouvá Pravda.

„Což nevíte, že muž a žena jsou jedno,“ pištěl jsem a sám jakoby zvenčí podiveně naslouchal vlastním slovům, „že jeden bez druhého chřadne jako pole zmořené koukolem? Že odvěká nenávisť mezi mužem a ženou je jen stesk po veliké, mohutné a zcelující lásce? Tak jděte a milujte se, děti boží.“

Ještě chvíli jsem zůstal viset ve vzduchu, jako by mě nějaká síla nadnášela, ačkoli to se mi nejspíš jen zdálo. Pak jsem pomalu svěsil napřaženou paži a zhroutil se zpátky do své židle. Zrudlý studem jsem začal srkat limonádu.

„Prokristapána,“ vydechla Kostra po dlouhé chvíli ticha, „co to ten kluk blábolí? Nechyt vod slunce?“

„Drž kušnu, babice,“ sykl Fára zlostně a ze ztrápeného pohledu, který na svou ženu vrhl, jsem odtušil, že kázání o lásce je jedna věc, ale co naplat, život je vždycky těžší než poezie. Stačil mi jediný obraz – otlý Fára zoufale probodávající očima svou kostnatou vysušenou ženu – a byl ze mě rázem prorok realista. „Seš hloupá jak štoudev. Copak ti nedošlo, že právě konečně promluvil?“

„Tak moment,“ zasípala Kostra, „já prostě odmítám nechat se strhnout tou všeobecnou hysterií. Jeden malej capart vás všechny do jednoho dokázal pobláznit. Všichni jste z něj na větví, jako by to byl nějakěj světec, nebo co. Už si o něm kvokaj i slepice v kurníku.“

„A to ti nebylo dostatečným důkazem, ty babice? Ani tohle?“

„A proč by mělo? Nejsem pitomá. Zázraky se prostě nedějou, a ty by ses měl už konečně vzpamatovat. Jsme přece dospělí lidi... věděla jsem už od první chvíle, že celý tohle divadlo je jedna velká blbost. Nevím, co sis od tohohle dýchánku sliboval, ale pro mě to bylo dobrý tak akorát k tomu, že jsem si potvrdila svůj názor. Ten kluk prostě jenom moc kouká na televizi a vod toho je takovej přechytračej. To je celý. A z tebe je mi tak akorát na bliti.“ Práskla svou kostnatou pěstí do stolu, až nádobí nadskočilo, a nasupeně odkvačila, ani se nerozloučila s otcem a Marií.

„Tak si táhni!“ řval Fára celý zrudlý vztekem. „Táhni, ty nevěřící!“

Bylo mi smutno z pomyšlení, že já, který jsem přišel rozdávat lásku, budu snad místo toho po všechny dny svého života zasívat nenávisť.

Kostru zmizela v pozlátkovém království a u stolu se zase rozhostilo tíživé ticho. Fára

si nervózně otíral orosené čelo, omluvně se na mě usmíval.

„Fuj, to je mi trapně,“ pronesl po chvíli, „zase musela ztropit scénu, kráva. A tohle mám doma furt. Od tý doby, co jsem uvěřil... mám ze života skutečný peklo. Vím, že láska je podstatou bytí, chlapče, ale kde ji mám hledat? Kde ji vzít? Vždyť jsi to viděl sám. Někdy se bojím, že láska je jenom takovej luxus, jedinej luxus, kterej si ani za prachy nekoupíš.“

Mlčel jsem. Nechtěl jsem už dál působit zmatek. Poprvé jsem nad tím tlustým zhýřalcem pocítil cosi jako lítost... poprvé jsem pochopil, že i ten nejzkaženější člověk může být beznadějně sám ve svém srdci.

„Tak snad abychom šli,“ řekl náhle otec a už se zvedal od stolu, „to my se omlouváme za Jeremiáše. Je to prostě zvláštní dítě, a když to na něho přijde, člověku zůstává rozum stát. Je mi to vážně líto.“

„Ale ne, kdepak! Jenom prosím zůstaňte, vždyť jsme ještě spoustu věcí neprobrali. Ještě se musíme pobavit o stavbě... a vůbec, já jsem přece strašně rád, že zas Jeremiáš do mého kamenného srdce zasil nějaký ty pochyby... proto já ho přece tolik potřebuju, to je přece jeho úkol. Bez něj bych už tady v tom šíleném království nadobro zcepeněl. Neumíte si představit, co to je život bez pochybností, život bez otázek... takovej život je horší než smrt. Jedině vás Jeremiáš mě dokáže zachránit!“

Pranic jsem nechápal, za co mě marnotratník tak velebí, vždyť ten hlas, co tu před chvílí promlouval mými ústy, dohromady zas tolik důležitého nesdělil. Pomyslel jsem si, že ať už řeknu nebo udělám cokoli, lidé to všechno obrátí úplně naruby. Nebylo mi tu dobře a navíc jsem si všiml, že holka nejspíš už dávno někam zmizela. Starosti dospělých jí byly ukradené stejně jako mně, akorát že já se z toho nemohl vymotat tak snadno. Měl jsem pocit, jako by mi někdo ukradl dětství, a bylo mi z toho smutno.

Usoudil jsem, že nemůžu jen tak nestydatě projevít přání jít za holkou, a tak jsem z povinnosti oznámil, že bych si rád zašel do zahrady zameditovat o strastech lidského údělu.

„Jistě, jen si běž,“ souhlasil Fára, „a nezapomeň, že u mě jsi vždycky vítán. Dokonce bych ti byl moc a moc vděčnej, kdyby se ti chtělo sem za mnou docházet pravidelně. A myslím, že i naše Magda tě tu vždycky ráda uvidí.“

No jistě, starouši – myslel jsem si – a já bych zase tuze rád viděl Magdinu trubičku. Je mi tě sice líto, ale zas takovej zájem o tebe nemám. Snad ale ještě někdy přijdu, dokud tu budeš mít tu nestydatou holku.

Na odchodu jsem mu ještě obřadně požehnal svým krucifixem, pocintaným od limonády, a v srdci jsem se přitom usklíbal.

VÝLOV

Neděle 11.10. / Podzimní výlov na Toulcově dvoře / od 14.00

Setkání s panem Miroslavem Hulem – vodohospodářem, projektantem, rybářem a spisovatelem z Třeboně. Je to člověk nadevše povoláný vám povědět mnoho zajímavého z historie českého rybníkářství a rybářství. Zúčastníte se vyměřování rybníka starými dobovými měřidly, zhlédnete, kterak baštýři škrabou a kuchají ryby, ochutnáte rybí specialitu (není v ceně vstupného), poslechnete si rybářské písně...

Cena: vstupné dobrovolné

Vhodné pro: všechny

Takto zval na jednu ze svých víkendových akcí Toulcův dvůr, statek na pomezí čtvrté a desáté pražské městské části, místo, které mi tím, jak je obklopeno ze všech stran betonovými sídlišti, připomíná kostelík svatého Josefa, krčící se na náměstí Republiky bázlivě vedle obludného svatostánku komerčního

jménem Palladium. A stejně jako nesmělému Josífkovi, patří mé sympatie i tomuto ostrůvku ekologických aktivit a nezávislé kultury. Proto také těch pár slov o výše uvedené akci, snad to rubrika s tímto jménem snese.

Letošní výlov na Toulcově dvoře se nesl v příjemně komorním ovzduší – oproti místním pravidelným jarmarkům, vyznačujícím se půvabným cvrkotem a ruchem, se tu tentokrát sešla hrstka lidí – leč publikum to bylo přepestře: rodinami s dětmi počínaje a důchodci konče. Přednášející, oblečen v dobovém kostýmu, vyprávěl o svém oblíbeném tématu, svedl ho předat posluchačům živě a poutavě; odborná rybníkářská terminologie a hantýrka, sestávající ze slov prastarých (namátkou: *čap, krokvice, bestrev, slup či vrš*), lahodně zněla uchu diletantově, stejně jako v přestávkách duety manželů Sršňových z Malé české muziky, kteří zpívali stylově především písně o vodě, rybách a rybolovu.

Z knih M. Huleho (stojí za třeboňským nakladatelstvím *Carpio*, orientovaným na

regionální a historickou poznávací literaturu, vydává tu však i svá díla beletristická či turistické průvodce), které tu byly k prodeji, jsem kamarádovi – jihočeskému rodákovi – coby prezent vylovil knihu *Rybníkářství na Třeboňsku* (druhé, upravené vydání, doplněné o líčení historických povodní v roce 2002; *Carpio* 2003) a sám si v ní cestou domů listoval: je to pečlivě, s láskou a zápalem napsaný průvodce historií místních rybníků, doplněný množstvím dobových fotografií, a každému zájemci o obor jej nelze než doporučit. Huleho činnost prozaickou a básnickou, s níž jsem se pak letmo seznámil na jeho osobním webu, bych však raději nehodnotil: byl jsem z ní poněkud rozpačitý.

Podobných akcí, jako byla tato, pořádá Toulcův dvůr bezpočet: budiž pochválen nejen za činnost kulturně-osvětovou (přednášky, kurzy, workshopy, obnovování lidových tradic), ale i za šetrný přístup k přírodě či za to, že tu mohou pracovat i osoby postižené, které by si zaměstnání hledali jen

těžko. Poděkování patří pražskému magistrátu, jenž poskytl v polovině devadesátých let několika nadšencům prostory i peníze a jenž Toulcův dvůr bude doufejme dotovat i v neisté budoucnosti. Kéž by obdobných bohubilých projektů bylo více a lidé s nimi spjatí by nemuseli věčně stát s napřaženou rukou v roli ponížených prosebníků – když si vzpomenu na někdejší vzrušené debaty o nutnosti postavit v Praze okruh formule 1 nebo národní fotbalový stadion či dokonce uspořádat u nás olympiádu a uvědomím si, jak snadno by se na podobné megalomanské plány našly peníze, mísí se ve mně pocity smutku, rozčarování a zlosti.

Toulcově dvoru nezbývá než držet palce, ať se dravou sportovně-šoubyznysovou lobby nenechá zadupat do země a nemusí slevovat nic ze svých plánů. Podpořit jej můžou i čtenáři *Tvaru*, prostřednictvím návštěvy webových stránek www.toulcuvdvur.cz nebo ještě lépe návštěvou statku samotného.

Michal Škrabal

DALŠÍ MOŽNÉ SVĚTY

**Dorrit Cohnová: Co dělá fikci fikci
Přeložili Milan Orálek a Veronika
Klusáková
Academia, Praha 2009**

Po Doleželově knize *Fikce a historie v období postmoderny* (2008) vydalo nakladatelství *Academia* v elegantně vypravené edici *Možné světy* další svazek, a sice soubor teoreticko-interpretčních studií *Co dělá fikci fikci* (časopisecky vyšly již dříve dvě kapitoly v *Aluzi* 2006, č. 1; 2008, č. 1) americké literární vědkyně Dorrit Cohnové (1924), profesorky na Harvardské univerzitě a autorky knihy o způsobech reprezentace vědomí fikčních postav v literatuře 19. a 20. století *Transient Minds* (1978). Tato publikace poskytla její knize *Co dělá fikci fikci*, v originále vydané v roce 1998 a shrnující autorčiny studie z let 1983–1996, mnohá východiska. Čtenáři českého knižního vydání může být pro orientaci v problematice užitečný také doslov vědeckého redaktora knihy Tomáše Kubička.

Podobně jako Doležel i Cohnová hájí jedinečnost a specifičnost fikčního narativu, ježž důsledně odlišuje od narativu faktuální povahy. Tento výchozí metodologický krok Cohnová opírá o dřívější závěry Paula Ricoeura (*Čas a vyprávění I–III*, čes. 2000, 2002, 2007), byť s Ricoeuem leckde polemizuje, což vyplývá z faktu, že zatímco její východiska jsou čistě literárněteoretická, Ricoeurova práce jen filozofická.

Základní tezí knihy *Co dělá fikci fikci* je pojetí fikce ve smyslu literárního **nerefe-**

renčního narativu. Bývá obvyklé, že teoretici zabývající se fikčními světy ilustrují své teze na narativních žánrech, a Cohnová navíc patří k těm, kteří fikci s literárním narativem ztotožňují. Je to však pohled možná příliš restriktivní. Zůstaneme-li v českém prostředí, Miroslav Červenka ukázal přesvědčivě ve své knize *Fikční světy lyriky* (samostatně 2003, poté jako součást publikace *Na cestě ke smyslu*, 2005), že teorie fikčních světů je velmi produktivně použitelná také v oblasti lyrických žánrů. Pokud jde o otázku reference, zde Cohnová nezastává nijak krajní stanovisko; nepopírá, že fikční svět *nemůže* referovat k reálnému světu (obvykle tomu tak naopak většinou více či méně bývá), tvrdí pouze, že k němu na rozdíl od faktuálního textu (např. odborných knih z oblasti historie) referovat *nemusí*. Tezi o nereferenčnosti fikce Cohnová dále rozvíjí: „(1) její reference ke světu mimo text nemusí být přesná; a (2) nereferuje výlučně ke skutečnému světu mimo text“ (s. 29).

Sympatickýmazároveň charakteristickým rysem knihy Dorrit Cohnové je fakt, že každou kapitolu otevírá hypotézou či otázkou, na niž hledá odpovědi formou hloubkových analýz a rozehrání různých interpretačních východisek a možností u konkrétních textů. Její závěry nejsou alibistické, vždy jasně a přímočaře formuluje svůj názor, přitom však svou interpretaci neuzavírá do podoby definitivních, jednoznačných tvrzení, naopak leckdy končí své studie otevřeně či přímo otázkou. Pro důkazy k podepření své teze o jedinečnosti literární fikce se vydává na průzkumy *dovnitř* literárních textů,

odpovědi hledá ve specifičnosti řeči, kterou tyto texty k adresátovi promlouvají. Specifičnost literární fikce a jejích žánrů (např. historického románu) odvozuje mj. od očekávání modelového čtenáře a způsobu jeho očekávatelného čtení. V návaznosti na Genetta a jeho knihu *Seuils* (1987) zdůrazňuje v tomto smyslu také zásadní roli paratextových signálů (podtitul, prolog apod.).

Ve vnitrotextových analýzách metodologicky vychází Cohnová především z podnětů německé literární teorie, zejména Käte Hamburgerové a její práce *Die Logik der Dichtung* (*Logika krásné literatury*, 1957), taktéž Franze K. Stanzela (*Teorie vyprávění*, čes. 1988), a francouzské naratologie, zde především Gérarda Genetta (u něhož sleduje mj. postupný vývoj názorů, od rané *Rozpravy o vyprávění* /orig. in *Figures* III, 1972, čes. úryvek v časopise *Česká literatura*, 2003/ až k podstatné reformulaci názorů v knize *Fikce a díkce* /1991, čes. dvě studie s tit. *Fikce a vyprávění*, 2007/) a Rolanda Barthesa, byť s jeho názory se leckde neshoduje. V pojetí autobiografického narativu se Cohnová odvolává na známou knihu Philippa Lejeuna *Le pacte autobiographique* (1975).

Na rozdíl od Hamburgerové Cohnová neomezuje fikci na vyprávění v er-formě, a naopak si v široké míře všímá narativů v ich-formě. Její zájem totiž patří tzv. hraničním případům (biografický a autobiografický žánr, historický román), na nichž právě je podle jejího názoru přijaté hypotézy třeba ověřovat. Pro obhajobu své teze o jedinečnosti a specifičnosti literární fikce

sbírá Cohnová argumenty zejména v oblasti odlišné reference a z toho vyplývající odlišné pravdivostní hodnoty literárního a faktuálního textu, dále v možnostech zobrazení vnitřního světa postav, v rozlišení a oddělení subjektu autora a subjektu vypravěče fikčního světa a v práci s různými časovými rovinami a způsoby jejich reprezentace ve fikčním a historickém narativu.

S některými stanovisky Cohnové by bylo jistě možné – plodně – polemizovat, např. vedle výše uvedeného omezení fikce na oblast narativní literatury se mi nezdá stoprocentně přesvědčivý argument, že autobiografičnost vyplývá z (ne)totožnosti jmen autora knihy a vypravěče, taktéž argumentace opírající se o čtenářská očekávání možná leckde opomíjí jedinečnost každého čtenářského aktu a čtenářské zkušenosti. Tak či tak však její kniha, především díky tomu, že svá teoretická stanoviska podepírá prací s konkrétními texty a konkrétními otázkami, které tyto texty otevírají, může být pro české badatele a studenty literárněvědných oborů velmi přínosnou pomůckou při vlastním doptávání se po specifikách fikčních světů knih, jimiž se oni zabývají. Ve svém podtextu ovšem klade také otázky poctivé a zodpovědné badatelské práce. Ta se opírá nikoli o bezbřehé teoretizování, ale o konkrétní textový materiál a vychází z vědomí, že byť je to činnost také tvůrčí, má na rozdíl od umělecké tvorby jiné zákonitosti a pravidla, a že nekonstruuje svět, v němž je „vše dovoleno“, aniž by za to autor nenesl odpovědnost.

Veronika Košnarová

VYZVÁNÍ NA CESTU

**Ondřej Fibich, Iva Řandová: Nebe
studánek I.
Pověstné prameny Šumavy, Pošumaví
a jihozápadních Čech.
Hrad, Strakonice 2009**

Když jsem s dědečkem chodíval prořezávat les, kácet soušky a klučit pařezy, člověku, dokonce i dítěti při tom vždycky rádně vyhládlo. Po chlebu s kachním sádlem chutnala i obyčejná voda jako malvaz. Vyvedena z hlubin země starou litinovou trubkou a hltána z omláčeného plecháčku...

Zavzpomínal jsem si nad novou knihou básníka a publicisty Ondřeje Fibicha, který tentokrát společně s fotografkou Ivou Řandovou mapuje pověstné prameny Šumavy, Pošumaví a jihozápadních Čech v knize *Nebe studánek I*. Navazuje tak na práci, kterou vykonal svým několikadílným *Prácheňským pokladem* (což je pokladnice jihočeských pověstí). Mohli bychom jej přirovnat k někdejšímu regionálním vlastivědným pracovníkům, mužům mnoha řemesel i aktivit, kteří byli zakořenění v místě svého rodiště natolik, že psát o něm znamenalo pro ně hledat jeho genia loci.

Nicméně, kdybychom se zmiňovali o Fibichovi jako o jediném autoru této knihy, velmi bychom křivdili paní fotografce. Iva Řandová je, myslím, též vedena úsilím nalézt ducha jednotlivých míst; což se jí nejvíce daří ve výmluvných, symbolickou platností nadaných detailech (podzimně zapadáných očích studánek, soše sv. Jana Nepomuckého omývané zacházejícím sluncem, setkáních svědků minulosti s přítomným životem), které jsou vždy seřazeny do jakési vzájemně se doplňující mozaiky.

Mozaika je ostatně slovo, které nám dobře poslouží také při charakteristice Fibichových textů. Jsou to vlastně mon-táže z prací vlastních i cizích, stručného poučení o geografickém položení, minulosti i přítomnosti místa, v němž se daná studánka nachází, z pověstí, které se vážou ke studánce či místu, a informací o udá-

lostech a osobnostech se vztahem k nejbližšímu okolí. Dozvídáme se však také, kde a jak (a zda vůbec) studánku najdeme (včetně číselného kódu obce a doporučené turistické mapy).

Vítaným osvěžením je nová Fibichova poezie, inspirovaná putováním za studánkami: skácelovskou ozvou znějící čtyřverší se navracejí svým tvarem k podobě někdejšího básníkova oficiálního knižního debutu, k *Zemi Jana Křtitele: „Trpkost je nedočkání / Namísto révy trnková / A z Hory letí koně vrání, / ztrácejí noci podkovy.“*

Putovat za studánkami pro Fibicha znamená mj. „vydat se do časů pohanských i misijních“, hledat v historii a pověstech, aby mohl porozumět dnešku. „*Symbol prozření duchovního provází četné studánky spojené s různými světy*“; v této souvislosti připomeňme u řady studánek zasvěcení mariánské (takových je nejvíce) či svatovojtěšské (pozoruhodné v této misijní výšpě někdejšího pražského biskupství). Vztah studánek k patronům je často provázen zázraky a zřízením poutních míst (v časech vítězícího racionalismu pak lázní). Škoda, že text není doplněn o rozbory vod – ty by možná pomohly vysvětlit nejednu záhadu: tak např. o prameni Máří Magdalény v Chelčicích čteme: „*Zdá se, že chemické složení pramene nejen léčilo, ale také působilo jistou jurodivost.*“

O důvod více, abychom se, znaveni poutí, napili. Nevíme však, zda bychom tak dnes (a nejen z tohoto pramene) mohli učinit bez následků. Jen jednou jsme totiž (nepřímo) varováni, že bychom si měli raději nechat zajít chuť (aby totiž následná jurodivost nenabyla povahy jaksi materiální): „*Tímto prosíme radní, aby nechali opravit odpadní potrubí, které kříží pramen v místě plošiny nad kostelem.*“ (Jedná se o pramen Grantl v Kašperských Horách.)

Kombinací věcné informace se zaujetím básníka se Fibichův text blíží dvěma otevřeně přiznávaným vzorům (k nimž má ostatně blízko i rovnocenným vztahem složky textové a výtvarné): Čákovu *Toulání po Brdech* a Stehlikově *Zemi zamyšlené* (knize neprávem dnes zapomínané). Jen

zřídka se stává povšechně filozofujícím a emblematickým (např. je-li studánka vnímána jako: „*Zrcadélko, kterým je možno obhlédnout celý svět*“). Většinou však básník poutníkovi pomáhá rychleji a lépe naleznout: „*Jak může hovořit místo s proudem, když jeden zůstává a druhý opouští? Snad tak, že se místo poddá toku času a mohou plynout vedle sebe.*“

Plynutí času však s sebou bohužel nepřináší jen osobnosti svítící temnotami, jakými byli velikáni českého baroka Charnovský s de Waldtem a později i kněží-básníci Merth s Halašem, ale také mlhu a kal. Dozvídáme se tak, jak se nejen na kulturní atmosféře jihu Čech podepsala národnostní či ideologická nenávisť. Odsun Němců, stavění železné opony, záměrná likvidace památek a tradic, zejména náboženských.

Něco z odpovědnosti za obraz současného světa (do nějž patří i věci zdánlivě nepatrné) bychom však měli převzít také sami. Svě dětské vzpomínky musím doplnit zkušeností zcela nedávnou: v úžlabině mezi jihozápadními svahy Klucaniny už žádná studánka nepramení – zasypána hlínou a napadaným listím čeká trpělivě na ty, kteří ji zase budou potřebovat.

Nekončeme však pesimisticky. Vždyť kromě věcného konstatování „*Léčivé a posvátné místo bylo zcela dehonestováno po roce 1948*“ se v naší knize můžeme (o studánce Čadů v Malém Boru) dočíst toto: „*Samotná studánka leží na soukromém pozemku nad potokem, v místě při malém rybníčku. Kamenný překlad vypadá starobyle. Zdá se, že věrnost místu je u lidí i u studánek tím největším pokladem. Po dlouhé generace obyvatelé z čp. 16 udržují svoji usedlost, sklízají seno, vyhánějí ovce, počítají vajíčka, shánějí dříví na zimu či opravují střechu.*“

Berme tedy práci Ondřeje Fibicha a Ivy Řandové jako svědectví o proměnách a trvání tradic. A také jako vyzvání na cestu. Nikoliv nutně do lesnatých, větry ošlehaných kopců na jihu naší země – někdy také pod povrch, ačkoli narozdíl od Ivy Řandové neumíme s virguli zacházet tak, abychom našli i prameny dávno již zasuté.

Ivo Harák

INZERCE

DIVADLO NA

zábradlí

DIVADLO ČESKÝCH A SVĚTOVÝCH PREMIÉR

L I S T O P A D

1. ne / OHROMNÉ MALÍČKOSTI

2. po / CESTA HOŘÍČÍHO MUŽE
/ K. McAllister / režie M. Záchenská

3. út / PERFECT DAYS /zadáno

4. st / PERFECT DAYS / L. Lochhead / režie A. Nellis

5. čt / FERNANDO KRAPP... / Osvěny Fresh Film Festu / EK

6. pá / V HODINĚ RYSA / HOST / EK

7. so / CESTA HOŘÍČÍHO MUŽE
/ K. McAllister / režie M. Záchenská

8. ne / HUMAN JUKEBOX / HOST / EK

9. po /ČESKÁ PORNOGRAFIE /P. Hůlová/r: V. Čermáková/host

10. út / PÍSKOVISTÉ / M. Walczak / režie J. Pokorný / EK

11. st / PODNĚCOVÁNÍ A TREST / režie J. Ornest / EK / 11.00
/ KOMPLIC / F. Dürrenmatt / režie D. Czesany

12. čt / TARTUFFE GAMES / Molière a kolektiv / 11.00
/ SARABANDA / I. Bergman / režie J. Pokorný

22.30 / Léčba neklidem, Divadlo Čmukaři z Modřic/Listopadová noc/OFF/ EK

13. pá / JEDEN DEN / host / EK / veřejná generálka 11.00
/ UŽ ZASE JEDEN ZMIZEL/ Příšerné děti / HOST / EK

14. so / CESTA HOŘÍČÍHO MUŽE
/ K. McAllister / režie M. Záchenská

15. ne / JEDEN DEN / host / EK / premiéra

16. po / PERFECT DAYS / L. Lochhead / režie A. Nellis

17. út / PODNĚCOVÁNÍ A TREST / režie J. Ornest / EK

18. st / ZÁZRAK V ČERNÉM DOMĚ / M. Uhde / režie J. Nvota

19. čt /BLANCHE A MARIE / P. O. Enquist/ režie J. Nebeský
22.00 / RACEK / Osvěny Fresh Film Festu / EK

20. pá / ŘEDITELÉ / D. Besse / režie M. Záchenská

21. so / PLATONOV JE DAREBÁK!
/ A. P. Čechov / režie J. Pokorný

22. ne / nehrajeme

23. po / MY, HRDINOVÉ / J.-L. Lagarce / režie J. Nvota

24. út / TARTUFFE GAMES / Molière a kolektiv / režie J. Frič

25. st / MILADA / J. Pokorný / režie J. Ornest

26. čt / HUS / premiéra

27. pá / nehrajeme

28. so / KOMPLIC / F. Dürrenmatt / režie D. Czesany

29. ne / 89 /TŘENAŽER JEDNÉ REVOLUCE / EK / host

30. po / 35,4 VYPADÁME JAKO BLBCI / DERNIÉRA
/ G. Rodríguezová / režie J. Šiktancová

Pokladna otevřena po – pá od 14 do 20 h. Tel: 222 868 868

rezervace e-mail: pokladna@nazabradli.cz

www.nazabradli.cz

Začátky představení v 19.00, není-li uvedeno jinak

tvar 18/09/20

ČESKÉ TYPY

Josef Jedlička: České typy a jiné eseje
Albatros, Praha 2009

Hovořit o českém národním charakteru bývá ošidné. Co dělá Čecha Čechem sice všichni intuitivně cítíme, ale říci o tom něco opravdu podstatného jen tak nedovedeme. Zdržet se v této věci banalit totiž není zdaleka tak lehké, jak by se mohlo na první pohled zdát: i leckteré dobře míněné pokusy nezřídka kdy skončí u jalových frází o „české malosti“, „čecháčkovství“, „českém zápečnictví“ či naopak o „české schopnosti improvizovat“, „zlatých českých ručičkách“ atp. O to více si je třeba vážit útlé sbírky esejů Josefa Jedličky, která se po letech opět dostává k českým čtenářům a která téma národní povahy zpracovává neobyčejně svěžím, myšlenkově neotřelým způsobem.

Dobré knihy se vždy nerodí z velkých, ambiciózních předsevzetí. Leckdy bývá naopak lépe, je-li autorský záměr skromný a omezený. A přesně to je i případ této knihy. Jedličkovi v ní primárně nejde o postižení české povahy *an sich*, tak vznesený úkol si rozhodně neklade a klást ani nechce. Správně předpokládá, že má-li k nějaké obecnější výpovědi vůbec dospět, může tak učinit jen skrze pečlivé ohledání jednotlivin. Nejlépe o tom koneckonců vypovídá už samotný název knihy: nejde tu o „česťství“ jako takové, nýbrž o „české typy“ ve vší jejich rozmanitosti, prostým a zemitým Hloupým Honzou počínaje, distingovaným, možná až přejemnělým Janem Mariou Plojharem konče.

Východisko je to více než šťastné. Za množstvím konkrétních výjevů tu totiž nakonec jemně prosvítá i cosi obecnějšího, cosi bytostně českého. Aniž by to snad bylo přehnaně násilné, mohli bychom jistotu paralelu k Jedličkově přístupu hledat i v oblasti morální filozofie. Ta se také po staletí soustředila na obecné, esenciální rysy, které dělají člověka člověkem, a přinejmenším do dob Nietzscheových v podstatě ignorovala skutečnost, že existuje cosi jako „lidské typy“. Že to, čemu nakonec řekneme „lidská přirozenost“, je vlastně výsledkem převodu na nejmenší společný jmenovatel, při němž se nutně ztrácí mnoho barvy, vůně a chuti, si nikdo příliš nepřipouštěl. Když se však později pořadí obrátilo a důraz byl položen na pečlivé zkoumání jednotlivých typů člověka, záhy se ukázalo, že všechny ty obecné defi-

nice lidské přirozenosti, jež od dob Aris-totela vznikly, jsou přece jen příliš ploché. A s definicemi národního charakteru to je podobné.

Jak tedy Jedlička v praxi postupuje? S vědomím, že národní společenství není nějakým homogenním, jednoduše postižitelným útwarem, upírá svou pozornost k několika symptomatickým postavám, jež nachází v dějinách české literatury a umění. Autoři se tu ocitají vedle knižních postav, vysoké tu sousedí s nízkým a nijak si vzájemně nepřekáží; obojí má svou nezpochybnitelnou důležitost. Jedličkova mozaika je poměrně pestrá – najdeme v ní Baarova Jana Cimburu vedle Šrámkova Jana Ratkina, rozervaného romantika Máchu vedle tvůrce národní mytologie Jiráska. V zásadě přitom platí, že co postava, to jakýsi ideální typ. Otec Kondelík takto například ztělesňuje přízemní, provinciální maloměstáctví, Haškův Švejk zase schopnost a vůli přežít stůj co stůj, bez ohledu na osobní důstojnost. Jan Maria Plojhar reprezentuje melancholického „intelektuálního outsidera“, neustále pošilhávajícího po kulturně vyspělé Evropě, postava Babičky z románu Boženy Němcové zase svým vztahem ke kněžně ze zámku vyjadřuje typicky českou touhu po společnosti, v níž by třídní dělení netvořilo mezi lidmi nepřekonatelnou bariéru a do níž by slovy Jedličkovými „patřily právě tak společenské vrstvy nejnížší jako nejvyšší“.

Většinu zavedených interpretačních stereotypů Jedlička zcela ignoruje a i o notoricky známých tématech dovede říci něco objevného. Příkladem budiž jeho analýza Švejka, „švejkovství“ a „švejkárny“. Už prvotní údiv nad tím, jak mladou je vlastně Švejk literární postavou, je nesmírně plodný. Vždyť švejkovství považujeme za něco esenciálně českého, něco, co tu bylo odjakživa. Pohlédneme-li však do dějin české literatury, žádnou vyloženě „švejkující“ postavu v nich nenalzáme. A tak se je třeba spolu s Jedličkou ptát, „do čeho se vtěloval tento povahový rys před Švejkem“, popřípadě „zda vznik a existence Švejka signalizuje změnu v duchovním vývoji národa“. Jedlička nám na to jasnou odpověď nedává, již sama otázka je však cenná. Nutí nás totiž uvažovat nad tím, jakou moc mají nad lidmi symboly a jak snadno se otiskují do živé reality. Hašek stvořil Švejka jako „extrémní typ nepatetický a protiheroický“ a ze Švejka se brzy stal určitý symbol. Češi se v něm začali poznávat. Co víc: v čím dál větší míře se jako Švejk začali i chovat. Komunistický totalitarismus, jak Jedlička správně podo-

týká, tyto tendence ještě umocnil a švejkovství v lidech cílevědomě posiloval. Švejk jakožto člověk, který si ničeho doopravdy neváží a který je za to, že ho nechají žít, ochoten přistoupit v podstatě na cokoli, režimu naprosto vyhovoval. Ze švejkování se tak postupem času stal svého druhu habitus. A nyní se vnučuje otázka: nepři-rostl nám tento symbol za ta léta k tělu až příliš? Byli jsme před nějakými devadesáti lety, kdy se Švejk jakožto postava zrodil, stejnými Švejky jako nyní? Neovládl tento symbol živou skutečnost až příliš snadno? Když se o nás před časem během neblaze proslulého českého předsednictví Evrop-ské radě začalo po celé Evropě mluvit jako o Švejcích, bylo to poněkud mrazivé...

Na ploše několika málo stran vytváří Jedlička vždy velmi plastický, jemně prokreslený portrét určitého českého typu. Jakožto čtenář je pozorný ke všem detailům, které reflektovaná kniha skýtá, a vzápětí je mistrně psychologicky interpretuje. Všimá si například, jak se Jan Cimbura v Baarově románu „po sňatku proměňuje ze samotáře trochu podivínských sklonů ve zraleho a činného muže“ a ihned k tomu poznamenává: „Zajímavá není ta změna sama, ale to, že tak Cimbura činí vědomě, dokonce jaksi proti své nejvlastnější nátuře – z povinnosti, protože se to tak sluší, protože mu tak velí úcta ke starým zvyklostem i osobní úcta k jeho sousedům. Neboť to je nejpozitivnější a nejvíce kritizovaný rys selství: že přidržuje člověka k řádu a zvyku, že ho váže bez ohledu na jeho individuální sklony a libůstky, že ho zahrnuje v nadosobní soubor života, který jej na všech stranách přesahuje a pro nějž je člověk jen místem průchodním.“

Tak jako na citovaných řádcích, udivuje i ve zbytku knihy Jedlička svou myšlenkovou pregnantností, stylistickou lehkostí a schopností zkratky. Nic zbytečně nekomplikuje, promlouvá vždy čistě a elegantně, z každé věty udělá krystal. Jednotlivé texty původně vznikly pro rozhlasový pořad *Časové a nadčasové*, vysílaný na vlnách *Rádia Svobodná Evropa*, a jde o vskutku mistrnou ukázkou rozhlasové publicistiky, která zůstává za všech okolností srozumitelná a přitom nic nezploštuje. To je věc velmi vzácná. (Vnučuje se tu vzpomínka na Karla Jasperse a jeho vlastní cyklus rozhlasových přednášek, který nedlouho po 2. světové válce dovedl ve zdecimovaných Němcích probudit živý zájem o některé základní životní otázky a který byl později vydán knižně pod názvem *Co je filosofie?*).

Kde je to potřeba, umí být Jedlička k zobrazovaným postavám chápavý, nikdy

ale ne falešně. Zasluhuje-li si něco odsouzení, třeba Švejkův sklon „*strhávat vše do bláta*“, okamžitě to bez jakéhokoliv patosu a povýšenosti odsoudí. Kniha tak nadevše vyniká svou střízlivostí. Nenajdeme v ní příliš velkých slov, smysl pro proporce je všudypřítomný. Jeden příklad za všechny: jakkoliv by k tomu mnohdy mohl mít důvod, Jedlička nad českou národní povahou, která na nás z jednotlivých portrétů probleskuje, nikdy přehnaně nelamentuje. Takovéto rozhořčení se koneckonců obyčejně rodí z přehnaných nároků a očekávání, těch je ale Jedlička dalek. O tom, že bychom byli důležitou a velkou evropskou kulturou, kterou bychom se mohli hledbat jako Francouzi svou *civilisation* nebo Němci svou *Kultur*, si pochopitelně žádné iluze nedělá. Řeči o „české jedničkovosti“, které dodnes tu a tam slýcháváme, by mu jistě byly k smíchu. Ano, v Čechách se čas od času může vyskytnout i něco zcela původního a přitom světového, ale vždy je to spíše výjimka. Vzhledem k tomu, jak složité se moderní česká kultura rodila, se ostatně ani není čemu divit: „*Věřu, že bylo mnoho co dělat: reformovat pravopis a vydat slovník, zakládat úkoľy a spolky, cvičit v Sokole, psát české kuchařky, přeložit světovou literaturu, vést státoprávní boje, učit se obecní samosprávě, vymaňovat se z vlivu kapitálu a dohánět a dohánět – jednou Evropu, podruhé Ameriku, potřetí Sovětský svaz... Ta přemíra úkolů nás vždycky vedla k tomu, že jsme do své představy vlastenectví zahrnovali i jakousi povinnou spokojenost s málem, snadno se smířovali s tím, že nejsme původní, a když se z dopuštění osudu stalo, že u nás vyrostla světová osobnost, jakou byl třeba Purkyně, honosili jsme se tím sice, ale za jeho hlavní zásluhu jsme přece jen pokládali, že si občas zašel na pivo k Tomášovi.*“

Velmi se v této souvislosti nabízí ještě jeden Jedličkův výrok, který ve své *Teorii spolehlivosti* zaznamenal jeho blízký přítel Ivan Diviš: „*Já ti něco povím: já kdybych dnes napsal knihu (což je ovšem čirá hypotéza) – tak ji napíšu pravděpodobně česky, nechám ji přeložit do němčiny, vezmu v kauf všechny nedostatky překladu, českou verzi spálím a za autentickou budu vydávat tu verzi německou.*“ Dobře, že nic takového Jedlička se svým dílem neučinil. Jak jeho portréty českých typů, tak i další texty obsažené v tomto výboru, například ten o smyslu literárního outsiderství, o Březinovi, Demlovi, Pražákovi, Chalupném a dalších, totiž ve své originální verzi představují nesmírně krásné a cenné čtení.

Tomáš Bojar

LEGRACE PONĚKUD VÁŽNĚJŠÍ

Anthony Browne: Úprk rozumu
Přeložila Milena Turner
Dokořán, Praha 2009

Do okruhu populárně-naučné literatury můžeme zařadit knihu britského novináře Anthonyho Brownea *Úprk rozumu*, kterou před nedávkem vydalo nakladatelství *Dokořán*. Zaslouží si pozornost politologů, sociologů, filozofů a vůbec všech odborníků i laiků zájímajících se o povahu soudobého společenského života. Tento provokativní esej se dostává do sousedství neméně kontroverzních publikací z ediční (ovocně-zeleninové) řady PNK („politicky neko-rektní“ knihovnička). Společnost jí dělají „pohoršující“ spis Nigela Lawsona *Vratme se k rozumu* (téma globálního oteplování) a „kacířská“ úvaha hradního poradce Petra Hájka *Smrt ve středu* (problém mediálního obrazu světa). Ve všech případech se jedná o tituly výsostně aktuální a jejich společenský ohlas (negativní i pozitivní) nutí k seznámení se s nimi, aby je čtenář mohl dle vlastního uvážení přijmout za své

životní přesvědčení, nebo je s nehraným rozhořčením poplivat.

Předchozí tituly ale ponechme stranou a podívejme se na nově vydanou knihu Browneovu. Ta dokládá, že provokovat je občas nutné a prospěšné. Kam, před kým a hlavně proč že lidský rozum peláší? Mnohé o pojednání napovídá samotný podtitul: *Politická korektnost a smrt veřejné rozpravy v moderní Británii*. Klíčovým termínem je zde *politická korektnost*. Kolem tohoto pojmu a jeho absurdního uchopení nejen v dnešní Británii se celá úvaha točí. A co že to vlastně znamená? Uvedme příklad: politik prosazuje zákaz černých odpadkových pytlů – mohlo by se to jevit jako „rasistické“ a podněcuje to tudíž k nesnášenlivosti. Věc na první pohled směšná a u nás snad nemyslitelná. Je tomu ale skutečně tak? Jak usuzuje komentátor Martin Weiss v předmluvě k českému vydání, být by tak mělo. Zároveň ale dodává, že čas, kdy nebude, může přijít dřív, než se nadějeme. Autor Anthony Browne nás sice informuje, že fenomén politické korektnosti je typický hlavně pro západní, vyspělejší a blahobytnější společnosti, které mají ve svém ukolébání se sklon

k „degeneraci“ a „intelektuální dekadenci“. Jenže rozmáhá se už i u nás a v dalších postkomunistických zemích.

Pokud by celá věc začínala a končila zmiňovanými černými pytlí na odpad, můžeme se zasmát a hodit to za hlavu. Browne však politickou korektnost prezentuje jako promyšlenou a nebezpečnou ideologii, ohrožující výdobytek svobody slova a demokracii vůbec. Ideologii, která svazuje myšlení do vyježděných kolejí neproblémových, nekonfrontačních proklamací a schematických šablon. Taková politicky korektní hesla potom znějí na první pohled rozumně, lidumilně a jsou většinou i motivována dobrými úmysly. V konečném důsledku ale často končí paradoxně opakem a zhoršením situace. Tabuizování určitých témat nezajistí odstranění problémů v reálném životě, naopak může prohloubit jejich dopady. Stejně škodlivé je na druhé straně vymyšlení problémů, které neexistují. Při popisu principů politicky korektního myšlení nachází autor dokonce styčné body s praxí marxismu (nedůvěra v demokracii, cenzurní zásahy, demonizování odlišných názorů) a neváhá citovat vyjádření o „*novém fašismu*“.

Browne se nebojí vystoupit mimo hlavní proud v otázkách pozitivní diskriminace, přistěhovalectví, selhání multikulturní společnosti, kvót pro zastoupení žen, Afroameričanů, homosexuálů... Co bude následovat? Malí, velcí, tlustí? Na základě empirických dat přináší nový pohled na otázku platových podmínek žen a mužů, kriminalitu etnických skupin, příčiny rasové nesnášenlivosti nebo chudoby afrických zemí. Za téměř samozřejmé považuje autor těchto „heretických“ názorů, že bude označen za rasistu, homofoba, islamofoba, sexistu atd. Jeho kniha skutečně na názorové odpůrce musí působit jako rudý hadr na rozzuřeného býka. Co ale Browneovi nemůžeme upřít, ať už se se všemi jeho závěry ztotožníme nebo ne, je to, že svým esejem rozvíruje stojaté vody nejpalcivějších problémů dneška a brojí proti myšlenkovému a vyjadřovacímu pokrytectví. Odmítá korektní taktiku jednohlasného omílání libivých a jediných „morálních pravd“. Podněcuje ke kritickému myšlení a obezřetnému přijímání všeho zdánlivě správného a nezpochybnitelného, všech oficiálních postulátů, prezentovaných politiky, médií i některými akademickými kruhy.

Martin Malenovský

CHLEBA PSANÍ JE VŽDYCKY TÝŽ

**Arnošt Lustig: Eseje
Mladá fronta, Praha 2009**

„Chleba psaní je vždycky týž, jenom krokodýlové jsou vždycky různí,“ píše Arnošt Lustig v knize *Eseje*, vydané letos v nakladatelství *Mladá fronta*. Podtitul *Vybrané texty z let 1965–2008* potom vymezuje období, během něhož tyto eseje vznikaly.

Eseje, nebo úvahy? Abych se vyhnul genetické rozpravě, připouštím, že pro vyznění této knihy není vymezení žánru to nejdůležitější. Čtrnáctka úvah-esejů, které do ní byly zahrnuty, se zabývá v promyšleném sledu tématy, která jsme si zvykli s Arnoštem Lustigem spojovat jakožto se spisovatelem, nyní však zaznívají v obecnější a také osobnější podobě. Mohlo by se zdát, že je to paradox, ne však v Lustigově podání.

Jak odcházejí pamětníci první poloviny 20. století a mizejí i jejich osobní příběhy a zkušenosti (přetrvávající zakódované do jejich systému uvažování a psaní), může být čtení podobných knih počátkem tázání

a uvažování o dějinách a roli člověka v nich. Nemyslím, že by to bylo možné, pokud bychom se nezamysleli nad úlohou, jakou člověk sehrál v čase, který se právě pomalu proměňuje z času osobního v čas historický, navzdory snahám těch nejlepších umělců. Ale Lustig správně píše, že osobní historie je také historií.

První vrstvu knihy tvoří rovina vzpomínek. Spisovatel jako „uchovávač“, zapisovatel. Přes den autor žije na konkrétním místě, konkrétními činnostmi, v noci se ale, tak jako všichni přeživší, vrací do některého z koncentráků, jimiž prošel. Je to zkušenost, které nemůže uniknout. Je to perspektiva svědecká, můžeme ji myslím označit jako ilustrativní, byť s následující výhradou: „*je možné, že právě proto, že lidé této generace prožili tolik zločinu a tolik ponížení, ztratili zároveň i míru soudnosti, která dovoluje hloubku tohoto zločinu a tohoto ponížení odsoudit a pochopit. (...) Možná je problém v tom, že po takovém množství vražd, k jakému došlo v poslední válce, přestává člověk vidět věci, jak je viděl dosud. Snad už není vidět za hradbu zločinu.*“ (s. 12–13)

K postižení zla, které zasáhlo tak drtivě člověka 20. století a zasahuje ho dodnes, tedy nestačí vypovědět vlastní příběh, vstoupit do historie. Jakmile se jednou toto zlo objevilo, začalo ke světu promlouvat vlastním, proměnlivým jazykem a upravovat si parametry podle vlastních potřeb.

Hovoří se o banalitě zla. Někdy stačí jen napsat dopis, vytisknout leták. Výborný esej nazvaný *Paměť* se zabývá tématem tzv. osvětimské lži: „*Mám v kapse dopis, který mi poslalo listovní oddělení deníku Washington Post (...) V dopisu redakce se píše: »Pane, rozumím tomu tak, že nevíte, že holocaust, tj. šest milionů Židů vyhlazených Němci, je mýtus, žert – podvod nezměrných rozměrů? Přiložený leták by vám měl vyjasnit (...) Ať se vám leták Six milion Swindle (šestimilionový švindl) líbí.«*“ (s. 49) Těsně před genocidou dorazilo do Rwandy dostatek mačet, aby to stačilo k likvidaci statisíců lidí. Námořníci, kteří je tam dovezli, si jen „v potu tváře“ vydělávali na svůj denní chléb. Není to zlo, co je banální, jen jeho příčiny.

Snad proto Lustig v této knize opakovaně apeluje na mravnost. Snad proto mohou čte-

náři některé pasáže v této knize připadat přes míru zatížené opakováním určitých myšlenek nebo i patosem, který mnohde zaznívá až příliš silně. Než však knížku ztratí jako přespříliš exaltovanou, možná si všimne, jak často se v knize objevuje „*nevím*“ a kolik je v ní „*možná*“. Tyto pochybnosti a přípustky jsou myslím druhou a neméně důležitou složkou Lustigových úvah. Nespokojuje se s tvrzením, ale vystavuje ho tázání, je kritický ve svém uvažování, i když není relativistický. „*Dnešní spisovatel má možná jiné náměty, jinou filosofii, hlásí se k proměnným hodnotám, má jiné zkušenosti, ale řemeslo je stále totéž. Mísící se slova, věty, vášeň, mravnost, s tím posledním cílem sdělit pravdu co nejvěrněji. Co nejpůsobivěji. Strhnout svého čtenáře tímto směrem.*“ (s. 129)

Myslím, že bych si uměl docela dobře představit mladého spisovatele, jak hltá každé autorovo slovo, jak se chvěje nad vzpomínkami a závěry, které z nich Lustig vyvozuje (protože ty vpravdě tvoří kvalitativní esenci této knížky), a jak od ní odchází s dobrým pocitem, odhodláním a vírou ve své spisovatelské poslání. A to není právě málo.

Martin Skýpala

DIKTÁTOR NIKOLI ČERNOBÍLÝ

**Albrecht Hagemann: Fidel Castro
Přeložili Petr Pytlík
a Tereza Semotamová
Větrné mlýny, Praha 2009**

Jak často se přihodí, že i na tak malém knižním trhu, jako je ten náš, vyjdou příbližně ve stejnou dobu dvě tematicky téměř shodné monografie? Náhodně „harmonizovat“ ediční plán se povedlo nakladatelstvím *Větrné mlýny* a *Volvox Globator*. Obě vydala monografii věnovanou postavě kubánského vůdce Fidela Castra.

Zatímco *Volvox Globator* předkládá rozsáhlý rozhovor *Fidel Castro. Životopis pro dva hlasy*, jehož četba zabere spoustu času, kniha z *Větrných mlýnů*, lapidárně nazvaná *Fidel Castro*, poslouží spíše těm, kteří se chtějí s Castrovou politickou kariérou obeznámit povrchně – což samozřejmě neznamená, že by to byla kniha nicneříkající. Protože však na 160 stranách zahrnuje nástin dějin Kuby, Castrův politický vzestup a dlouhou dobu, kdy Kubě vládl, protože je její text doplněn fotografiemi a citáty z novin a knih, je nasnadě, že vzdělanějšího čtenáře nijak zvlášť nepřekvapí, snad jen postojem autora k *fenoménu Castro*.

Jde o překlad německy psaného textu, jehož autorem je historik Albrecht Hagemann. Jeho postoj ke zkoumané látce není poznamenán apriorní odsudkem, jak by mohla například v našich zeměpisných šířkách a délkách požadovat antikomunistickou rétorikou polarizovaná intelektuální obec. Dějinné angažmá Fidela Castra vidí Hagemann jako problém, nikoliv zavrženíhodnou etapu v poklidném vývoji Kuby. Na jedné straně uznává, že Castro i přes halasné revoluční proklamace o tom, kterak nikdy nebude toužit po moci, nakonec zklamal a v mnoha případech udělal vše pro to, aby u moci zůstal co nejdéle. Na druhé straně ale hledá pozitivní aspekty kubánské revoluce – nachází je především tam, kde se Castro zasloužil o rozvoj školství či zdravotnictví. K tomu také trefně podotýká: „*přece jen však vyvstává otázka, co jiného by vlastně pro kubánský lid mohlo být pozitivním výsledkem revoluce. Všudypřítomný nedostatek všeho a duchovní nesvoboda asi sotva.*“ Tím sice obchází palčivé problémy kubánské komunistické diktatury, s níž se někteří lidé potýkají dodnes, zároveň však naráží na fakt, že tyto změny na Kubě prostě provedeny být musely. Prvotní impulz revolučnímu dění a nadšeným vizím občanské solidarity je nutno chápat v kontextu kubánské historie, poznamenané kořistnickými zájmy obchod-

ních společností. Hagemann se tomuto elementárnímu faktu věnuje dostatečně, na rozdíl od anglického neokonzervativního historika Roberta Servise, jenž jej v knize *Soudruzi. Světové dějiny komunismu* (*Academia*, 2009) načrtává jako jakési nezajímavé entrée kapitoly o komunistické zhoubě Kuby a k el Máximo Líder zaujímá postoj jako k hloupému školáčkovi, který propadá z počtů. Právě to je také důvod, proč v Hagemannově výkladu můžeme přesněji rozlišovat mezi malými úspěchy a hrozivými chybami, jichž se kubánští komunisté dopustili.

Už v tomto bodě by mohl leckterý čtenář *Respektu* připomínat, že komunismus musí být odmítnut nekompromisně, neboť jako emancipační projekt zcela selhal a zanechal za sebou desítky milionů mrtvých obětí. Je přinejmenším provokativní, když takto postavený argument Hagemann neuvádí. Nejspíš asi tuší, že tvrdá stalinská diktatura měla jen velmi málo společného s diktaturou kubánskou. Z vědomého zamlčování některých skutečností ve prospěch diktátora ho ale napadat nelze – neváhá například připomenout počet lidí popravených na Castrův příkaz.

Přirozenou komponentou kubánské revoluce byla její ideová složka, čerpající z kubánské historie. Ani ta totiž neměla nouzi o hrdiny, kteří obětovali život boji proti sociálním nespravedlnostem. Hagemann přirozeně potřebuje interpretovat Castra jako pokračovatele velkých ideálů 19. století, leč věnuje tomu příliš málo úsilí. Jakémukoliv angažmá revolučního patosu navíc brání popisný žánr. Stručnost výkladu je zde na překážku, zájemci o hlubší analýzu kubánské revoluční myšlenky budou muset sáhnout spíše po titulu vydaném v nakladatelství *Volvox Globator*. Problém Hagemannova textu tím ale nevyřeší – revoluci ve smyslu faktickém (přepadení kasáren Moncada v Santiagu de Cuba, vylovení 82 soudruhů na pobřeží Kuby) nelze oddělit od jejího ideologického fundamentu.

Třebaže bylo už mnohokrát ukázáno, že výkladu o vůdci lidu více „sluší“, když je podán en bloc, Hagemann svůj text doplnil kratšími citáty z novin, knih či rozhovorů. To publikaci svědčí, neboť „poboční“ informace někde upřesňují autorský výklad, jinde vybízejí k úvahám, jak se vlastně věci mají. „*Událost s letadly* (sestřelení dvou kubánských letadel s uprchlíky kubánským vojenským letectvem v roce 1996; pozn. J. V.) *se stala přesně ve chvíli, kdy Spojené státy chtěly začít psát novou kapitolu ve vztazích s Kubou. (...) Fidel Američany stále podněcoval k nepřátelství. Když Američané nereagují, skřípne je, aby přece jen zareagovali. Až jednou nebude blokády, nebude ani Fidela Castra.*“ Připojené

texty autor vybíral věru pečlivě, ukázky Castrova politického jednání a vůbec i myšlení výklad ozvláštňuje tam, kde se sklouzává k nudnému popisu a stereotypu.

Na závěr nutno podotknout, že kniha *Fidel Castro* by zasloužila poněkud svědomitější redakci. Určitá nedbalost se projevuje hlavně v nevyvážené kvalitě překladu. Mnohé formulace první a druhé kapitoly na sebe příliš strhávají čtenářovu pozornost, stejně jako nesjednocené psaní zájmen *nikoli/ačkoliv*, jména

INZERCE

€

Liberec 2009

Literární

Malý festival

autorských čtení

pozdravy

pátek 20. listopadu

Ondřej Jerman
Lukáš Trněný

17:00
Galerie U Rytíře

Božena Správcová
Lubor Kasal

19:30
Experimentální studio

sobota 21. listopadu

Vojtěch Vaner
Kateřina Mikulcová

(O sexu... promítání autorského filmu)

17:00
Galerie U Rytíře

Radka Denemarková
Jiří Hájíček

19:30
Experimentální studio

Záštitu nad festivalem převzal náměstek primátora Ing. Ondřej Červinka. Festival se koná za spoluorganizace SRSPŠ při Gymnáziu F. X. Šaldy, podpory Podještědského knihkupectví a Statutárního města Liberec, ve spolupráci s Kulturními službami Liberec s. r. o., provozovatelem Galerie U Rytíře a Experimentálního studia.

Podještědské knihkupectví

Kulturní služby Liberec s. r. o.

Liberec

Změna programu vyhrazena.

Kontakt: 604 963 621, 603 311 227 e-mail: minstert@post.cz

„JSI RÁD SMUTNÝ?“

Brane Mozetič: Andělé
Přeložil Petr Mainuš
Větrné mlýny, Brno 2009

Slovinšská literatura má v českém prostředí už dlouho své pevné místo, a proto často překvapí dalším novým přeloženým titulem. Nabídka je v tomto směru skutečně pestrá. Nejsou totiž překládána pouze ta díla, která okamžitě naleznou své čtenáře a která zaujmou především z hlediska „čistě literárního“. Za posledních několik málo let vychází už druhý slovinšský román, který stojí takzvaně „mimo hlavní proud literatury“. Tím prvním románem myslím knihu Suzany Tratnikové *Jmenuju se Damián* (*One Woman Press*, 2005), která tematizuje problém sexuality, respektive citlivě a autenticky podává zповěď „kluka v dívčím těle“. Druhým románem je „milostný příběh“ *Andělé*, který napsal Brane Mozetič a který nakladatelství opatřilo růžovou papírovou stuhou nesoucí nápisy „*Láska bolí*“ a „*Gay román*“. První popis je celkem namístě – celý příběh románu dokazuje, že láska skutečně bolí, a to hodně; druhý popis vzbuzuje spíše otázky, zda má funkci informativní či provokativní.

Než se podíváme blíže na příběh „andělů“, historii jedné destruktivní lásky, bylo by vhodné krátce představit i jejího tvůrce. Brane Mozetič je autorem desítky básnických sbí-

rek – některé básně byly již dříve přeloženy do češtiny a vyšly časopisecky (např. *Babylon*, 2004), sbírky povídek a dvou románů. Je vedoucím *Centra pro slovinskou literaturu* a je jedním z těch, kteří se významně zasazují o uvádění slovinské literatury za hranicemi Slovinska (v České republice například v roce 2005, kdy bylo Slovinsko hlavním hostem na pražském knižním veletrhu *Svět knihy 2005*). Ve své zemi je vnímán jako výrazná osobnost i proto, že neskrývá svou homosexuální orientaci, naopak ji hojně uvádí do svých děl jako jejich nedílnou součást.

Román *Andělé* (ve slovinštině *Angeli*, 1996) není v tomto směru výjimkou. Milostný vztah vypravěče a promiskuitního Jana se před čtenářem zobrazuje postupně a pozvolna, je podán jako výpověď hlavního hrdiny před soudní znalkyní, psychiatrickou. Na první pohled a především ze začátku jde o „banální příběh“, je však dobré vědět, že se zdánlivými banalitami si autor textu pohrává v celé své tvorbě, ne nadarmo se jedna jeho sbírka jmenuje *Banaliti* (*Banality*), a proto se musí mít čtenář na pozoru. Vše nejprve vyhlíží jako vyprávění člověka, jehož život je smutný a jehož vědomí nena- plněnosti mu nedovoluje vystoupit z bludného kruhu věčného hledání. Jednotvárný řetězec náhodných známostí a avantýr, opakujících se návratů k zraňujícímu protějšku však naruší první vražda a další, o mnoho brutálnější na sebe nenechá dlouho čekat.

Postupně se čtenář musí pustit do hledání toho, co se skrývá za lavinou naturalisticky znázorněného násilí, sexu a násilného sexu; už tady se projevuje autorovo pohrávání si se čtenářem, jehož pozornost je udržována vysloveně „krvavými prostředky“.

Pravá hra se čtenářem začíná asi ve třetině knihy, kdy do textu začne výrazně vstupovat i tok myšlenek psychiatricky, která doposud jen kladla upřesňující otázky, popřípadě se snažila hrát asociální hry. Psychiatricka v tuto chvíli jakoby zaujímá místo „ideálního“ čtenáře a nelze se vyhnout podezření, že prostřednictvím této postavy autor čtenáři podsouvá jakýsi „návod“, jak má o příběhu přemýšlet a jak ho má hodnotit („*Ale nepřemýšlím o vraždě, ale o lásce*.“), od tohoto okamžiku také nabývá na síle zpochybňování skutečnosti, nejistota ohledně „pravdivosti“ vypravěče („*Co je vůbec pravda z toho, co mi říkáš?*“). Role zpovídaného a zpovědníka se mění, nejde k prosté výměně, spíše se nejprve z původních protihráčů stávají partneři, v závěru knihy se však role skutečně obrátí a psychiatricka se začne zpovídat Branemu – ano, i v tomto směru si s námi autor hraje a skutečnost, že se právě jméno vypravěče čtenář dozví až v polovině knihy, tím v textu působí ještě expresivněji. Zatímco Brane uvízl v kolotoči psychického a fyzického násilí, a navíc se nad ním vznášá stín nevyléčitelné choroby, jeho ženský (nebo spíše heterosexuální) protějšek se dusí v prázdném

manželství. Otázka, kterou text nastoluje, je jasná – tím, že žijeme v bolesti a aktivně ji působíme či vyhledáváme, žijeme lépe? Uvědomujeme si skrze ni svou existenci?

Román *Andělé* je velmi útlá knížka, celý příběh nemá ani sto stran, jeho text je však velmi zhuštěný, vyžadující pozorné čtení. Této hutnosti autor využívá hlavně v závěru knihy, kdy se dialogy-monology Braneho a psychiatricky prolínají, slévají a kdy je chvílemi obtížné rozlišit jednotlivé mluvčí či jednotlivé proudy myšlenek. I tímto způsobem se prosazuje jedna z hlavních myšlenek knihy: nezáleží na orientaci, láska bolí každého. Styl autora je jedním z důvodů, proč *Andělé* stojí za pozornost. Dalším může být pohled jinýma očima do jedné komunity, která ještě stále stojí poněkud na okraji většinové společnosti.

V neposlední řadě je kniha zajímavá z překladatelského hlediska. Překladatel pochází z Brna a tuto skutečnost nezastírá ani v textu. Občas proto narazíme na výrazy typické právě pro Brno a jeho okolí (*balda, aji, spárka* aj.). Ani já nezastírám – jsem z Prahy. Stojí za zvážení, jak text, který je podobnými výrazy zacílen na užší jazykovou skupinu, bude vnímán mimo ni. A tak nechávám na čtenářově zvážení, zda takové překladatelské řešení beze zbytku, popřípadě pozitivně přijme, či zda na něj bude při čtení působit poněkud rušivě.

Hana Mžourková

RADĚJI BYCH MILOVALA KÁMEN

Eva Oubramová: Co zbývá?
Literární salon, Praha 2009

Jsem rád, že mohu čtenářům *Tvaru* alespoň krátce představit novou sbírku básní vydanou *Literárním salonem*. Eva Oubramová (1939–1997), básnířka, spisovatelka a redaktorka, svým životem spjatá s Mostem, nepatří mezi příliš známé a zavedené autory. O to je však její knížka, která zahrnuje texty vznikající v šedesátých až devadesátých letech minulého století, větším překvapením. Sbírkou *Co zbývá?*, čítající celou osmdesátku básní, které jsou rozčleněny do čtyř oddílů, doplňuje medailonek o autorce a vzpomínka na Oubramovou od Violy Fischerové. Z formálního hlediska je pro tvorbu básničky příznačný volný verš a básně různého rozsahu, strofického členění a v naprosté většině bez titulu.

Pro sbírku jsou signifikantní některá návratná témata a motivy. Znovu a znovu se dotkneme samoty a odcizení, nemožnosti navázat plnohodnotný vztah, smrti a především lásky, která je zde zachycena v mnoha podobách a můžeme ji považovat i za stěžejní téma celé knihy. Od spalujícího žáru fyzické lásky a zamilovanosti („*Zatím však jsi / hodiny dny a noci / má jediná myšlenka*“, s. 65) podstupujeme spolu s lyričkou hrdinkou cestu za poznáním bytostné potřeby milovat druhého člověka („*Chtěla jsem být tečnou / k tvému smíchu / Přes tvoje rty / lámat své bolesti / [...] / Neprosit / Žít*“, s. 59). Milostný cit v podání Oubramové je ale většinou nešťastný, nenaplněný („*Ustýskám se ti tady / můj miláčku / [...] / Už je to dávno cos odešla*“, s. 16). Jako by údělem člověka bylo zůstat nakonec vždycky sám („*Nevím*

jak dlouho budu muset žít / abych se dověděla / že zešedivím sama“, s. 76). Samozřejmě je pouze na nás, jestli se tomuto citu vyhneme („*Je snadné vyžrát na lásku / je těžké neumřít jako vítěz*“, s. 45), o to je ale náš život v konečném důsledku chudší, skoro jako bychom ani nežili („*není smrti bez lásky*“, s. 11).

Za zmínku stojí básně založené na příběhu, či spíše na epickém půdorysu. Domnívám se, že tyto texty, třebaže jich ve sbírce není mnoho, patří mezi nejzdařilejší. Obklopuje je jistá aureola záhadnosti. Autorka v nich dokázala poodstoupit od subjektivního popisu svých niterných stavů a snaží se zprostředkovat povětšinou tajemstvím obestřenou situaci či konkrétní pohnutí lidský osud. Při pročítání sbírky si můžeme povšimnout ještě jedné příznačné věci, a to pokusů o vyslovení závažných sdělení, jakýchsi nadčasových pravd, pomocí kterých se autorka snaží dodat osobnímu vyznání obecnější platnost. Ne vždy však tyto zásadní životní sentence v podání Oubramové nabývají takové hloubky, které chtěla autorka zřejmě docílit. Působí pak spíše banálním dojmem („*vím že příčinou svítání není noc*“, s. 12).

Čtvrtý, závěrečný oddíl knihy, nazvaný *Most*, tvoří samostatný cyklus básní, které jsou sjednoceny tématem ničení a zániku města, jež je domovem a láskou lyrické hrdinky, tedy ani tento oddíl se nijak zásadněji nerozchází s hlavním tématem sbírky naznačeným výše („*Podivně tě miluji všemi neřestmi / marné lásky*“, s. 83). *Most* je tu postupně líčen jako místo, kde žijí lidé, kde to tepe životem („*A přece vím / že každého večera na posvátném rohu / tu najdu babku a cikáně / jak si propěvují // V těchto domech se bydlí*“, s. 84). Zároveň je zapotřebí zmínit, že se nejedná o město nějakým způsobem idealizované. Jeho specifická atmosféra, genius

loci, na nás dýchne téměř z každého verše („*A cikáně přikládá ucho k dutému zábradlí / místo k mušlí*“, s. 85; „*Uprostřed pěšiny / si hraje dítě s psími hovínky*“, s. 87). Postupně sledujeme, jak se *Most* vyliďňuje, jak sice ještě stále stojí, ale už pomalu umírá („*Tvá smrt město / bude krutá / [...] // Proto jsi nejdřív oněmělo / a potom ohluchlo? // Bylo jsi smutné dřív / než jsi umřelo*“, s. 90). Člověku, který zde žil, zůstane jen smutek, nostalgie a pocity vykořeněnosti, marnosti („*Čekat na jaro ve zbořeném městě / je těžké můj Bože / Nevěřím stromům / co zůstaly stát / A prázdná okna / mi nevracejí tvář*“, s. 92; „*Bylo mi čtyřicet / a město mého světa / mizelo v mracích lhostejnosti*“, s. 93). Nakonec je odkázán k samotě a pouhému vzpomínání („*Ohledávám po paměti / co ještě stojí / [...] / Někde tam na rozcestí / se ke mně přidal / už ničí pes*“, s. 94).

Domnívám se, že sbírka Evy Oubramové stojí za přečtení. Je to kniha, která čtenáře sice neohromí neotřelou obrazností nebo zástupy básnických neologismů, zato však může nabídnout cosi jiného, většího. A to citlivé svědectví o hledání lásky, smyslu života a smířování se s vlastním údělem a samotou. Výpověď člověka utrpeného láskou, ale i přesto člověka, který se nevzdává a žije, protože dokáže milovat a až do poslední chvíle toužit, třebaže jej to zraňuje. Výsledný kladný čtenářský dojem podtrhuje vyzrálá poetika a svébytný básnický svět Oubramové. *Co zbývá?* je sbírka s texty pečlivě vybranými, které jsou důstojným připomenutím autorky, jejíž dílo má čtenáře čím zaujmout. V pořadí již osmý svazek *Literárního salonu* si jistě zaslouží pozornost, stejně jako si ji zaslouží samotný *Literární salon*, který se vydáváním různých forem debutů pomalu stává zárukou nevšedních čtenářských zážitků.

Jan Hejk

OZNÁMENÍ

Galerie Jiří Švestka přináší až do 28. 11. 2009 výstavu **Jaromíra Novotného**, nazvanou **Rozhraní**.

Na výstavu **Soch, reliéfů a kreseb Moj-míra Preclíka** zve Galerie v podloubí Muzea Kroměřížska v Kroměříži. Výstava potrvá do 8. 11. 2009.

Liberecká Galerie U Rytíře zve na fotovýstavu **Roela de Vringera**, nazvanou **Eye 2 Eye**, která představí fotografické portréty obyvatel nizozemského Amersfoortu a Liberce. Výstava potrvá do 21. 11. 2009.

Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze přináší výstavu nazvanou **Je suis Dada** s podtitulem **Vlámský design mezi snem a realitou** – do 29. 11. 2009.

Galerie 35 v pražském Francouzském institutu vystavuje soubor graffiti francouzských a českých autorů. Hledejte pod názvem **Štěpánská StreetArt** do 18. 12. 2009.

Z výstavy Štěpánská StreetArt

tvar 18/09/23

Tvar lze objednat e-mailem, telefonicky nebo poštou

tvar@ucl.cas.cz

Tvar, Na Florenci 3, 110 00 Praha 1

tel.: 234 612 398, 234 612 399

cena pro předplatitele 22,- Kč

Čtenářské zážitky dětství patří povětšinou k těm nejzásadnějším. Jakmile se malý školák přehoupne přes všemožné slabikáře, otevře se mu nekonečně barevný a pestrý svět literatury. Dětská touha po poznání je zpravidla nekompromisní a nezatížená povrchními dospěláckými předsudky – jistě tak řada z vás v pozdějších letech kroutila nad svým dětským vkusem hlavou, ať už jste hlali dobrodružství Káji Maříka nebo Pavlíka Morozova.

Jednou z knih, která mi z dětských let pevně utkvěla paměti, je pro děti převyprávěný příběh Otce vlasti Králevic, král, císař (1981) z pera absolventa Vysoké školy politické a sociální Alexeje Pludka (1923–2002). Ještě ji stále s určitou nostalgií držím ve své knihovně, ostatně byla jednou z těch, které ve mně natrvalo zasily semínko záliby ve vědách historických. Právě proto jsem podobně nostalgicky zajásal nad nedávným objevem Pludkova raného díla Tudy chodíval Ječmínek (1959).

Náhodně jsem zalistoval a začel se: „Kam jdou?“ ptala se Hanka, namísto aby sama vysvětlovala. „To není žádná procházka,“ odpovídala Milena Pepíkovi. „To je procesí,“ chlubil se netrpělivě Slávek. „Ovšem, procesí,“ tukl se Pepík palcem do čela, „už vím. Tito lidé chodili

na Svatý Kopeček, na Hostýn a do Křtin. Na Svatém Kopečku si kleknou na schod, pomodlí se, pak vystoupí na druhý a tak se stále modlí na každém schodě, až jsou nahoře. Tam si opět kleknou k budce a šeptají knězi do ucha, že si o pánech mysleli, aby je vzal čert, a že při práci odpočívali.“

„Ano,“ vzpomínala se Hanka, „tomu se říká zpověď, už vím!“

„No tak o tom povídej ty,“ pravil Pepík uražen. Hanka povídala.

„A kněz jim pak řekl, že je to hřích a že se na ně proto bůh hněvá, že pána musejí poslouchat, protože to pánbůh chce. A že se tedy musejí pomodlit stokrát modlitbu a jít domů a už si o pánech nic zlého nemyslet, nebo by jim chtěla kráva a obilí shořelo, shnila jablona a uhynulo prase a neměli by nic, museli by žebrať a spávat ve stohu.“

„Ti byli hloupí,“ pravil Jára pohrdavě, „já bych mu akorát věřil! Naplivil bych mu do ucha a pánům bych dal kopanec a na pánaboha stejně nevěřím, a kdybych věřil, tak jestli je spravedlivý, nedovolil by takové nespravedlnosti.“

„Jenže hochu, lidé neměli knihy, jezoviti je spálili, vojáci rakouského císaře je vyhledávali po chalupách, jak mohli být tak vzděláni jako ty nebo jejich otcové a dědové, kteří měli školy, však si na to pamatujete? Nyní věřili v boha a mod-

lili se, robotovali a dřeli se. Tu a tam vzali kosy a cepy a zapálili panský zámek, pána pověsili na věži, jenže jiní pánové se polekali, zavolali vojsko a nastala řež, kdo v ní nepadl, byl zajat a pověšen, holenkové, to byla zlá století, tento sedmnáctý a osmnáctý věk!“

Trocha historie nikdy neuškodí, zvláště když je upřímně a jadrně interpretována, tak jak to umí snad jenom děti. Čtenářsky povzbuzen jsem začal postupně rozplétat pozadí celého příběhu, ve kterém se kromě vypravěče vyskytuje ještě šestice všetečných dětských účastníků. Jednoho dne se děti rozhodnou, že chtějí blíže poznat některý z krajů naší krásné vlasti. Volba padne na Moravu. Nejdříve se do té krajiny, která se jmenuje Haná, podíváme prostředkem, který je poháněn motorem vědomostí a v prostoru a čase se udržuje křídly fantazie. A naše první exkurze na Hanou povede do propasti historie.

Když historie, tak historie – nejsem proti... A také jsme viděli stávkou rolníků na Vyškovsku proti nízkým cenám řepy. Ty nízké ceny si určili majitelé cukrovarů, aby ti malí rolníci prodali řepu lacino a cukrovarny na cukru hodně vydělaly. Ty cukrovarny totiž patřily velkým sedlákům a ti cukrovku nepěstovali, protože to dá hodně práce. Oni pěstovali pšenici a tu prodali státu za drahé peníze a stát ji od nich koupil, protože tito velcí sedláci byli dohodnuti s těmi pány, kterým patřily banky a kteří proto ve státě rozhodovali. Ti to měli promyšlené, co?

Baže měli, tak takhle ten kapitalismus funguje, říkám si – člověk se potom nemůže divit, jak se jim to celé nýčko hroutl! Ještě že bylo u nás cukrovarnictví čerstvě vymýceno a zlořádu se již v tomto oboru nedočkáme.

Ale to už děti putují svižně dál. Postupně tak s nimi projdeme celou Hanou, všechny její nezpochybnitelné krásy, hrady, zámky, dlouhé lány černozemě – takové jako na Ukrajině; v Prostějově se hodíme do gala, v Dědicích navštívíme rodný domek Klementa Gottwalda a ve finále se natláskáme olomouckými tvarůžky. Na závěr ještě krátký pohled do budoucnosti:

Začali jsme hádat, jaké to zde bude v nedaleké budoucnosti.

Panečku, to bude Haná teprve významným krajem!

„Tudy,“ ukazoval Pepík, „povede velká a slavná a široká dálnice z Ostravy přes Olomouc do Prahy. Nad krajinou, přes viadukty, dvousměrná, neustále plná automobilů, to bude něco! A druhá povede z Ostravy do Brna, od první se odpojí u Přerova. A třetí povede od Bratislavy a Gottwaldova do Olomouce, kde se připojí na pražskou. Už to vidím!“

Privíral oči, jako by to už skutečně viděl.

A pohádky je konec. I já přivírám oči a společně se všemi motoristy se oddávám sladkému snění o světlých zítřcích a nezastavitelném pokroku.

Honza Vejražka

VÝROČÍ

Fanda Pánek

***2. 11. 1949 Praha**

Madona

Radostným zahihňáním vznesli se mnichové po mém pozdravení a obraz se přenesl do chodby tmavé – oddělené těžkým závěsem pleteným ve výšce očí spatřili jsme Madonu!

Na bedně jutou pokryté

seděl beznohý zubař – šklebě se účastně: „ty máš kosti“ v zadní místnosti pisoir krátce ostříhaná baleta rozkroku rezavé šortky hladila roztažené nohy na prcponkovém otomaně neřestí ulepaná pacholata (Vokno, č. 9, 1985)

V na konci října a počátkem listopadu si připomínáme ještě tato výročí narození:

31. 10. 1879 Karel Hašler
3. 11. 1819 Václav Vilém Trnobranský
3. 11. 1919 Květa Legátová

POSLEDNÍ ROZPTÝLENÍ

Obrozenecký dramatik, básník a humorista **Šebestián Hněvkovský** (1770–1847) usiloval v první fázi národního obrození o renesanci česky psané literatury. Zanechal po sobě četné a rozmanité dílo, z něhož se patrně nejvíce proslavil komicky pojatý epos *Děvín*, který velmi odlehčeným způsobem vypráví o divčím válce, či balada *Vnišlav a Běla*. Hojně přispíval do časopisů, jako byly například *Česká včela*, *Květy* či *Věvec*. O Hněvkovského smyslu pro humor vypovídá mimo jiné epigram na „funerální téma“: „O umřelých dobře jen se mluvit má / praví starožitné přísloví. / Kdo se po tvé smrti na tě pozeptá / na ten způsob se nic nedoví.“ Vedle své literární tvorby působil ve správních funkcích, byl například radním města Žebráku či purkmistrem Poličky. Zemřel 7. června 1847 v Praze, kam odešel na odpočinek a kde je také pochován.

Jeho hrob se nachází na rozhraní staré a nové části Olšanských hřbitovů (část IV, oddělení 14, hrob 121, nejlépe dostupný

od hřbitovní brány u stanice metra Flora). Jeho hrobka ve tvaru mohyly, jejíž výška se směle vyrovná úrovni střešních okolních pohřebních kaplí, je vskutku nepřehlédnutelná. Hroby v podobě mohyl se po celém světě objevují již od pravěku, avšak v 19. století nebyl tento typ vyloženě běžnou formou. Architektura postavená z kamenných kvádrů obehnaná kruhovým podstavcem, tzv. věncem, je korunována křížem. Spisovatelovo jméno je obkrouženo Uroborem – hadem požírajícím svůj vlastní ocas. Tento starodávný symbol představuje nepřetržitý návrat od konce k začátku, potažmo život věčný a nekonečné znovuzrození. Ani tento motiv není v repertoáru náhrobní výzdoby často užívaný. Hněvkovského hrobka je tedy podivuhodným nositelem jakéhosi hlubšího poselství vypovídajícího o zde pochovaném literátovi. Na rozdíl od většiny náhrobků spisovatelů 19. století plných patosu, které jsou často přetíženy dekorativními prvky a nesou na sobě hrdé podobizny buditelů

foto archiv V. K.

v bronzu, architektura Hněvkovského hrobky je velice prostá, jednoduchá a přímočará; ve výsledku však působí vznešeně a účtyhodně.

V bezprostřední blízkosti Hněvkovského mohyly je pochováno několik dalších významných osobností. Najdeme zde vysoký obelisk zdobený sokolem s rozpráženými křídly, pod nímž jsou společně pochováni Miroslav Tyrš se svou ženou Renatou a Jindřich Fügner. O Tyršovi je obecně známo, že byl jedním ze zakladatelů tělovýchovné jednoty Sokol (Fügner se stal vůbec prvním starostou tohoto spolku), za připomenutí však stojí i jeho profese historika umění, na základě které se stal i členem poroty pro sochařskou výzdobu Národního divadla. Nedaleko Hněvkovského mohyly pak u dělicí hřbitovní zdi nalezneme hrobku Josefa Nováka, který dal jméno domu U Nováků ve Vodičkově ulici, představujícím jedinečnou ukázkou pražské secese.

Vladka Kuchtová

Ročník XX. Vydává Klub přátel Tvaru. Vychází s podporou Ministerstva kultury České republiky. Šéfredaktor Lubor Kasal. Redaktoři: Svatava Antoňová, Ondřej Hanus, Michal Jareš, Božena Správcová (zástupkyně šéfredaktora), Michal Škrabal. Tajemnice Martina Vavřínová. Korektorka Petra Hasmanová. Předseda Klubu přátel Tvaru Pavel Janoušek. Adresa redakce: Na Florenci 3, 110 00 Praha 1, telefon 234 612 398, 234 612 399. E-mail: tvar@ucl.cas.cz. Redakcí nevyžádané rukopisy, kresby a fotografie se nevracejí. Grafický návrh Lukáš Pertl. Sazba a zlom programy Adobe® InDesign® CS2 a Adobe® Photoshop® CS2 Lubor Kasal. Tisk Calamarus, s. r. o., Praha. Rozšiřuje A. L. L. Production, spol. s r. o., Mediaservis, a. s., PNS, a. s., Mediaprint-Kapa a redakce. Předplatné ČR: Call Centrum, tel. 234 092 851, fax 234 092 813, e-mail: predplatne@predplatne.cz, http://www.predplatne.cz; redakce Tvaru. Předplatné SR: L. K. Permanent, s. r. o., P. P. č. 4, 834 14 Bratislava, tel. 00421 7 444 537 11, fax 00421 7 443 733 11. Objednávky do zahraničí: A. L. L. Production, spol. s r. o., Hvozdňanská 3-5, Praha 4 a redakce Tvaru. Předplatné může být hrazeno v eurech. Distribuce pro nevidomé: Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR - SONS - Na Harfě 9, P. O. Box 2. 190 05 Praha 9, tel. 266 03 87 14, http://www.braillnet.cz

2009/18

www.itvar.cz * MK ČR E 5151 * ISSN 0862-657 X * F 5151 46771 * 25,- Kč * 29. října 2009

tvar
LITERÁRNÍ OBŤYDENÍK